

alain

mutlu olma
sanatı

çeviren: yaşar nabi nayır

150.195
ALA
2004

Varlık Yayınları, Sayı:762
On Üçüncü Basım: 2004

ISBN 975-434-077-3

Kapak Düzeni: Ekin Nayır
Dizgi ve Ofset Hazırlık: Varlık Yayınları
Baskı: Kurtiş Matbaacılık, İstanbul

VARLIK YAYINLARI A.Ş.
Piyerloti Cad. Ayberk Apt. No.7-9 Çemberlitaş 34400, İstanbul
Tel: 212-516 20 04 - Faks: 212-516 20 05
E-posta: varlik@isbank.net.tr
[http:// www.varlik.com.tr](http://www.varlik.com.tr)

ALAIN

MUTLU OLMA SANATI

Çeviren:
YAŞAR NABİ NAYIR

Bu kitap Alain'ın PROPOS SUR LE BONHEUR adlı yapıtından çevrilmiştir. İçindeki yazıların en iyileri seçilmiş, tekrarlar ayıklanmış, herkesin rahatça izleyebilmesi için, anlama ve üsluba zarar vermeden, serbest çeviriye başvurulmuştur.

MUTLU OLMA SANATI

Mutlu olma sanatını çocuklara öğretmeleri gerekirdi; felaket başınıza çöktüğünde değil; büyük bir sıkıntınız olmadığı, hayatın acılıklarının ufak tefek aksamalardan ibaret olduğu zamanlarda.

İlk kural; bugünkü ya da geçmişteki sıkıntılarından kimseye söz açmamaktır. Bir baş ağrısını, mide bulantısını, bir keyifsizliği, bir ~~sançiyi~~ uygun bir dille olsa bile başkalarına anlatmak, terbiyesizlik sayılmalıydı. Başınıza gelen haksızlıklar ve kötülükler için de aynı şey geçerli. Çocuklara, gençlere, hatta büyüklerle, fazlasıyla unuttukları bir gerçeği hatırlatmalıyız: Halimizden yakınmamız, dinleyen kişiler bizi itirafa teşvik etse ve bizi teselli etmekten zevk alır görünse bile, onları üzer, dolayısıyla da canlarını sıkar. Çünkü üzüntü bir zehir gibidir; onu sevebiliriz ama, yararını göremeyiz; sonunda üstün gelen de en köklü duygumuzdur: Herkes yaşamaya bakar, ölmeye değil; yaşayanları, yani durumlarından hoşnut olanları, hoşnut görünenleri arar çevresinde. Küllere bakıp ağlaşacak yerde, herkes kendi odununu getirip ocağa atsa, insan topluluğu nasıl da kusursuz olurdu!

Bu kurallar eskiden kibarlar arasında zaten uygulanıyordu; serbest konuşamamak nedeniyle, o ortamlarda insanların can sıkıntısı duydukları da bir gerçektir. Bizim burjuvazimiz toplum sohbetleri için gerekli olan açık sözlülüğü geliştirdi; pek de iyi etti. Ama, herkesin kendi üzüntüsünü ortaya dökmesine de gerek yok; bu durumda can sıkıntısı eski-

sinden de beter oluyor. Onun için toplum ilişkilerini aile ortamının dışına taşımalıyız. Çünkü aile ortamında, çoğu kez, insan kendini bırakır, biraz hoşla gitme kaygısı duyulduğunda akla bile gelmeyecek bir sürü ufak tefek sıkıntılar ortaya dökülür. Sözleriyle çevredekilerin ilgisini uyandırmanın zevki, anlatılması can sıkıcı olan bir yığın ıvır zıvır üzüntülerin unutulmasına yol açar. Hoşla gitmek isteyen kişi kendini biraz zahmete sokar ama, onun bu zahmeti, tıpkı müziğin, ressamın duyduğu zahmet gibi, zevk yaratır; ayrıca kendisi de, anlatmaya fırsat bulamadığı sıkıntılarından böylece kurtulmuş olur. İlke şudur: Sıkıntılarında, yani küçük sıkıntılarında söz etmezsen, onları unuttur gidersin.

Üzerinde düşündüğüm mutlu olma sanatına, kötü havada iyi vakit geçirmek için yararlı öğütler de katardım... Şu satırları yazdığım sırada yağmur yağıyor; kiremitler takırdıyor; sağanak şakırtısı duyuluyor; hava sanki yıkanmış ve filtreden çekilmiş gibi; bulutlar görkemli tülleri andırıyor. Bu güzellikleri görmesini bilelim!

Hayır; bunun yerine, birisi kalkıp yağmurun ürünlere zarar verdiğinden söz açıyor. Bir başkası, ortalık çamur içinde kalacak diye hayıflanmakta... Bir üçüncü kişi, artık çimenlerde de oturulmaz, diye üzülüyor. Tamam, tamam; tekrara gerek yok; yakınmalarınız bütün bu sakıncaları ortadan kaldıracak değil ki; eve dönünce, orada da aynı tekerleme... Oysa insan asıl şu yağmurlu günde karşısında neşeli yüzler görmek ister. Onun için, ağlamaklı havada güler yüz göstermeli!

MUTLU OLMA GÖREVİ

Mutsuz ya da hoşnutsuz olmak güç bir şey değildir; eğlendirilmeyi bekleyen bir hükümdar gibi oturmak yeter; mutluluğu bir nimet gibi arayıp gözetlemek yok mu, işte bu, her şeyin üstüne can sıkıntısını bir tül gibi örter; gerçi bunu görkemli bir tavırla yaparlar; çünkü bütün nimetleri hor görmenin altında bir tür gizli güç yatar; ama çocukların bahçeler yapması gibi, mutluluklarını bir hiçten yaratan o becerikli işçilere karşı bir sabırsızlık, bir öfke de yok değildir tavırlarında. Kaçarım onlardan. Deneyimimle bilirim ki, kendilerinden sıkılanları eğlendirmek mümkün değildir.

Buna karşılık izlemeye doyum olmaz mutluluğun, manzaraların en güzelidir o... Bir çocuktan daha şirin ne olabilir? Oysa o, hep kendi oyunları ile ilgilidir; başkalarının oynamayıp onu eğlendirmesini beklemez. Gerçi huysuz çocuklar da vardır, hep somurturlar; yalnız, çok şükür, çocuklar çabuk unuttur; oysa bizler, durmadan surat asan nice büyükler tanımışızdır. Bunlar kendilerine göre haklı da olabilirler; mutlu olmak kolay iş değildir; bir sürü olaya ve insanlara karşı bir savaştır bu; insan bu savaşta yenilebilir; elbette ki katlanılmaz belalar vardır. Stoa'cı yamağından daha güçlü felaketler vardır; ama bütün gücümüzle karşı koymadan yenildiğimizi kabul etmemek de, en belirgin görevimizdir. Bana pek açık görünen bir gerçek var: Mutlu olmaya niyet etmedikçe insan mutlu olamaz. Demek ki mutlu olmayı istemeli ve bu uğurda çaba göstermeliyiz.

Yeterince üzerinde durulmamış bir şey var: Mutlu olmak, başkalarına karşı da görevimizdir. Yalnız mutlu olanlar sevilir, deriz; ama unutuyoruz ki, bu ödül haklı ve yerindedir; çünkü felaket, can sıkıntısı ve umutsuzluk, soluduğu-

muz havayı doldurup taşırmıştır; onun için kötülükleri hazmederek ortak yaşantımızı gayretli örnekleriyle arıtanlara minnet borcumuz vardır. Aşkın en güzel yanı, mutlu olmak için edilen ^{ayrış} yemindir. Sevilen insanın sıkıntısı, kederi ya da felaketi kadar katlanması güç ne vardır? Her erkek ve her kadın, hiç aklından çıkarmamalıdır ki, mutluluk, yani kendimiz için kuşattığımız mutluluk, en güzel ve en cömert özverimizdir.

Hatta, mutlu olmak zahmetine girmiş insanlara ödülleri dağıtılmasını isteyecek kadar ileri gideceğim. Çünkü ^{remain} kanımca, bütün bu ölümler, bu ¹²⁶⁴⁴ harabeler, bu çılgınca masraflar ve bu ¹²⁶⁴⁴ önlem saldırıları, hiçbir zaman mutlu olmasını bilememişlerin ve mutlu olmaya kalkışanlara da katlanamayanların eseridir.

GÖNÜL ALMAK

Öğrenilmesi gereken bir "yaşama sanatı"ndan söz açmış-
tım. Oraya şu kuralı koyardım; "Gönül almak". Oldukça sert
mızaçlı olduğu halde sonradan huyunu değiştiren bir tanıdı-
ğım bana şu telkinde bulunmuştu: Bu tür bir kural ilk bakış-
ta hayret uyandırır. Gönül almak; yalancı, koltukçu, dalka-
vuk olmak demek değil midir? Kuralı yanlış anlamayalım.
Bizim kaştettiğimiz, yalancılığa düşmeden ve bayağılaşma-
dan gönül almaktır. Ve bunu mümkün olduğu her durumda
uygulamak gerekir. Hemen her zaman da olasıdır bu. Bir
tatsız gerçeği, sinirli bir sesle, yüzümüz pancar kesilerek söy-
lediğimiz zaman öfkeye kapılıyoruz demektir; bu tedavi et-
mesini bilmediğimiz kısa bir hastalıktır; sonradan bu hareke-
timizi cesaret örneği gibi göstermeye kalkışmamız boşuna-
dır; eğer hareketimiz sonucunda bizim için bir tehlike söz
konusu değilse ve bu hareketi önceden tasarlayarak yapmış
bulunmuyorsak, cesaret göstermiş olmamız pek kuşkuludur.
Bundan şu ahlak kuralını çıkarıyorum: "Küstahlık edecek-
sen güçlü olana karşı et." Ama gerçeği, hiç sesini yükseltme-
den söylemek, gerçek içinde de övülmeye değer olanı seç-
mek yeğdir.

Hemen her şeyde övülecek bir taraf vardır. Çünkü ger-
çek neden ve etkenler bizim için hep bir bilinmeyen olarak
kalır ve kalleşlik yerine sağduyuya, ihtiyatlılık yerine dostlu-
ğa başvurmaktan bir zarar görmeyiz. Özellikle gençlerle iliş-
kilerinizde, tahminden öteye gitmeyen konularda her şeyi
iyi yanından alın ve onlara kendilerini kötü göstermeyin; öy-
le olduklarına inanırlar, çok geçmeden de öyle olurlar; oysa
yermek hemen hiçbir zaman işe yaramaz. Örneğin, karşınız-
daki bir şairse, en iyi dizelerini anımsayın ve ona okuyun;

bir politikacıysa, yapmadığı kötülüklerden dolayı onu kutlayın.

Burada aklıma bir ana okulunda geçen olay geldi. İşi gücü yaramazlık etmek ve defterlerini karalamak olan minicik bir çocuk, bir gün, sayfanın üçte birini düzgün çizgilerle doldurmuştu. Öğretmen sıralar arasında dolaşüyor ve aferinler dağıtıyordu; bunca zahmet pahasına doldurulmuş bu sayfayı görmeyince küçük afacan: "Vay anasını be!" dedi; ve bunu böylece, açık açık söyledi. (Okul yoksul bir mahalledeydi.) Bunun üzerine öğretmen yanına geldi, hiçbir şey söylemeden çocuğa aferin verdi; övülen ödevdi, nezaket değil.

Ama bunlar güç durumlardır. Çoğu kez, insan, hiç te reddütsüz gülümseyip nazik ve övücü davranabilir. Bir kalabalıkta sizi biraz itiştiirecek olsalar, buna gülüp geçmeyi âdet edinin; gülmek, itiştiirmenin etkisini yok eder, çünkü küçük bir öfkeye kapılan herkesin yüzü kızarır. Oysa böyle yaparak belki de büyük bir öfkeden, yani küçük bir hastalıktan kurtulmuş olacaksınız.

Ben ^(S. 107-108) nezaketi böyle anlarım; bu, aşırı hareketlerimize karşılık bir beden eğitiminden ibarettir. Nazik olmak, her hareketiyle ve her sözüyle "kızmayalım, hayatımızın şu anını berbat etmeyelim" demektir. Bu, dini bir sevap duygusu mudur? Hayır. Oraya kadar varacak değilim; sevap işlemenin gizlendiği ve karşısındaki kişiyi küçük düşürdüğü olur. Gerçek nezaket, bütün ilişkileri tatlılaştıran bulaşıcı bir neşeyle var olur. Bu nezaket de asla öğretilemez. Kibarlar dünyası denilen çevrelerde ben, nice kamburlaşmış sırtlar görmüşümdür; ama asla nazik bir insana rastlamadım.

SAĞLIKLI OLMA SANATI

Ruhsal denge, genellikle kişiye dışarıdan ödüller sağlamaz; ama hiç kuşkusuz sağlığa yararlıdır. Mutlu bir adam bir köşeye çekilip kendini unutturur; şöhret ancak ölümünden kırk yıl sonra gelip onu bulur. Ama kinden daha gizli ve daha tehlikeli olan hastalığa karşı mutluluk en kusursuz silahtır. Buna karşın, kederli adam kalkıp şöyle der: 'Mutluluk bir sonuçtur, neden değil.' Bu, işi fazlasıyla basitleştirmektir. Güç, insanı, beden eğitimi sevmeye götürür; ama kendi arzumuzla yaptığımız beden eğitimi de insana güç verir. Kısacası, iç uzuvlarımızın öyle bir durumu olur ki, çarpışmayı ve yok etmeyi kolaylaştırır; yine bir başka durumu olur ki, adamı boğar, zehirler. İnsan, kuşkusuz, parmaklarını oynattığı gibi, iç organlarını hareket ettiremez; ama neşe, iç organların iyi durumda olduğuna kanıt oluşturduğuna göre, denebilir ki, neşeyi davet eden bütün düşünceler sağlığa da yararlıdır.

Şu halde hasta olduğumuz zaman sevinecek miyiz? Olur şey mi bu, diyeceksiniz. Acele etmeyin. Gülleler, kurşunlar bir yana bırakılırsa, savaşta insanların hayatının sağlıklı bir biçimde sürdüğü söylenmiştir. Üç yıl siperler içinde, bir tavşan ininde gibi yaşayarak bunun deneyimini yaptım. Tam üç yıl, yorgunluk ve uyku gereksiniminden başka bir şey duymadan yaşadım. Oysa yüzyılın en zayıf midelerinden birine sahiptim. Bütün hareket etmeden düşünen insanlar gibi, yirmi yaşımdan beri tehlikeli bir hastalığım vardı. Askerlikte beden sağlığının açık hava ve hareketli yaşamla sağlandığı söylenir; ama başka nedenler de var. Tanıdık bir piyade çavuşu bir gün bizim sığınağa geldi; yüzü sevinçten parlıyordu: "Bu kez kurtulduk," dedi, "hastayım. Ateşim var;

doktor söyledi; yarın yine viziteye çıkacağım. Belki de tifodur; ayakta duracak halim yok. Etrafımda her şey dönüyor. Sonunda hastaneye kavuşacağım. İki buçuk yıl çamurlar içinde yaşadktan sonra, bu kadarcık bir şansa hak kazanmış olmalıyım." Ama, sevincin onu iyileştirdiğini görüyordum. Ertesi gün ateşi filan kalmamıştı; bu kez Fliery harabelerinden geçerek daha da berbat bir istihkâmda görev almaya gidecekti.

Hasta olmak suç değildir; ne disiplin, ne de şeref duygusu buna karşı bir şey söyleyebilir. Nice askerler, bir hastalığın, hatta öldürücü bir hastalığın izlerini keşfetmek için umutlu heyecanlar içinde kendilerini yoklayıp durmuşlardır. O çamurlar içinde geçen günlerde, hastalıktan ölmenin çok hoş bir şey olduğu düşüncesi egemendir. Bu tür düşünceler, hastalığı önlemeye birebirdir. Sevinç, iç organlarımızı, en usta doktordan daha iyi düzene koyar. Oysa hasta olmak korkusu, hastalık olasılığını büsbütün artırır. Bir köşeye çekilerek sessizce ölümü bekleyen çilekeşler gerçekten yaşamışlarsa, bunların yüz yaşına kadar yaşamış olmalarına hiç şaşmam. Her şeye karşı ilgilerini yitiren yaşlı insanların uzun yaşam sürmeleri, herhalde ölüm korkusunu bilmemelerinden ileri gelir. Kayıtsızlık bir tür büyük ve güçlü kurnazlıktır.

ZAFERLER

Bir insan mutluluğu aramaya başladı mı, onu bulamamaya mahkûm demektir; bunun anlaşılmayacak bir yanı da yoktur. Mutluluk o vitrindeki, bedelini ödeyip sardırarak alıp götürebileceğiniz eşya değildir, iyi dikkat etmişseniz, o eşya vitrinde kırmızıysa, evinizde de kırmızı; vitrinde maviyse, evinizde de mavi olacaktır. Oysa mutluluk, ancak onu ele geçirdiğiniz zaman mutluluk olur; onu, çevrenizde, kendinizin dışında arayacak olursanız, hiçbir şey size mutluluk gibi görünmez. Yani, mutluluk üzerine ne mantık yürütebilirsiniz, ne de bir tahminde bulunabilirsiniz; onu hemen elde etmek gerekir. Mutluluğu gelecekte görüyorsanız, iyi düşünün, ona şimdiden sahipsiniz demektir. Ummak, mutlu olmak demektir.

Şairler, çoğu kez düşüncelerini iyi ifade edemezler; nedeni de belli: Heceleri kafiye düzenine koymak için o kadar zahmet çekerler ki, bilinenleri yinelemekten ileri gidemezler. Mutluluğun uzaktayken pırıl pırıl parladığını, ama elde edilince hiçbir değeri kalmadığını söylerler; tıpkı gökkuşağını yakalamak ya da bir kaynağı avcunun içinde tutmayı istemek gibi bir şey. Ama, bu basmakalıp bir sözdür. Mutluluğun peşinde koşmak sözde mümkündür ama, gerçekte değil; çevrelerinde mutluluk arayanları en çok üzen nokta, bir türlü onu istemeyi başaramayışlarıdır. Bric oynamak bana hiçbir şey ifade etmez; çünkü ben bric oynamam. Boks ve eskrim için de durum böyle. Müzik de, ancak birtakım güçlükleri yenmesini bilen hoşuna gidebilir; okumak da öyle. Balzac'ı okumaya girişmek için cesaret ister; başlangıçta adamı heyheyler basar. Tembel okuyucuya dikkat edin: Yaprakları karıştırır, şurasından burasından birkaç satır okur,

kitabı fırlatıp atar. Okuma mutluluğu o kadar umulmadık bir şeydir ki, tiryaki bir okuyucu bile buna şaşmaktan kendini alamaz. Bilgi uzaktan hoş a gitmez, içine girmek gerekir. Başlangıçta kendini sıkıntıya sokmak, sürekli olarak da güçlüğe katlanmak gerekir. Düzenli bir çalışma ve üst üste elde edilen zaferler; işte mutluluğun formülü! Yapılan iş, kâğıt oyunu, müzik ya da savaş gibi, birçok kişi tarafından birlikte yapılan bir işse, mutluluk o oranda güçlü olur.

Ama hareket, çalışmak, zafer gibi aynı nedenlerden ileri gelen gizli mutluluklar da vardır; örneğin, birbirine çok benzeyen cimrinin ve koleksiyoncunun mutlulukları gibi. Es-ki altınları çömleğe dizen cimriyi neden ayıplarız da, vitrinlere zümrütler, fildişleri, resimler ya da ender bulunur kitaplar dizen kişilere hayran oluruz? Altınları başka zevkler uğruna bozdurmayan cimriye kızarız, oysa nice kitap koleksiyoncuları vardır ki, kirlenmesinler diye kitaplarına el sürmezler. Gerçekte bu mutluluklar, bütün mutluluklar gibi, uzaktan tadılabilecek şeyler değildir; posta pullarını koleksiyoncu sever, aynı pullardan ben bir şey anlamam. Boksör boksı sever, avcı avı, politikacı politikayı... İnsanlar serbest hareket içinde mutludurlar; kendilerine çizdikleri kurallar yüzünden mutludurlar; bilimde ve futbolda olduğu gibi, körü körüne kabul edilen disiplin yüzünden mutludurlar. Uzaktan bakılınca, bütün bu sorumluluklar insana çok sıkıcı, tatsız şeyler gibi görünür. Mutluluk, peşinden koşmayanları gelip bulan bir ödüldür.

İSKENDER'İN ATI

Küçük bir yavru ağladığı, bir türlü susmak bilmediği zaman, ona bakan kişi çoğu kez, çocuğun huyları, hoşuna neyin gidip gitmediği konusunda inceden inceye tahminlerde bulunur; hatta soyaçekimin yardımına bile başvurarak: "Ne olacak işte, babasının oğlu," der; yaptığı psikoloji denemeleri, ağlamaya asıl neden olan iğneyi bulana kadar devam eder.

Boukefal adındaki ünlü at, küçük İskender'e* getirildiği zaman, bu tehlikeli hayvanın üstünde duracak bir tek binici çıkmamıştı. Gelişigüzel bir adam buna bakarak: "Bu hayvan huysuz!" deyip işin içinden çıkardı. Ama, İskender iğneyi aradı ve çabucak da buldu: Boukefal'ın kendi gölgesinden çok kötü korktuğuna dikkat etmişti; korku gölgeyi de şahlandırdığı için, bunun bir türlü sonu gelmiyordu. Fakat o, Boukefal'ın başını güneşe doğru çevirdi, onu hep bu doğrultuda sürerek hayvanı yatıştırmayı ve yormayı başardı. Böylece Aristo'nun öğrencisi biliyordu ki, gerçek nedenlerini bilmedikçe huylarımıza asla hükmümüz geçmez.

Pek çok kimse, korkunun aleyhinde bulunmuştur, hem de çok haklı olarak... Ama korkan insan mantık dinlemez; o yalnızca kalbinin vuruşlarıyla kanının hamlelerini duyar. Bilgiç adam, tehlikeden korkuya giden bir mantık yürütür; duygularının esiri insanın mantık yürütmesi ise korkudan tehlikeye gider; her ikisi de mantıklı olmak ister, her ikisi de yanılır; fakat bilgiç iki kat yanılır, gerçek nedenden habersizdir ve ötekinin hatasını anlamaz. Korkan adam iyice farkında olduğu bu gerçek korkuyu açıklayabilmek için tehlikeler yaratır. Tehlikesiz bile olsa, her türlü ani, habersiz oluşum

(*) Büyük İskender.

korku uyandırır; örneğin pek yakından gelen beklenmedik bir tabanca sesi ya da yalnızca beklenmeyen birinin birden-bire karşımıza çıkması... Mareşal Masséna, yarı karanlık bir merdivende karşısına çıkan bir heykelden korkarak tabana kuvvet kaçıyordu.

Bir insanın sabırsızlığı ve huysuzluğu bazen uzun süre ayakta kalmış olmasından ileri gelir; huysuzluğu üzerinde akıl yormak yerine ona bir iskemle verin. Talleyrand, "huy-lar her şeyin başıdır," derken tahmininden çok daha büyük bir gerçeği ifade ediyordu. Başkalarını rahatsız etmemek kaygısıyla iğneyi arıyor, araya araya da buluyordu. Bugün bütün diplomatların kundaklarında kötü yerleştirilmiş birer iğne bulunur. Avrupa siyasetinde ortaya çıkan güçlükler bu nedenledir: Herkes bilir ki, bir çocuk bağırdı mı, başka çocuklar da bağırmaya başlar, daha beteri, bağırmaktan bağırlır. Dadılar, âdet edindikleri bir alışkanlıkla, çocuğu yüzükoyun yatırır; hemen hareketler ve rejimler değiştirilir; işte beceriksizce uygulanan bir ikna etme sanatı. 1914 felaketleri, bana kalırsa, yüksek mevkide insanların hepsinin şaşkınlığa uğramış olmasından doğmuştur; o nedenle korktular. Korkudan öfkeye bir adım vardır; heyecanın ardından kızgınlık gelir. İnsanın rahat ve huzurunun ansızın bozulması iyiye işaret değildir; bu insan çoğu kez değişir ve çok değişir. Ansızın uyandırılan bir insan gibi fazla uyanır. Onun için, huysuz demeyin, tabiatı şöyledir, böyledir demeyin, iğneyi arayın...

ÖFKE

Lokmamız nefes borumuza kaçtığı zaman bütün organlarımızda tehlike çanları çalar gibi, bedenimizde müthiş bir patırtı kopar; adalelerimizden her biri bir yana çeker; yürek işe karışır. Çırpınmaya başlarız. Buna karşı ne yapabiliriz? Bütün bu tepkilere katlanmaktan başka ne gelir elden? İşte filozofun söyleyeceği budur. Çünkü o deneyimsiz bir adamdır. Fakat beden eğitimi ya da eskrim profesörüne öğrencisi: "Elimde değil, kaskatı kesilip bütün kaslarımın birden gerilmesine engel olamıyorum." derse, adam ona güler. Sert bir eskrim hocası tanıyıştım; izninizi aldıktan sonra akla yol açmak için, flöresi ile sizi bir güzel kamçıldadı. Herkesin bildiği bir gerçek var; kaslar, uysal köpekler gibi düşünceye itaat ederler; kolumu uzatmayı düşündüğüm anda kolum uzanmıştır. Biraz önce sözünü ettiğim o katılaşımların, çırpınmaların başlıca nedeni, insanın ne yapacağını bilememesidir. Bu tür durumlarda yapılacak şey, bütün vücudu gevşetmek, kuvvetle nefes alacak yerde boğazımıza kaçan şeyi dışarı çıkarmak, yani her zaman olduğu gibi, bu durumda da zararlı olan korkuyu kovmaktır.

Nezleden gelen öksürük için de, pek az kimsenin uyguladığı böyle bir yöntem vardır. Çoğumuz kaşınır gibi delicesine öksürürüz ve asıl bunun kurbanı oluruz. Bu durum, yoran ve tahriş eden krizlere yol açar. Doktorlar öksürüğe karşı pastiller verirler ya, bence bunların başlıca yararı, yutkunmamızı sağlamaktır. Öksürük gibi yutkunmak da, hatta ondan fazla irademiz dışında kalan bir tepkidir. Bu yutkunma hareketi, bizi öksürten harekete engel olur. Ama, öksürüğün kötü yanına ilk hamlede kendiliğimizden engel olabilssek, pastile gereksinim kalmaz. Başlangıçta, hiçbir şey dü-

şünmeden, vücudumuzu rahat ve gevşek tutabilsek, o ilk ka-
~~zıntı~~ çabuk geçer.

Öfkeye kapılan bir adamla öksürük nöbetine yakalanan arasında ben bir fark görmem. Öfke de bir vücut sıkıntısıdır ve beden eğitimi yoluyla onu yenmesini bilmeliyiz. Bu tür durumlarda asıl suç, düşüncemizi tahrik ederek korkuya ya da öfkeye kendimizi müthiş bir coşkunlukla kapıp koyuvermemizdir.

Gerçek beden eğitimi görmemiş olanların sonu budur. Eski Yunanlıların anladığı anlamda gerçek beden eğitimiye, aklın vücut hareketlerine egemenliği demektir. Bütün hareketlerine değil, kuşkusuz; yalnızca doğal tepkileri düşünce-lerle kamçulamayı bilmek gerekir. İşte bence çocuklara asıl öğretilmesi gereken budur ve onlara örnek olarak sürekli en güzel heykeller gösterilmelidir.

DERTLİ MARIE

Zaman zaman gidip gelen delilikler ve özellikle psikoloji profesörlerimizden birinin kliniğinde keşfettiği o dertli Marie, şen Marie üzerinde düşünmek yararsız değildir. Şimdiden fazlasıyla unutulmuş olan bu öykü, anımsanmaya değer.

Bu kız bir saat düzeniyle bir hafta neşeli, ertesi hafta kedirliydi. Neşeli olduğu zamanlar her şey yolunda gidiyordu; güneşi de, yağmuru da seviyordu, kendisine gösterilen en küçük dostluk belirtileri, onu çok sevindiriyordu; bir sevdası olsa, "Benim için ne büyük şans!" diyordu. Hiç canı sıkılmazdı. Bütün düşünceleri tatlı, hoş şeylerdi, hep hoş giden canlı, güzel çiçekler gibi. Darısı hepinizin başına diyeceğim bir haldeydi. Çünkü bilgenin dediği gibi, her testinin iki kulpu olur, her olayın da, isterseniz hep üzüntülü, isterseniz hep ferahlık verici olan iki ayrı görünüşü vardır; mutlu olmak için yapılan gayret de hiç boşa gitmez.

Ama hafta bitince, her şeyin rengi değişiyordu. Kız, umutsuz bir derde düşüyordu; hiçbir şeyden zevk almaz oluyor; her baktığı şeyi soluk, cansız görüyordu. Artık mutluluğa, sevgiye inanmıyordu. Kimse onu asla sevmemişti; hakları da vardı; kendisini ahmak ve can sıkıcı buluyordu; hep bunu kurarak derdini büsbütün artırıyordu; biliyordu. Sanki korkunç bir yöntemle kendini yavaş yavaş öldürüyordu. "Bana ilgi duyduğunuza inandırmak istiyorsunuz ama, beni aldatamazsınız." İltifat edecek olsalar, alay sanırdı, iyilik edecek olsalar, onu küçük düşürmek için yaptıklarına inanırdı. Kendisinden saklanan bir sır, aleyhinde çevrilen müthiş bir dolaptı. Bu hayali dertlerin çaresi yoktur, çünkü umutsuz insan, en mutlu olayların bile farkına varmaz. Ve mutlulukta iradenin payı sanıldığından daha büyüktür.

Fakat psikoloji profesörü daha da acı bir ders, cesur bir

ruh için daha tehlikeli bir örnek bulacaktı. Bu kısa insan mevsimleri çerçevesinde edindiği birçok izlenim ve ölçümler arasında, kanda santimetre küp başına kaç yuvar olduğunu saymak aklına geldi. Ve yasa ortaya çıktı: Neşeli bir dönemin sonlarına doğru yuvarlar seyrekleşiyor; bir keder döneminin sonlarına doğruysa, yeniden çoğalmaya başlıyorlar. Bütün bu garip hayallerin nedeni, kanın yoksulluk ya da zenginliğiymiş. Böylece doktor, onun ateşli sözlerine karşı: "Merak etmeyin; yarın mutlu olacaksınız," cevabını verecek durumdaydı. Fakat kız buna inanmak istemiyordu.

Kendini mutsuz sanan bir dost, bana bu sorun hakkında şöyle diyordu:

"Bundan daha açık ne olabilir? Elimizden bir şey gelmez. Düşünce ile kanımın yuvarlarını artıramam. Onun için düşünmek boştur.

Bu kocaman dünya, kışla yaz gibi, yağmurla güneş gibi, yasalara uygun olarak bize neşeyi ya da kederi getirecek. Mutlu olma konusundaki arzumun da tıpkı gezmeye çıkma konusundaki arzum gibi hükmü yoktur, şu kırlara yağmuru yağdıran ben değilim; içimdeki hüznü de kendim yaratmıyorum; ona bağımlıyım ve bağımlı olduğumu da biliyorum; ne teselli!"

Sorun bu kadar basit değildir. Acı yorumları, kötü kuruntuları, karanlık anıları kafada evirip çevirmekle insan, kederini kendisi yaratır; neredeyse o kederin tadını çıkarır. Ama bunun kan yuvarlarından ileri geldiğini bilecek olsam, yorumlarıma gülerim; kederi vücuduma püskürtürüm, vücutta, süslenip püslenmeden yalnızca yorgunluk ya da hastalık haline gelir. İnsan bir mide ağrısına, bir ihanetten daha kolay katlanır. Ve gerçek dostlar az diyecek yerde, kanımın yuvarları az, demek daha iyi olmaz mı? Duygularına bağımlı insan ne mantık dinler, ne de bromür alır. Bu sözünü ettiğim yöntemle, her iki ilaca da kapılarını açmış olacağı göze çarpmaz mı?

SİNİRLİLİK

Şu sağanaklı havalarda erkeklerle kadınların keyifleri de, hava gibi, durmadan değişiyor. Çok bilgili ve oldukça mantıklı bir dostum, dün bana diyordu ki: "Kendimden hoşnut değilim; işlerimle ya da birle ilgilenmedim mi, kafamda bin bir çeşit düşünce dolaşıyor ve bunlar, büyük bir hızla beni neşeden kedere, kederden neşeye geçiriyor. Yazılacak bir mektup, kaçırılmış bir tramvay, ya da çok ağır gelen bir pardösü türünden bu nedenler, gerçek felaketlermiş gibi, görülmemiş bir önem taşıyorlar. Ne kadar mantık yürütsem ve bunlara aldırış etmenin doğru olmayacağını kendi kendime kanıtlasam da, bulduğum ipuçları zihnimde ıslak davullar gibi ses çıkarmaz oluyor. Kısacası, kendimi biraz sinirli hissediyorum."

Ona, "Büyük lafları bırakın da olanları anlamaya çalışın. Sizin bu halinize herkeste rastlanır; yalnız siz, fazla zeki olmak, kendiniz hakkında fazla düşünmek ve neden bazen neşeli, bazen kederli olduğunuzu anlamaya kalkışmak felaketi-ne uğramışsınız. Neşe ve kederinizi, bildiğiniz nedenlerle açıklayamadığınız için de kendi kendinize kızılıyorsunuz." dedim.

Gerçekte, insanın mutlu ya da mutsuz olmak için bulduğu nedenlerin hiçbir değeri yoktur; bütün sorun, vücudumuzda ve onun işleyiş tarzındadır. En sağlam organizma bile her gün, hem de yeniden yemeklere, yürümeye dikkat harcamaya, okumaya ve havanın durumuna göre günde birkaç kez gerginlikten gevşemeye, gevşemeden gerginliğe geçer durur; neşeniz de buna göre, üstündeki bir gemi gibi inip çıkar. Bunlar genellikle oldukça önemsiz şeylerdir; insan meşgul bulundukça aklına bile getirmez; ama bunları düşünme-

ye zaman oldu mu ve üzerinde dikkatle düşünöldü mü, küçük nedenler yığınla zihne dolar, bunlar birer sonuçken gözünüze neden gibi görünürler. İnce düşünen biri, mahzunsa mahzun oluşunu, neşeliyse neşeli oluşunu haklı gösterecek bin bir neden bulur; aynı neden çoğu kez iki ayrı sonuç doğurur. Vücudu hasta olan Pascal, yıldızların çokluğundan dehşete düşüyordu ve bunlara bakarken duyduğu yüce ürperti, herhalde penceresinde otururken farkında olmadan soğuk almasından ileri geliyordu.

Bir başka şair, sağlığı yerindeyse, yıldızlara, dostlarıyla konuşur gibi hitap eder. İkisi de yıldızlı gök hakkında pek güzel şeyler söylerler; asıl soruna değinmeyen pek güzel şeyler...

Spinoza der ki, insanın tutkuları olmaması olanaksızdır, ama belki adam, ruhunda o kadar mutlu düşünceler yaratır ki, tutkuları bunların yanında pek küçük kalır. Zahmetli yollarında onu izlemeye kalkışmadan, onu taklit ederek, müzik, resim, sohbet gibi elimizde olan mutluluklardan öyle büyük bir hacim oluşturabiliriz ki, yanında kederimiz küçücük kalır. Toplum adamı küçük görevlerle uğraşmaktan, asıl davasını unuttur; ciddi ve yararlı mesleğimizden, kitaplarımızdan ve dostlarımızdan daha iyi bir biçimde yararlanamadığımız için yüzümüz kızarmalıdır. Fakat değeri olan şeylerle bir yöntem çerçevesinde ilgilenmemek, belki de herkeste ortak olan çok önemli bir kusurdur. Biz bu tür şeylere güveniyoruz. Arzulaması uygun olan şeyleri istemek bazen büyük bir sanattır.

KORKU BİR HASTALIKTIR

El falına bakan bir topçu eri anımsarım. Asıl işi odunculuktu; bu vahşi yaşam ona türlü belirtileri yorumlama özelliğini aşlamıştı; herhalde başka üfürükçülere bakarak el falını da öğrenmiş olacaktı. Biz düşünceyi nasıl gözlerden ya da yüzün çizgilerinden okursak, o da elden okurdu. Karakterler hakkında çoğu kez yerinde ve daima ölçülü şeyler söyler, bazen herkesin yakın ve uzak geleceğini de haber verirdi. Sonradan, o dediklerinden bir tanesinin doğru çıktığını görme fırsatını bulmuştum. Herhalde o fala zihnen de bir şeyler eklemiş olacaktım, çünkü olay ile o fal arasında bir bağ kurmak hoşuma gitmişti. Bu hayal oyunu, beni sürekli olarak sadık kaldığım ihtiyatlılığın yararına bir kez daha inandırdı. Çünkü yaşam boyu, elimi ne ona, ne de başka bir falcıya uzatmış değilim. İnanmazlığın bütün gücü, hiç falına baktırmamakla belli olur; insan baktırdı mı, bir parça inanmaktan kendini alamaz. Onun için Hristiyanlık devrimi ile kehanet ve falcılıklara son verilmesi küçük bir olay değildir.

Kaygı ve korku, organlar açısından ve yakından incelenecek olursa, bunların da öteki hastalıklara eklenen ve onların hızını artıran birer hastalık olduğu görülürdü; öyle ki, hasta olduğunu bilen ve bunu doktor falcısından önce öğrenen adamın hastalığı iki katına çıkar. Hastalık korkusu, onu, rejim ve ilaçlarla yenmeye çalışmaya yöneltir ama, bizi korku hastalığında hangi rejim, hangi ilaç tedavi edebilir?

Yüksek yerlerde duyduğumuz, baş dönmesi, düşmeyi ve düşen bir adamın umutsuz hareketlerini göz önüne getirmemizden doğan gerçek bir hastalıktır. Bu hastalık yalnız hayalimizin ürünüdür. Sınava giren öğrencinin karın sancısına tutulması da böyledir, iyi cevap verememe korkusu bazen hint-

yağı etkisi yapar. Artık devamlı bir korkunun sonuçlarını varın siz kıyaslayın. İhtiyatlılık konusunda da şunu göz önünde bulundurmalı ki, korku, doğal bir biçimde hastalığı artırır. Uyku tutmayacağından korkan adamı kolay kolay uyku tutmaz. Hazımsızlığa uğrayacağından korkanın ise hazmı doğal olarak güçleşir. Onun için, hasta olduğumuzu değil, sağlam olduğumuzu düşünmeliyiz.

HAYALİN GÜCÜ

Küçük bir kazadan sonra doktor, yüzünüzün sıyrılmış derisini dikerken, eli altındaki malzeme arasında bir kadeh de konyak bulundurur. Baygınlık geçirmesi halinde yaralıya kuvvet vermek için hazırlanan bu kadehi, çoğu kez, ameliyatı izlerken fenalık geçirerek yüzü yeşilimtırak bir renk alan arkadaşşı içer. Bu da, ahlakçılar ne derlerse desinler, başkalarının dertlerine katlanma gücümüzün pek de fazla olmadığını gösterir.

Bu örnek dikkate değer, çünkü düşüncelerimizle hiçbir ilgisi olmayan ayrı bir acıma türünü gösterir. Sızan kan damlalarını, eğri iğnenin zorlukla deldiği cildi görmek; o kan bizden akıyormuş gibi, o iğne bizim derimize giriyormuş gibi, üstümüzde bir dehşet hissi uyandırır. Hayalın ortaya çıkardığı bu korkuyu mantığımızla yenmek olanaksızdır. Çünkü burada hayal gücü, düşüncenin yardımı olmadan işler. Akıl araya girebilse sonuç başka olabilirdi, çünkü örselenen, izleyenin cildi değildir; ama bu mantık tarzının hiçbir etkisi olmaz; bir kadeh konyak daha çok etkiler.

Bundan şu sonucu çıkarıyorum: Hemcinslerimizin sırf varlıkları ve heyecanları ile üzerimizde büyük etkileri var. Acıma, korku, öfke, gözyaşları, gördüğüm şeylere fikren ilgi beklemeden harekete geçer. Korkunç bir yaranın manzarası, izleyenin yüzünü allak bullak eder ve dehşet ifade eden bu yüz de, onun ne gördüğünü bilmeden, izleyenin izleyicisini heyecana düşürür. Ne kadar ustalıkla yapılırsa yapılsın, bir olayın tanımı, bu heyecanlı yüz kadar üzerimizde etki yapmaz. Yüz ifadesinin etkisi doğrudan doğruya ve anidir. Bu nedenle, "acıyan insan, kendisini acıyan kişinin yerine koyarak nefsinı düşünür" demek, acımayı çok yanlış tarif et-

mek olur. Bu düşünce, akla gelirse, herhalde acıma duygusundan sonra gelir.

Baş dönmesi de bu mantıkla açıklanabilir; insan, uçurumu görünce oraya düşebileceği aklına gelir; ama önünde bir demir parmaklık varsa, düşmesi olanaksız olduğunu düşünür; yine de aşağı bakınca başı döner. Hayalin ilk etkisini vücut hisseder.

Bir rüya dinlemiştim: Adam rüyasında giyotinle bir idam sahnesi görmüş, idam edilenin kendisi mi, bir başkası mı olduğunu pek fark etmemiş ama, ense kemiklerinde şiddetli bir ağrı hissetmiş. İşte hayalin böyle bir gücü vardır.

HAYALİ HASTALIKLAR

Hayalimiz bir Çin celladından insafsızdır; korkuyu o ayarlar ve bize bol bol tattırır. Gerçek bir felaket iki kez aynı biçimde tekrarlanmaz; bir kaza, adamın birini ezip yok eder; bir felaketi aklımıza getirdiğimiz zaman, biz ne kadar huzur içindeyssek, kazadan bir an önce o adam da aynı haldeydi. Sokakta yürüyen adama otomobil çarpar, onu kaldırıp yirmi metre öteye fırlatır ve cansız yere serer. Kötü olay bitmiştir, başlamamıştır; devam da etmemiştir; devam ancak bizim hayalimizde doğar.

Örneğin ben o kazayı düşünürken hiç de doğru bir mantık yürütmem. Biraz sonra kazaya uğrayacak olan adam, benim düşündüklerimi asla aklından geçirmemiştir. Ben o yaklaşan otomobili hayalimde canlandırıyorum; gerçekte böyle bir şeyi görsem hemen kaçırdım, ama hayalimde kaçamam, çünkü kendimi ezilen bir adamın yerine koymuş olurum. Kendi ezilişimi neredeyse bir sinemada izler gibi görürüm; ama, bu yavaşlatılmış, hatta zaman zaman durdurulan bir filmidir; sonra filmi yeni baştan başlatırım; canlı canlı bin kez ölürüm. Pascal der ki, hastalık, sağlam adamın sırf sağlam olduğu için katlanamayacağı bir şeydir. Ağır bir hastalık bizi öylesine ezer ki, o anda verdiği sıkıntıdan fazla bir şey hissetmeyiz. Bir kötülük başımıza geldi mi, şu iyiliği vardır ki; artık gelmesi mümkün bir şey olmaktan çıkar, bize geleceği yeni renklerle gösterir. Hasta adam, daha dün bir felaket sayacağı bitkin bir toparlanma dönemini eşsiz bir mutluluk gibi canlandırır. Biz, sandığımızdan çok daha mantıklı insanlarız.

Gerçek dertler hızlı gelirler. Tıpkı cellat gibi. Cellat saç-

ları keser, gömleği değiştirir, kolları bağlar, adamı giyotinin altına iter. Bu hareketler bana uzun gelir, çünkü düşünüyorum, çünkü üzerinde duruyorum. Makasın şakırtısını işitmeye çalışırım, cellat yamaklarının parmaklarını kollarımda hissederim. Gerçekteyse, bir izlenim ötekini kovar, mahkûmun gerçek düşünceleri, tıpkı doğranmış bir solucanın parçalarındaki çırpınış gibi bir şeydir; solucanın doğrandığı için acı duyacağını sanırız; peki ama, o acı, solucanın hangi parçasındadır? Bunamış yaşlı bir adamı, perişan bir sarhoşu gördüğümüz zaman üzülrüz, çünkü onların bu hallerini bildiklerini, bundan acı duyduklarını sanırız. Ama doğa hükümünü yürütmüştür, çok şükür ki geaip giden tekrar yerine gelmez; sizin o bir anda gördüğünüz kötü olayın etkisi uzun bir zamana ufalanıp dağılmıştır. Yaşlı bir adam, yaşlılık acısı çeken bir genç demek değildir, ölen bir insan da, ölen bir canlı demek değildir.

Onun için ölüm yalnız sağlıklı olanlara ağır gelir, ancak mutlu olanlar felaketin ağırlığını hissedebilirler; ve biz başkalarının acılarına kendi çektiklerimizden fazla duyarlılık gösteririz, hem de yalansız... Onun için, hayat hakkında yürüteceğimiz yanlış bir mantık, dikkat etmezsek, hayatımızı zehirleyebilir. Kendimizi bir trajediye kaptıracak yerde, bütün gücümüzle gerçek durumu düşünmeliyiz.

KÜÇÜK NEDENLER

Çok küçük nedenler güzel bir günü bize haram edebilir: Örneğin, ayakkabının ayağımızı vürması. O halimizde hiçbir şeyden hoşlanmaz oluruz, mantığımız doğru çalışmaz. Çare-si kolaydır; bütün bu felaketi bir ayakkabı gibi çıkarıp atabi-liriz. Bunu biliriz ve bu tür sıkıntılar, nedenini bildiğimiz için bizi fazla etkilemez. Kundağında kalmış bir iğne vücudu-na battığında, yavru korkunç bir derdi varmış gibi avaz avaz bağıırır; çünkü ne nedeni bilir, ne de çareyi. Hatta bazen ba-ğırdıkça canını daha çok yakar ve büsbütün bağıırır. İşte bu-na hayali bir dert adını vermeliyiz; çünkü hayali dertler de ötekiler kadar gerçektirler; yalnız şu bakımdan hayalidirler: Biz kendi hareketlerimizle derdi devam ettirir ve bunda hiç-bir kusurumuz olmadığını sanırız. Bağıra bağıra acılarını ar-tıran yalnız küçükler değildir.

Çoğu kez öfkenin bir hastalık olduğu ve buna karşı eli-mizden bir şey gelmediği söylenir. Onun içindir ki, küçük bir emekle nedeni ortadan kaldıracabilecek acıları anımsattık. Bacağına kramp girince, en metin adamın bile bağırmaktan kendini alamadığı bilinir; ama ayağınızı iyice yere basarsa-nız, bir anda bir şeyiniz kalmaz. Küçük bir sinek ya da ku-rum tanesi gözünüze kaçtığı zaman gözünüzü ovalarsanız, başınıza iki üç saatlik bir dert açmış olursunuz; ellerinizi ye-rinden kıpırdatmadan burnunuzun ucuna bakın, gözünüz-den gelen yaşlar hemen sizi bu dertten kurtarır; bu pek ba-sit çareyi öğrendiğimden beri belki yirmi kez denemişimdir. Bu da gösterir ki, hemen çevremizdeki insanları ve şeyleri suçlamadan, ilkin kendi hareketlerimize dikkat etmeliyiz. Bazı kimselerin dertlerden neredeyse hoşlandıkları görülür, birtakım ipuçlarında bu durum oldukça göze batacak bir bi-

çimdedir. Bunda birtakım doğaüstü nedenler aramak, haya-
le kapılmak demektir. Bu insanlarda bir dert aşkı yoktur,
yalnız nedenini bilmedikleri için kendiliğinden gelen bir te-
laş ve tedirginlik vardır. Attan düşme korkusu bizim sözde
düşmekten kurtulmak için yaptığımız beceriksizce ve telaşlı
hareketlerden doğar; asıl kötüsü bu hareketlerimiz hayvanı
da korkutur. Ben de İskitler gibi diyeceğim ki, bir adam, ata
binmesini öğrendi mi, bilgelğin sırrına erdi demektir. Hatta
bir düşme sanatı da vardır. Sarhoş adam şaşılacak bir biçim-
de düşer, çünkü iyi düşmeye çalışmaz; itfaiyeci ise mükem-
mel düşer, çünkü eğitim aracılığıyla iyi düşmeyi öğrenmiş-
tir.

GÜLÜMSEME

Bir gülümsemenin sinirlerimiz üzerinde hiçbir etkisi olmadığını sanırız, onun için de hiç gülümsemeye çalışmayız. Ama, çoğu kez nezaketen gülümsemek ve selamlamak zorunda kalınca, her şey değişiyor. Fizyolojist, bunun nedenini çok iyi bilir. Çünkü gülümseme de esneme gibi vücudumuzda derin etkiler yapar; boğazımızı, ciğerlerimizi, kalbimizi rahatlatır. Doktorun çantasında bu kadar hızla etkisini gösterecek bir ilaç yoktur. Hayal gücü bu yöntemle bizi, neden olduğu dertlerden daha az gerçek olmayan bir rahata kavuşturmuştur. Zaten kayıtsız davranmak isteyen adam, omuz silkmez mi? Bu hareket de ciğerlere hava verir, kalbi yatıştırır.

Kızgınlık bir sonuç olduğu kadar, bir nedendir de, diyeceğim geliyor; hatta hastalıklarımızdan çoğunun bir nezaket unutkanlığından, yani vücudumuzun kendi kendine yaptığı bir zulümden ileri geldiğine bile inanasım geliyor. Mesleği gereği hayvanları inceleyen babam, aynı koşullara bağlı olmalarına ve bizim gibi aşırılıklara düşkün bulunmalarına karşın, hayvanların bizden çok daha az hasta olduklarını söyler ve buna şaşardı. Nedeni, hayvanların öfkeyi, yani düşünce-
nin ürünü olan sıkıntı ve yorgunlukları bilmemeleridir. Hepimiz biliriz ki, canımızın istediği zaman uyuyamadığımızda fena halde içerleriz ve bu düşünce büsbütün uykumuzu kaçırır. Yine düşüncemiz, kötü kötü hayaller kurarak derdimizin çaresini geciktiren bir kaygı havası yaratır. Daha bir merdiveni görür görmez, geniş nefes almaya en çok gereksinim duyduğumuz bir zamanda nefesimizi kesen bir sıkıntı basar içimize. Öfke de, aslını ararsanız tıpkı öksürük gibi, bir tür hastalıktır. Hatta öksürüğe bir tahris örneği gözüyle

bakılabilir; çünkü nedeni vücudumuzun durumuyla ilgilidir; hayalimiz öksürüğü bekler ve hatta ondan kurtulmak için bir an önce gelmesini ister, tıpkı delicesine kaşıyarak kaşınmasını azdıranlar gibi. Gerçi hayvanlar da kaşınırlar, hatta kaşınırken kendilerine zarar da verirler; ama bağışlayın, salt zihnen kaşınmak yalnız insanlara özgü tehlikeli bir ayrıcalıktır.

Alışkanlıklarımızı bir kenara bırakalım, bunlardan kurtulmak kolay iş değildir. Ama, kızgınlık gibi bağlar, boğar, mahveder, çünkü hep kederli bir ruh hali içinde tutar bizi. Canı sıkılan adamın öyle bir oturup kalkma, konuşma tarzı vardır ki, sıkıntıyı devam ettirir. Umutsuzluğa düşen insan, kendini öyle bir kapıp koyuverir ki, bu halinden kurtulmak için ihtiyacı olan enerjik düşünceleri bir türlü bulamaz.

Bu manevi dertlere karşı harekete geçmek, mantığın işi değildir; onun elinden bir şey gelmez; ama tavır değiştirmeli, vücuda gerekli durumu vermeliyiz; adalelerimiz vücudumuzun, emrimize bağlı olan tek bölümüdür. Gülümsemek, omuz silmek, sıkıntılara karşı bilinen çarelerdir; bu pek kolay hareketlerin hemen kan dolaşımımız üzerinde hayırlı etkisi görülür. İnsan kendi isteğiyle gerinerek esnemeyi davet edebilir ki, kaygı ve sabırsızlığa karşı en iyi beden eğitimidir. Ama, sabırsızlanan adam, düşüncesiyle kayıtsızlığı davet edemez; aynı biçimde, uykusuzluk çeken adam da uyuma taklidi yapamaz. Tam tersine bu dertlerin varlığı, onları devam ettiren neden olur. Aklımızın gücü yetmediği zaman nezakete başvururuz, gülümsemek zorunda kalmayı bekleriz. Onun için kayıtsız insanlar topluluğundan bunca hoşlanılır.

FACIALAR

Büyük deniz kazasından kurtulanların korkunç anıları vardır. Lombozdan görünen o buz duvarı, o duraksama ve bir anlık umut; sonra sakin denizin üstünde ışıldayan o koca geminin manzarası; sonra baş tarafın suya dalması; ışıkların birdenbire sönmesi; hemen arkasından bin sekiz yüz ağızdan kopan çığlık; kıç tarafın bir kule gibi havaya dikilişi; makinelerin yüz yıldırım gürültüsüyle ön tarafa devrilmesi, sonra o kocaman tabutun kımıldayan sulara dalışı; issizlıkta hü-küm süren loş gece; sonra soğuk, umutsuzluk ve sonunda kurtuluş. Uykusuz gecelerinde zihinlerinde yüz kere tekrarlanan facia, artık gece oldu mu, kesinlikle anımsanacak; dram, kusursuz düzenlenmiş bir piyes gibi, her gece yeniden oynanacaktır.

Macbeth'te şatoda sabah olduğu zaman bir kapıcı, doğan günü ve kırlangıçları seyreder; yalın, taze, temiz bir tablodur bu; ama, biz cinayetin işlenmiş olduğunu biliriz. Facianın dehşeti bu sahnede son haddini bulur. O kaza anılarında da her saniyeyi, onu izleyen saniye aydınlatır. Denizin üstünde o aydınlık, sakin, sağlam gemi, o sırada güven verici bir manzara oluşturunuyordu; kazadan kurtulanların anılarında ve onu gözümün önüne getirdiğim zaman benim için ise müthiş bir facianın yaklaştığı andır bu. Şimdi facia, bilen, anlayan, dakikası dakikasına o acıyı yaşayan bir izleyicinin gözleri önünde geçmektedir; ama asıl facia olurken bu izleyici yoktu. O zaman düşünce işe karışmıyordu; izlenimler de görülen manzarayla birlikte durmadan değişiyordu; beklenmedik, birbirine bağlı olmayan, yorumlanmayan birtakım izlenimler vardı; olaylar düşünceyi boğuyordu; her görünen şey o anda görünüp kayboluyordu; olay faciayı öldürmüştü; öl-

müş olanlar hiçbir şey duymamışlardır.

Duymak, düşünmek demektir, anımsamak demektir. Küçük ve büyük kazalarda hepimiz aynı şeyi gözlemlemiştir; yenilik, beklenmediklik, hızla gelişen hareket bütün dikkatimizi kendine çeker, hiçbir şey duymayız; aynı olayı bütün içtenliğiyle sonradan yeniden yaşamaya çalışan adam, o sırada anlamadan, ilerisini düşünmeden, bir rüya görür gibi yaşadığını söyleyecektir; ama şimdi düşünürken duyduğu dehşet, onu olayı bir dram şeklinde anlatmaya yöneltmektedir. Birinin hastalığını ölümüne kadar izlediğimiz büyük kederlerimizde de böyle olur. O zaman sersemlemiş gibiyizdir; her anın hareketleri ve izlenimleri bizi oyalar. Başkalarına dehşet ve umutsuzluk hissini versek bile bu sırada acı duymayız. Acıları üzerinde çok durup düşünmüş olanlar, başkalarını ağlatacak biçimde dertlerini anlatırken, bu işte de küçük bir teselli payı duyarlar.

Ölenler neler duymuş olurlarsa olsunlar, ölüm hepsini silip götürmüştür; biz daha gazetemizi açmaya zaman bulamadan onların acısı sona ermiş bulunuyordu; yani iyileşmişlerdi. Herkesin paylaştığı bu düşünce bana, kimsenin ahrete gerçekten inanmadığı hissini verir. Ama yaşayanların hayalinde ölümler, her an yeniden ölümler.

BEDEN EĞİTİMİ

Sahneye girerken korkudan ölecek gibi olan bir piyanistin çalmaya başlar başlamaz korkusundan eser kalmamasına ne anlam vermeli? O zaman artık korkuyu düşünmeye zamanı yoktur, diyeceksiniz; doğrudur, ama ben sanatçının parmaklarının o oynak hareketleriyle korkuyu silip attığına hükmetmesini yeğlerim. Bizim vücut makinemizde her şey birbirine bağlı olduğu için, kalp rahatlamadıkça parmaklar da rahatlayamaz; katılaşma gibi geyşeme de her tarafı birden kuşatır ve bu şekilde iyi idare edilen bir vücutta korkuya yer kalmaz. Çok dikkate değer, ama oldukça az dikkat edilen bir şey var; bizi tutulduğumuz dertlerden kurtaran düşünce değil, harekettir. İstedığımız gibi düşünmek elimizden gelmez; ama hareketler alışık olduğumuz şeylerse, kaslarımız beden eğitimiyle terbiye edilmişse, istediğimiz hareketleri yapabiliriz. Sıkıntılı zamanlarınızda mantık yürütmeye çalışmayın, çünkü mantığınız kendi aleyhinize dönecektir; yalnızca şimdi her okulda öğretilen o kol kaldırma ve bükme hareketlerini yapmaya çalışın; sonuç sizi hayrette bırakacaktır. Böylece felsefe hocası sizi beden eğitimi hocasına gönderiyor.

Bir havacı anlatmıştı; sislerin dağılmasını bekleyerek çimlerin üstünde yattığı iki saat süreyle müthiş bir korkuya kapılmış, karşı koyamayacağı korkunç tehlikeleri bir bir gözünün önünden geçirmiş. Sonra havalanıp da makinesinin başına geçince, korkusundan eser kalmamış. Ünlü Fouck'un serüvenlerinden bazılarını okurken bir olay geldi aklıma. Fouck, bir gün dört bin metre yükseklikte uçarken, âletlerin işlemediğini ve düşmekte olduğunu fark etmiş. Nedenini araştırmış, sandığından yuvarlanan bir merminin bütün makine-

leri durdurduğunu görmüş ve düşerken mermiyi kaldırıp yerine koymuş, uçağını doğrultarak kurtarmış. Bu cesur adam, herhalde o dakikaları düşünürken hâlâ dehşet duyar; ama sonradan düşünürken duyduğu korkuyu o sırada duymuş olduğunu sanırsanız, yanılırsınız. Vücudumuz emir almadıkça komutayı eline alır; ama öylesine yapılmıştır ki, bir el ya açık olur, ya da kapalı. Elinizi açarsanız, kapalı yumruğunuzla tuttuğunuz bütün sıkıntılı düşünceler uçup gider. Yalnız omzunuzu silkseniz, göğsünüzde hapsettiğiniz bütün kaygılarınız kaybolur. Esnemeyi başarırırsanız hıçkırığı önleyebilirsiniz. İyi ama, nasıl esnenir? Gerinip esneme taklidi yapmakla bunu başarabilirsiniz; izninizi almadan sizi hıçkırtan bir hayvanı böylece esneme durumuna getirmiş olursunuz, o da esner. Esnemek de hıçkırığa, öksürüğe ve kaygılara karşı güçlü bir ilaçtır. Ama çeyrek saatte bir esnemeyi tavsiye edecek doktor nerede?..

HUYSUZLUK

Sevdiği insanları üzmemek ve kendini cezalandırmak için elinden geleni yapmak, kendini cezalandırmak isterken onları cezalandırmak. Cahilliğinden utanarak bir daha tek telime okumamaya yemin etmek. Kızgınlıkla öksürmek. Belleği yoklayarak hakaretleri araştırmak, güce gidecek, utandıracak şeyleri bir aktör gibi kendi kendine tekrarlamak. En kötü olasılığın doğru olduğu kuralına göre her şeyi yorumlamak. Kötü bir insan olmak için çevresini hep kötü insanlarla çevrili varsaymak.

Şevksiz işe girişip başarısızlığa uğrayınca, "zaten olacağı buydu, bende talih ne gezer?" deyip işin içinden çıkmak. Her tarafta sıkıntıdan patlıyormuş gibi bir yüzle dolaşmak ve başkalarının canını sıkmak. Hoşa gitmemek için olanca gayretini harcadıktan sonra niçin hoşa gitmediğine şaşmak. Mutluluktan kuşku duymak, herkese surat asmak, her şeye itiraz etmek. Huysuzluğu huy edinmek. Bu durumda kendini çözümlemek. İçinden: "Ben sıkılanım, hastayım; belleğimi yitiriyorum, yaşılanıyorum," diye tekrarlamak. Kendini çirkinleştirmek için elinden geleni yaptıktan sonra aynaya bakmak. İşte huysuzluğun tuzakları.

Onun için: "İşte kuru bir soğuk; sağlık için mükemmel bir hava." diyenleri ayıplamam. Çünkü daha iyi ne yapabilirler? Poyraz eserken ellerini ovuşturma iki kat iyidir. Burada içgüdü aklın yerine geçer ve vücudun tepkisi bize sevinci getirir. Soğuğa dayanmanın tek çaresi vardır; bunu hoş görmek. Mutluluk ustası Spinoza gibi: "Isındığım için hoşnut değilim, hoşnut olduğum için ısınıyorum." demeli. Tıpkı bunun gibi, her zaman içimizden şöyle demeliyiz: "Başardığım için hoşnut değilim, hoşnut olduğum için başardım." Mutluluk

peşinde koşuyorsanız ilkin mutluluğu elde etmeye bakın. Almadan önce teşekkür edin. Çünkü umut, nedenleri doğurur, iyiye yorma, iyilik getirir. Onun için her şeyi iyiye yorun. Epiktetos der ki: "Sen istedikten sonra karga da sana uğur getirir." Bu sözüyle yalnızca her şeyi iyi karşılamak gerektiğini değil, umudun her şeyi gerçek mutluluğa çevirdiğini, çünkü olayı değiştirdiğini söylemek istiyor. Canı sıkıldığı için can sıkıcı olan bir adama rastlarsanız, her şeyden önce gülümseyin ona. Uykunuzun gelmesini istiyorsanız, geleceğine inanın. Kısacası hiç kimse bu dünyada kendinden büyük düşman bulamaz. Delilik, kusurlarımızın büyüyüp katmerleşmesinden başka bir şey değildir. En küçük huysuzluk hareketinde ufak ölçüde bir işkence manisi vardır. Bu tür deliliğin sinir sisteminde görünmez bir bozukluğa bağlı olduğunu yadsımıyorum; ama her tahriş yavaş yavaş kendine bir yol yapar. Bu tür kanıtlar bize o kusuru, bir büyüteç altında görüyormuş gibi büyütülmüş bir biçimde gösterirler. Bu acınacak kişiler, hem soruyu sorar, hem de cevabını kendileri verirler, bütün dramı kendi kendilerine oynarlar.

KARAKTERLER

Herkesin keyfi rüzgâra ya da midesine göre değişir. Biri kapıya bir tekme vurur, öteki tekmeden daha anlamlı olmayan sözlerle havayı döver. Ruhsal açıdan soyluluk, bu olayların unutulmasını sağlar; bunları yapan, ister başkası, ister kendisi olsun, bütünüyle bağışlar, çünkü hiçbir zaman üzerinde durmaz. Ama, asıl çok görülen, öfkeyi alışkanlık haline getirmektir; bir gün bir adama kızdığı için artık onu daha az sevmeye başlar. Bu bakımdan kendini bağışlamak çok daha az rastlanan bir şeydir. Oysa başkalarını bağışlamak için ilk koşul, kendini bağışlayabilmektir.

Bazı insanlar kokulara katlanamazlar, çiçek demetlerine ve kolonyaya kârşı bu kızgınlık devamlı değildir. Ama en küçük kokuyu araştırmak, bu yüzden başı ağrıyacağına önceden inanmak; işte sorun buradadır. Bazı kimseler her şeye içerler, örneğin dumandan öksüreceklerine inanırlar. Uykusuzluk çeken, uyuyamayacağından emindir. En küçük gürültüden uyanacağına bir kez hükmetmişse, artık kulakları kırıştedir ve bütün ev halkını kırar geçirir.

Bu huy, adamı, uyuduğu zaman kulak verme görevini hakkıyla yapamadığına kızacak derecelere götürebilir. Her şeye kızarlar, hatta kâğıt oyununda kaybettiği için kendi kendine içerleyenler bile görmüşümdür.

Birdenbire belleklerini yitirdiklerine ya da sözcüklerini bulamadıklarına inanan insanlar görürsünüz. Kanıtlarını bulmakta da gecikmezler ve bu iyi niyetle başlamış komedyâ, bazen faciâyâ dönüşür. Gerçek hastalıklar, yaşlılığın etkileri yadsınamaz; ama doktorlar, hastanın belirtileri aradığı ve pek kolaylıkla da bulduğu o korkunç sistem zihniyetini çok zamandan beri fark etmişlerdir. Kötü alışkanlıkların hepsi

ve hastalıklardan, özellikle bellek hastalıklarından büyük bir bölümü bu genişletmeden ileri gelir. Ruhbilimci Charcot, sonunda artık hastalarının kendileri hakkında söylediklerine hiç inanmaz olmuştu; bazı hastalıkların, doktorun inanmaması yüzünden iyileştiği ya da hafiflediği ileri sürülebilir.

Bir zamanlar oldukça üne kavuşmuş olan Freud'un o ince sistemi, kaygılı bir insanı her istediğimize inandırabileceğimizi düşününce, değerinden çok kaybeder. Doktorun düşünceleri de hasta için hiçbir zaman iyi değildir; bunu bilmeyen yoktur. Bilinmeyen nokta şudur ki, hasta bu yabancı düşünceyi çabucak hisseder ve benimser, o zaman da en parlak varsayımlar doğru gibi görünür. İşte belli türde anıların, sistemli bir biçimde kaybolduğu hayret verici bellek hastalıklarının keşfedilmesi bu şekilde mümkün olmuştur. Hastaya sistem zihniyetinin de aşılınmış olduğu unutulmuştur.

FALCILIK

Birini tanırım; geleceğini öğrenmek için elinin çizgilerini bir falcıya göstermiş, bunu, inanmadan laf olsun diye yapmıştı. Oysa fikrimi sormuş olsaydı, "sakın ha, baktırma," derdim; çünkü bu, tehlikeli bir oyundur. Fala baktırmadıkça, inanmamak çok kolaydır. O zaman inanacak bir şey de yoktur zaten, belki de kimse o durumda inanmaz. Başlarken inanmamak kolaydır ama, hemen güçleşir; falcılar da bunu pek iyi bilirler: "Madem ki inanmıyorsunuz, neden korkuyorsunuz?" derler. Böylece tuzak kurarlar size. Ben kendi hesabıma inanmaktan korkarım, bana ne söyleyeceğini nereden bileyim?

Falcının kendine inandığını varsayıyorum. Falcı laf olsun diye bakan birisiyse, ne olduğu belirsiz formüllerle kolayca tahmin edilebilecek sudan haberler verir; "Biraz sıkıntı çekeceksiniz, bazı güçlüklerle karşılaşacaksınız, sonunda başaracaksınız; düşmanlarınız var, ama günün birinde sizin haklı olduğunuzu anlayacaklar, o zamana kadar da dostlarınızın sadıklığı sizi teselli edecek. Yakında bazı sıkıntılarınızdan söz eden bir mektup alacaksınız, falan filan..." Böylece, alabildiğine devam edilebilir, bu tür sözlerin kimseye bir zararı dokunmaz.

Ama falcı, gerçekten geleceği keşfettiğine inanmışsa, size korkunç felaket haberleri verebilir; siz böyle şeylere değer veren bir kişi olmadığınız için, gülüp geçersiniz. Yalnız o sözler belleğinize kazınmıştır, hayallerinize ve düşlerinize karışır, sizi ara sıra gerçekten rahatsız eder; günün birinde olaylar, falı doğru çıkaracak gibi olursa, yandınız demektir.

Bir genç kız tanırım, günün birinde falına baktırmış, falcı eline bakarak; "Evleneceksiniz, bir çocuğunuz olacak

ama, yaşamayacak..." demiş. Bu kehanet, ilk aşamaları geçiş sırasında ağır bir yük olmaz kuşkusuz. Ama zaman geçti; genç kız evlendi; bu yakınlarda bir çocuğu oldu. Şimdi o kehanet çok daha ağır bir yüktür artık. Çocuk biraz hastalana-cak olsa, o uğursuz sözler annenin kulaklarında çanlar gibi çalmaya başlayacak. Bir zamanlar falına baktırdığı sırada, falcının sözlerine belki gülüp geçmişti. Ama, falcı şimdi intikamını almaya başlamıştır.

Bu dünyada insanın başına her türlü şey gelir; öyle olaylarla karşılaşırız ki, en sağlam inançları bile sarsar. İnanılmaz ve uğursuz bir fala gülersiniz ama, onun bir bölümü doğru çıksa, içinize bir kuşku girer; en cesur adam bile artık arkasını beklemeye başlar. Bilindiği gibi, kaygılarımız bize felaketlerin kendisinden daha az acı çekertmez. Hem iki ayrı falcının size aynı şeyi söylemesi de olasıdır. Bu rastlantı içinizi bulandırmazsa, övülmeye layıksınız.

Ben kendi hesabıma, geleceği düşünmemeyi ve atacağım adımlarda ilerisini tahmin etmemeyi yeğlerim. Falcıya avcumu uzatmayacağım gibi, olaylara bakarak geleceği keşfetmeye de çalışmam; çünkü ne kadar bilgili olursak olalım, gözlerimizin çok uzakları görebileceğine inanmıyorum. Herkesin başına gelen önemli olayların beklenmedik ve akla gel-medik şeyler olduğuna dikkat etmişimdir. Merak hastalığından kurtulduktan sonra, kuşkusuz tedbirli davranma hastalığından da kurtulmak gerekir.

İRADÉ GUCU

- Yapraklar sürmeye başladı, dedi. Yakında tırtıllar karaağacın yapraklarına üşüşecek, bunları yok edecek. Ağaç, neredeyse ciğerlerinden yoksun kalmış gibi olacak. Havasızlıktan ölmek için yeni yapraklar sürüp ikinci bir bahar yaşadığını göreceksiniz ama, bu çabalar onu tüketecek. Sonunda önümüzdeki yılların birinde artık taze yaprak veremeyecek, kuruyacak.

Bahçesinde dolaşırken, ağaçları çok seven dostum böyle yanıp yakılıyordu. Bana asırlık karaağaçları gösteriyor ve yakında kuruyacaklarını haber veriyordu.

- Mücadele etmeli, dedim. Bu küçücük tırtıl, aciz bir yaratıktır. Bir tanesini öldüren, yüz tanesini, bin tanesini de öldürebilir.

- Bin tırtıldan ne çıkar? dedi. Milyonlarca var... Hiç düşünmemek daha iyi.

- İyi ama, dedim; paranız var. Parayla işçi tutabilirsiniz. On gün içinde on işçi binlerce tırtılı öldürebilir... Bu güzel ağaçları kurtarmak için birkaç yüz frank feda edemez misiniz?

- Çok ağacım var, dedi. İşçilerse az sayıda. Hem yüksek dallara nasıl yetişebilirler? Bu işi yapabilecek yalnızca iki kişi var.

- İki kişi az mı? Onlar yüksek dallarla ilgilenirken, daha az becerikli olanlar merdiven kullanırlar. Bütün ağaçları kurtaramanız bile, iki üç tanesini kurtarırsınız, o da bir şeydir.

- Göze alamam, dedi. Ne yapacağımı biliyorum, tırtılların saldırısını gözümle görmemek için buradan uzaklaşacağım.

- Ah, şu hayal gücü, dedim. Daha savaşmaya başlama-
dan yenildiniz işte. Ellerinizden ötesini düşünmeyin. Dünya-
nın büyüklüğü ile insanın çaresizliğini kıyaslamaya kalkışa-
cak olursak, hiçbir iş göremeyiz. Onun için işe koyulmalı ve
yaptığımız işi düşünmeliyiz. şu dülgere bakın; manivelasını
ne kadar rahatça çevirip duruyor; koca taş yerinden şöyle
bir kımıldıyor ancak. Ama yine de ev tamamlanacak ve ço-
cuklar merdivenlerinde koşuşacaklar. Bir gün on beş santi-
metre kalınlığında bir çelik duvarı delmek için elinde bir
matkapla işe başlayan bir işçiye hayran olmuştum. Islık çala-
rak âletini çeviriyordu; ince çelik kıymıklar kar gibi uçuşu-
yordu. Bu adamın cüreti beni duygulandırdı. Bundan on yıl
önceydi. O deliğı ve daha başkalarını delmiş olduğundan hiç
kuşku duymayın. şu tırtıllardan ibret alın. Koca ağacın ya-
nında bir tırtılın sözü mü olur? Ama o küçücük dişlemelerle
bütün bir orman yok olup gider. Küçük çabaların başaracağı
işe inanmalı ve böceğe karşı bir böcek sabrıyla savaşmalı.
Bu ağaçları diken adam, yaşamının kısalığını aklına getirme-
miştir. Siz de onun gibi, ayaklarınızın ucundan daha ilerisini
düşünmeden harekete geçin, ağaçlarınızı kurtarırsınız.

AZMIN GÜCÜ

Gözleri yüksekte olup güvenle yola çıktıklarını gördüğüm insanların hepsi hedeflerine ulaştılar, hem de tahminimden çok daha erken. Gerçi onlar yararlı bir girişimi asla ihmal etmemiş, işlerine yarayabilecek insanlarla ilişkiye girmekten hiçbir zaman geri durmamışlardır. Kısacası gerektiğinde gereken şeyi pohpohlamışlardır. Nice tembeller görmüşümdür. "Parmağımı bile kırmıdım, ayağıma gelip beni arasınlar." derler. Asıl istedikleri kimsenin onlara dokunmamasıdır. Gerçekten kimse dokunmaz onlara. Bazen toplum adaletsizdir derler ya, bu hüküm haksızdır. Toplum kendisinden bir şey istemeyene, yani devamlı ve ısrarlı bir biçimde istemeyene bir şey vermez.

Kısacası, demek istiyorum ki, zengin olmayı aklına koyan herkes hedefine varır. Bu sözüm, para kazanmayı çok hayal etmiş oldukları halde yoksul kalmış olanları kızdırır. Ama onlar, uzaktaki dağı görmüş ve ayaklarına gelmesini beklemişlerdir. Oysa dağ onları bekler. Para, yararlı olan her şey gibi, ilkin kendisine vefalı bir aşk ister. Birçok kişi, sırf gereksinim duyduğu için para kazanmak istediğini sanır. Ama para, yalnız gereksinimleri için onu isteyenlere yüz çevirir. Servet yapmış olanlar her şey üzerinde kazanmak istemişlerdir. Ancak yalnızca, hoşça zaman geçirmek, keyiflerine göre hareket etmek, cömert davranmak için, şöyle zarif bir ticaret şekli düşünülmüş olanlar, kızgın kaldırımlara düşen yağmur damlaları gibi uçup giderler. Ayağını sıkı basmak, cesaret ister, yani eski şövalyeler gibi, güçlükler içinde yeteneğini kanıtlamak ister. Para, her gün, her saat hesabını yapanlara koşar. Üstelik çok harcamak isteyen kişi

hiç kazanamaz. Bu da yerindedir, çünkü onun istediği kazanmak değil, harcamaktır. Bir tarım meraklısı tanırdım; sırf zevki için toprak ekerdi. Bütün arzusu zarar etmektir. Ama bu dengeye erişmek olanaksızdır. Çok geçmeden iflas etti. Yaşlılara, hatta dilencilere özgü bir cimrilik vardır ki, bir tür hastalıktır. Ama tüccarın cimriliği meslek gereğidir. İnsan kazanmak istedi mi, araçlarını da istemeli, yani küçük kârlardan büyük paralar oluşturmali. Yoksa attığı adımlara dikkat etmeden tırmanmaya kalkışmış olur. Oysa üstüne basılan her taş sağlam değildir. Zarar; tüccarın eteğine yapışır, durmadan onu aşağıya çeker. Bu çekim yasasını hissetmeyen, emeklerini boşa harcamaya mahkûmdur.

(KADER

Voltaire derdi ki: "Kader bizi sürükleyip götürür, isteklerimize kulak asmaz." Hayatta o kadar başarı kazanmış bir büyük adamın ağzından çıkan bu söz beni hayrete düşürüyor. Gerçi dış dünyada kader yıkıcı araçlarla üzerimizde etkisini gösterir; düşen bir taş ya da obüs, basit bir adam gibi en büyük filozofu da ezebilir. Böylesine güçler, bir an içinde bizi dünya yüzünden silip götürebilir. Ama, insanı bu kadar kolaylıkla öldürebilen olayın onu değiştirmeye gücü yetmez.

Güçlü insanlara özgü olan azimli irade, her türlü durumda, yine de bir yol açıp geçmesini bilir. Güçlü adamın özelliği, her şeye kendi damgasını vurmasıdır. Ama bu güç sanıldığı kadar az bulunur bir özellik değildir.

"Gençliğin istediği şeylere, yaşlılar büyük bir bollukla sahiptir." Goethe, anılarının başında bu atasözünü anar. Ve Goethe, her olaya kendi formülüne göre biçim veren insanlara parlak bir örnektir. Her insan Goethe olamaz, doğru; ama herkesin kendi benliği vardır; damgası güzel olmasa da her geçtiği yerde görülür. İsteddiği şey ulaşılması zor olmayabilir, ama buna kavuşmuştur. Goethe olmayan adam, aslında Goethe olmak da istememiştir.

İsterse harabelerde bulunsun, her bulunduğu yerde tüccar, alıp satar; faizci borç verir; şair, şiir yazar; tembel, uyur. Pek çok kimse, şundan ya da bundan yoksun olduğundan yakını; ama nedeni bunu gerçekten istememiş olmasıdır. Bahçesinde lahana dikmeye giden şu emekli albay, pekâlâ general olabilirdi! Yaşamını kurcalasam, yapması gerektiği halde yapmamış, yapmak istememiş olduğu ufak tefek birtakım şeyler bulurum. General olmayı istemediğini ona kanıtlarım.

Ellerinde bir sürü olanak bulunmasına karşın, ancak küçük ve önemsiz bir mevkiye erişebilmiş insanlar görüyorum. Peki, ne istiyordu bunlar? Açık sözlü olmak mı? Olmuşlardır. Kimseye dalkavukluk etmemek mi? Etmemişlerdir ve etmezler. Mantık yoluyla, öneri ve öğüt yoluyla, ret ve inkâr yoluyla iktidarlarını göstermek mi? Gösterebilirler.

Parası yok mudur? İyi ama o zaten parayı küçük görmemiş miydi? (Para, ona değer verene gider.) Bana tek insan gösterin ki, zengin olmayı istediği halde olmamış bulunsun. İstediği halde, diyorum. Ummak, istemek değildir. Şair, eline yüz bin frank geçmesini hayal eder, ama kimden ve nasıl olduğunu kendisi de bilmez. Bu yüz bin franka doğru en küçük bir adım atmaz; o yüzden de bu paradan yoksun kalır. Ama güzel şiirler yazmak ister; yazmıştır da... Er geç bir yolunu bulup işleme geçen bu iç kuvvete kader adını verebiliriz; ama yanlışlıkla Pyrrhus'un başına düşerek onu öldüren tuğlayla, o pek varlıklı ve amaçlı yaşam tarzı arasında hiçbir ortak nokta yoktur.

UMUT KESMEMEK

Polisin, bir sarhoşu yemin ettirerek tedavi etme yöntemi pratik bir çaredir; bir kuramcı buna asla güvenemezdi; çünkü onun gözünde, tedbirlerle kusurlar kesin biçimde tanımlanıp saptanmışlardır. Onun bilimsel yargısına göre her insan, yapacağı hareketleri tıpkı demirle çeliğin özellikleri gibi kendinde taşır. Ama ben, daha çok şuna inanıyorum ki, yetenekler ve kusurlar, çoğu kez, bizim doğamıza bağlı şeyler değildir, demirin haddeden geçmesi ya da dövülmesi, kükürdün toz ya da parça halinde olması da, bu madenlerin doğası gereği olmadığı gibi.

İlkin şu sarhoşu ele alalım; içmesinin nedenini anlıyorum; burada gereksinimi yaratan kullanıştır; onun içtiğini içmek insana susuzluk verir ve aklı işlemez hale getirir. Ama içmenin ilk nedeni çok zayıf bir nedendir; bir yemin onu ortadan kaldırabilir; zihnin bu küçük çabasından sonra adamımız, yirmi yıldan beri sudan başka bir şey içmemiş gibi olur. Aksi de görülür; ben içki içmem; ama çarçabuk ve zahmetsizce ayyaş olabilirim. Bir zamanlar kumar oynamayı sevmiştim; yaşam koşullarım değişince, bir daha oyun oynamak aklıma gelmedi; şimdi yeniden başlasam, tekrar alışabilirim. Kötü alışkanlıklarımızda inatçılık ve belki özellikle ölüsüz bir hata vardır; o illete yakalandığımızı, artık kurtulamayacağımızı sanırız. Peyniri sevmeyenler ağızlarına peynir koymazlar, çünkü hiç sevmeyeceklerini sanırlar. Bekâr olanlar, çoğu kez, evlilik hayatına katlanamayacaklarını sanırlar. Bir umutsuzluk halinde öyle bir kesinlik vardır ki, insan teselli kabul etmek istemez. Bu yanılgı pek doğaldır; insan kendinde olmayan bir şey hakkında doğru yargıya varamaz. İçtiğim sürece içmemeyi düşünemem; hareketlerimle bunu

reddederim. İçmeyi bıraktığımda da, yalnızca bu hareketimle ayyaşlığı reddetmiş olurum. Kader, kumar ve daha bir sürü şey için durum aynıdır.

Ev değiştireceğiniz zaman, bırakacağınız duvarlara veda edersiniz; eşyanız daha sokağa çıkmadan öteki evi sevmeye başlamışsınızdır; eski eviniz unutulmuştur. Her şey çabucak unutulur; durum her zaman güçlü ve tazedir; insan ona kolayca alışır. Herkes bunu denemiştir, ama kimse inanmaz. Alışkanlık bizim uyum yeteneğimizden güç alan bir tür tanrıdır. Burada bizi aldatan düşüncedir, çünkü düşüncemizin almadığı şeyi yapamayacağımızı sanırız. Hayaller, alışkanlıkların baskısından kurtulamadığı için insanları yönetir; hayalin yaratmayı bilmediği ileri sürülebilir; yaratan harekettir, eylemdir.

Büyükbabam, yetmişine doğru katı yiyeceklerden tiksindi, en az beş yıl yalnız süt içerek yaşadı. Bunun bir engel olduğunu söylüyorlardı, hakları da vardır. Bir gün aile sofrasında dedemin birdenbire bir tavuk butunu kavradığını gördüm. Sonra herkes gibi yiyerek daha altı yedi yıl yaşadı. Gerçi bu bir cesaret işiydi, ama neyi yenmişti? Kanısını, daha doğrusu, kanı hakkındaki kanısını, aynı zamanda kendi hakkında kanısını. Güçlü bir yapısı varmış, diyeceksiniz. Hiç de değil. Herkes böyledir, ama bilmezler; herkes kendinin tutsağı olur.

BÜYÜK ÇAYIR'DA

Eflatun çocuk masalları anlatmıştır. Bunlar da bütün masallar gibidir, ama arada küçücük bir öyküsü bizde yankılar yaratır, içimizde bilmediğimiz köşe bucağı birdenbire aydınlatır. Erin öyküsü de böyledir: Er, bir savaştan sonra ölü sanılarak öbür dünyaya götürülmüş, sonra orada yanlışlık anlaşıl原因 olarak geri dönmüş ve orada gördüklerini anlatmıştır.

İşin en korkunç yanı bakın nedir: Ruhlar büyük bir çayıra götürülüyorlar, oradan önlerine, içinden seçecekleri kaderler bulunan çuvallar atılıyor. Bu ruhlar, hâlâ eski yaşamlarını anımsamaktadırlar, arzu ve pişmanlıklarına göre kader seçerler. Her şeyden çok parayı arzulamış olanlar para ile dolu bir kader seçerler. Zamanında çok para kazanmış olanlar daha fazlasını isterler. Zevkine düşkün olanlar, zevklerle dolu çuvallar ararlar; ihtiraslı adamlar, kral kaderini beğenirler. Kısacası herkes kendi istediğini bulur, yeni kaderlerini sırtlarına vurup Lethe, yani Unutuş ırmağının suyunu içmeye giderler ve kendi seçtikleri kaderleri yaşamak için tekrar insanların dünyasına dönerler.

Ne garip sınav ve ne garip bir ceza. Görüldüğünden çok daha ağır bir ceza. Çünkü ak bahtla kara bahtın gerçek nedenlerini düşünen pek az insan vardır. Bu nedenleri düşünenler kaynağa kadar, yani akıl yolundan saptıran zorba arzulara kadar çıkarlar. Bunlar zenginlikten sakınırlar, çünkü bilirler ki servet, insanı dalkavuklara karşı duyarlı, umutsuzlara karşı sağır yapar; kudretten sakınırlar, çünkü iktidar insanları az çok adaletsizliğe iter; zevklerden sakınırlar, çünkü zevkler zekânın ışığını karartır ve söndürür. Bu bilgilerin ışığında, dengelerini kaybetmek ve parlak bir kader içinde,

bin bir güçlükle edinip saklamış oldukları bir parça sağduyu-
yu elden çıkarmak korkusuyla birçok göz alıcı kader  uvalla-
rını evirip çevirdikten sonra bırakır giderler. Bunlar, sırtları-
na kimsenin almaya yanaşmayacağı mütevazı bir kaderi y k-
leyeceklerdir.

Ama bütün yaşımlarınca arzular peşinde koşmuş, hoşla-
rına giden her şeyin, alt tarafını karıştırmadan sefa sürmüş
olanlar ne seçebilirler? Daha çok gaflet, daha çok ayyaşlık,
daha çok yalan ve adaletsizlikten başka?.. Böylece onlar
kendilerine, hiçbir h kimin veremeyeceği cezayı vermiş olur-
lar. O milyoner şimdi belki Büyük  ayır'dadır. Neyi se e-
cek? Ama bu hayal oyunlarını bir yana bırakalım: Eflatun,
sandığımızdan çok daha yakınımızdadır bizim. Ölümden
sonraki yeni bir yaşam hakkında benim hiçbir deneyimim
yok; ona inanmadığımı söylemek yetmez; onun hakkında
hiçbir şey düşünemem. Yalnız şunu söyleyeceğim: Kendi se-
 imimizle ve hatta kendi yaşamızla cezaya  arpıldığımız ge-
lecek hayat, durmadan ona doğru koştığımız geleceğimiz-
den başka bir şey değildir; herkes seçtiği yaşamı yaşamakta-
dır. Tanrılara ve kadere lanetler savurarak Unu  ırmağın-
dan durmadan içtiğimiz de bir gerçektir. Yükselme hırsını
seçmiş olan, dalkavukluğu, kini, haksızlığı seçmiş olduğun-
dan habersizdi; ama bütün bunlar da  uvalının içindeydi.

YAKINLIK VE UZAKLIK

Biri der ki: "Çok yakından tanıdığım insanlarla geçinmek ne zordur. İnsan çekinmeden sızlanır, o yüzden de en önemsiz şeylerin büyümesine neden olur; onlar da öyle yaparlar. Onların hareketlerinden, sözlerinden, duygularından yakınırız; öfkeye kapılırız; en olmayacak nedenlerden kavgaya çıkarırız; dikkat, incelik ve bağışlanmayla karşılanacağımızdan eminizdir, bizi çok iyi tanıdıkları için artık gösteriş de yapmamıza gerek kalmamıştır; bu sürekli açgözlülük doğru değildir; her şeyi büyütür; onun için en birbirine bağlı ailelerde şaşırtıcı bir sertlik ve hoyratlık göze çarpar. Nezaket ve protokol, sanıldığından çok daha yararlı şeylerdir."

Bir başkası der ki: "Hiç tanımadığınız insanlarla geçinmek ne zordur. Bir maden sahibi hesabına yer altında kazma sallayan madenciler var. Bir büyük mağazanın yosma müşterileri için odalarında durmadan dikiş dikerek harcanan işçi kızlar var. Zengin çocukların keyfini yapmak için şu anda yüzlerce oyuncağı düzenleyip yapıştıran zavallılar var. Ne zengin çocuklar, ne o şık bayanlar, ne maden sahipleri bunları akıllarına bile getirmezler, ama hepsi de kaybolan bir köpeğe ya da ayağı sakatlanan bir ata acırlar; kendi hizmetçilerine karşı nazik ve merhametlidirler; onların gözlerini kızarmış, suratlarını asık görmeye katlanamazlar. Bir bahşişi seve seve ve gönlümüzden koparak veririz, çünkü garsonun, çırağın, arabacının sevincini görürüz. Bir hamala bol para veren adam, demiryolu memurlarının şirketten aldıkları parayla gül gibi geçinebileceklerini söyler. Toplum öylesine eşsiz bir makinedir ki, iyi insanlara farkına varmadan zallim olma olanağını verir."

Bir üçüncüsü de: "İyi tanımadığımız insanlarla geçin-

mek ne kolaydır," der. "Herkes sözüne ve hareketlerine dikkat eder, dolayısıyla öfkesini frenler. Yüzler güler, yüzler güldüğü için yürekler de güler. İnsan, söylediğine pişman olabileceği bir sözü söylemeyi aklına bile getirmez. Sizi hiç tanımayan bir insanın üzerinde iyi bir izlenim bırakmaya çalışırsınız; bu çaba çoğu kez bizi başkalarına karşı olduğu gibi, kendimize karşı da daha akli başında davranmaya yönlendirir. Bir yabancidan hiçbir beklentimiz yoktur; ondan ne bulursak ona seviniriz. Yabancıların hep nazik davrandıkları için sevimli olduklarına dikkat etmişimdir; onun için bazı kimseler yabancı ülkelerden hoşlanırlar; orada huysuzluk etme olanağını bulamaz ve kendi kendilerinden hoşnut kalırlar. Konuşmaların dışında bile, şu kaldırımın üstünde ne kadar dostluk, ne güzel bir geçinme vardır! Bir yaşlı, bir çocuk, bir köpek bile orada rahatça dolaşır; sokakta ise, aksine, arabacılar sövüşürler; birbirini görmeyen yolcular itişip kakışırlar; dostluk havası burada çığırından çıkmaya başlamıştır. Sosyal barış, doğrudan doğruya ilişkilerin, aracısız değişimlerin, çıkar karışmalarının sonucu olacaktır; ve bu sendikalar, toplum ve örgütler gibi mekanizmalar değil, çok büyük ve çok küçük olmayan komşuluk birlikleri meydana getirecektir. Bölge federasyonları en iyisidir."

AİLEDE

İki tür insan vardır, gürültüye alışanlar, başkalarını susturmaya çalışanlar... Çalışırken ya da uykuyu beklerken bir mırıltı ya da biraz hızlıca kımıldatılmış bir iskemle yüzünden küplere binen insanlar tanımışımdır; öyle insanlar da bilirim ki, başkalarının hareketlerine karışmaya hiç yanaşmazlar; yanındakilerin konuşmalarına, gülüşmelerine, şarkılarına bağlı olmaktansa, değerli bir düşüncelerini ya da bir saatlik uykularını feda etmeyi yeğlerler.

Bu iki tür insan, her yerde kendi karşıtlarından kaçır ve benzerlerini ararlar. Onun içindir ki, ortaklaşa yaşam hakkındaki kural ve yöntemleri birbirinden çok farklı olan ailelere rastlanır...

Öyle aileler vardır ki, birinin hoşuna gitmeyen bir şeyin bütün aile bireyleri için yasak olması bir yasa hükmündedir. Biri çiçeklerin kokusundan hoşlanmaz, öteki gürültülü konuşmalardan rahatsız olur; biri akşamları sessizlik ister, öteki sabahları. Biri din konusuna dokunulmasına katlanamaz, öteki politikadan söz açıldı mı, dişlerini gıcırdatır. Bütün aile bireyleri, birbirine bir "veto" hakkı tanımıştır; herkes bu hakkını bütün gücüyle uygulamaya koyar. Biri der ki: "Şu çiçekler yüzünden bütün gün başım ağrıyacak," öteki: "Saat on bire doğru kapıyı hızla vurdular, gece sabaha kadar gözü mü yummadım." Sofrada, neredeyse parlamentodaymışlar gibi, herkes yakınmalarını sayıp döker. Herkes bu çapraşık yasaları öğrenir, eğitimden de, bunları çocuklara öğretmekten başka bir şey beklenmez. Sonunda herkes kaskatı kesilir, bakışır, havadan, sudan konuşurlar. Gamlı bir sessizlik, can sıkıntılı bir mutluluktur bu. Yalnız, nasıl olsa herkes, başkalarını rahatsız ettiğinden fazla kendisi onlardan rahat-

sız olduğu için, yüce gönüllölük gösterdiğini sanır ve durmadan tekrarlar: "İnsan yalnız kendisi için yaşamamalı, başkalarını da düşünmeli."

Başka aileler de vardır ki, orada herkesin keyfine saygı gösterilir, kimse sevincinin başkalarını rahatsız edebileceğini aklına getirmez. Ama onlardan hiç söz etmeyelim, bunlar bencil insanlardır.

Şu ünlü sahneyi anımsamayan var mıdır? Hani, herkes Basile'e; "Aman benziniz ne kadar solmuş!" diye diye sonunda onu hasta olduğuna inandırırılar. Ne zaman birbirine çok bağlı, herkesin ötekilerin sağlığını gözettiği bir aile ortamında bulunsam, bu sahneyi anımsarım. Yüzü biraz solgun ya da kızarmış olan, yandı demektir; bütün aile bir kaygı başlangıcıyla onu sorguya çeker: "İyi uyudun mu?", "Dün ne yedin?", "Çok çalışıyorsun!" Ve daha bunun gibi iç açıcı sözler. Sonra "zamanında önlem alınmamış" hastalık hikâyeleri gırla gider.

Bu şekilde sevilen, okşanan, gözetilen, üstüne titrenen adam, duyarlı ve biraz da korkaksa haline acırım doğrusu. Sancı, öksürük, aksırık, esneme, baş ağrıları, gündelik olağan şeyler, çok geçmeden ona korkunç belirtiler gibi görünmeye başlar; ailesinin yardımıyla ve doktorun kayıtsız bakışları altından bunların gelişmesini izler. Doktor, tahmin edeceğimiz gibi, budala yerine konmamak için, bütün bu insanları yatıştırmak konusunda ısrar etmez.

İnsanın bir kaygısı oldu mu, uykusu kaçır. Bizim hastalık hastası artık gecelerini, nefes alışını dinleyerek; gündüzlerini de, gecelerini anlatarak geçirir. Çok geçmeden hastalığını herkes öğrenmiş olur. Konuşmalara taze bir konu olur. Zavalılığın sağlığı, borsa gibi inip çıkar, o da bunu bilir ya da tahmin eder... Buyurun, size bir sinir hastası daha...

Çaresi mi? Ailesinden kaçmalı. Kayıtsız insanların arasında yaşamaya gitmeli. Öyle insanlar ki, size "Nasılsınız?" diye sordukları zaman ciddi bir yanıt vermeye kalkıştınız mı, yanınızdan kaçarlar; yakınmalarınızı dinlemez ve yüreğinizi oynatan o derinden ilgili bakışlarla bakmazlar yüzünü-

ze... Bu koşullar içinde eğer kendinizi hemen umutsuzluğa kaptırmazsanız, iyileşirsiniz. Kıssadan hisse: "Kimseye kendisini kötü gördüğünüzü söylemeyin."

EVLİLİK

"Evliliğin iyisi olur ama, kusursuzu olmaz." diye galiba La Bruyère söylemişti. İnsanlığımız bu sahte ahlakçılar batağından kendini kurtarmalıdır. Onlara göre mutluluk bir yemiş gibi tadılıp üzerinde konuşulabilecek bir konudur. Ama ben diyorum ki, bir yemişin bile iyi olmasına yardım edilebilir. Evlilikte ya da insanlar arasındaki herhangi bir ilişkide ise haydi haydi; bunlar tadılacak ya da başa gelince, çekilecek şeyler değildir; yapılması gereken şeylerdir. Bir toplum, havaya ve rüzgârlara göre rahat ettiğimiz ya da rahatsız olduğumuz bir gölgeliğe benzemez. Tersine toplum, sihirbazın değneğiyle güneşin açtığı ya da yağmurun yağdığı bir harikalar diyarıdır.

Herkes ticareti ya da mesleği uğrunda çalışır, çabalar. Ama genellikle evinde mutlu olmak için kimse zahmete girmez. Nezaket üzerine çok yazdım ama, onu yine de yeteri kadar överemedim. Nezaketin sırf yabancılara katışı kullanılan bir yalan olduğunu da söylemiyorum; duygular ne kadar içtenlikli ve değerli olursa, nezakete o kadar gereksinimleri olduğunu söylüyorum.

Huysuzluk, keder, can sıkıntısının yağmur ve rüzgâr gibi kaçınılmaz şeyler olduğu düşüncesi yanlıştır. Gerçek nezaket, ne duymamız gerekiyorsa onu duymaya bağlıdır. İnsan kendini saygılı, özenli, dürüst olmaya zorlayabilir. İlk düşüncesizce yapılan hareketten sonra hatasını onarmak, ikiyüzlülük değildir, dürüstlüğü ta kendisidir. Sevgi için de durum böyledir. Sevgi doğal bir şey değildir, arzu bile uzun süre doğal kalamaz. Oysa gerçek duygular çabalarımızın ürünüdür. İnsan iskambil oynarken ilk sabırsızlık ya da can sıkıntısı

duyduğunda kâğıtları kaldırıp atmaz; kimse piyanoda gelişigüzel çalmaya kalkışmamıştır. Hatta müzik bu bakımdan en iyi örnektir.

CAN SIKINTISI

Bir adam yapacak ya da yıkacak bir şey bulamadı mı, mutsuz olur. Kadınlar (dikiş ve nakışla uğraşanları kastediyorum), erkeklerin ne diye kahveye gittiklerine ve kâğıt oynadıklarına hiç akıl erdiremezler. Kendisiyle baş başa kalmak ve kendi hakkında düşünmek, hiç değeri olmayan bir şeydir.

Goethe'nin, o güzel "Wilhelm Meister"inde, bir "Ferağat Derneği" vardır ki, üyeleri ne geleceği ne de geçmişi hiç düşünmeyeceklerdir. Bu kural, uygulanabilirse, kusursuzdur. Ama bu kurala uyabilmek için ellerin ve gözlerin meşgul olması gerekir. Görmek ve iş görmek, işte gerçek çareler! Tersine, sinek avlanırsa, insan çok geçmeden kaygı ve pişmanlık çukuruna düşer. Düşünce her zaman zararsız olmayan bir tür oyundur. Genellikle insan hep olduğu yerde sayar. Onun için büyük Rousseau der ki; "Düşünen adam, baştan çıkmış bir hayvandır."

Zorunluluklar bizi hemen her zaman bu çukurdan kurtarır. Hemen hepimizin işi gücü vardır ve bu mükemmel bir şeydir. Asıl eksiğimiz, o işimizin yorgunluğunu giderecek ufak tefek uğraşlardır. Çoğu kez kadınlara gıpta etmişimdir; çünkü örgü örер, nakış işlerler. Gözleri önünde izlenecek gerçek bir şey vardır; o yüzden geçmiş ve gelecek sahnelerinin görünmesiyle kaybolması bir olur. Ama zaman öldürülen o toplantılarda erkeklerin yapacak hiçbir işi yoktur ve şişeye kapatılmış sinekler gibi vızıldayıp dururlar.

Bu düşünceler, zenginlerin yaşamını dolduran o çeşitli uğraşları anlamamıza yardım eder. Kendilerine bin bir çeşit iş ve görev yaratır, ateşe atılır gibi, bu uğraşlara koşarlar. Günde on ziyaret yapar, konserden tiyatroya seğirtirler. Da-

ha canlı olanlar ava, savaşı, tehlikeli yolculuklara giderler. Diğerleri otomobille dolaşır ya da uçakla kemiklerini kırđırarak fırsatı kollarlar. Onlara yeni hareketler, yeni duyuşlar gereklidir. Kendi içlerinde değıl, insanlar arasında yaşamak isterler. Tarihten önceki dev mastodont'ların ormanları otlaması gibi, onlar da gözleriyle dünyayı yerler. En basitleri burunlarına ve midelerine müthiş yumruklar yemek oyunu oynarlar; böylelikle günün olayları içindedirler ve pek hoşnuturlar. Savaşlar, belki de her şeyden önce can sıkıntısına karşı bir çaredir. Savaşı istemeye değılse de, kabul etmeye can atanların çoğı kez kaybedecek daha çok şeyi olanlar arasında görölmesi de bununla açıklanabilir. Ölüm korkusu, işsiz, güçsüz adamın düşüncesidir, ne kadar tehlikeli olursa olsun, telaşlı bir hareket bu korkuyu siler süpürür. Savaş, ölümün en az akla geldiğı olaylardan biridir. O yüzden şu paradoks bir gerçektir: İnsan yaşamını ne kadar doldurmuşsa, onu kaybetmekten o kadar az korkar.

HIZ

Batıda işleyen yeni lokomotiflerden birini gördüm. Ötekilerden daha uzun, daha yüksek, daha yalıncı; aletleri saat gibi düzenli, neredeyse gürültüsüzce koşuyor; belli ki hiçbir şey ziyan edilmiyor ve her şey aynı amaca hizmet edecek biçimde düşünülmüş; buhar, atesten aldığı enerjiyi son damlasına kadar pistonlara devretmeden dışarı çıkmıyor, hareketin kolay, hızın düzenli, basıncın sarsıntısız olduğunu, koca katarın dakikada iki kilometre hızla kayıp gittiğini düşünüyorum. Ama o koskoca kömürlük de ne çok kömür yaktığını haber vermiyor değil hani.

İşte bir yığın bilgi, bir yığın plan, bir yığın deneyim, bir yığın çekiç ve törpü darbesi. Bütün bunlar niçin? Paris'le Havre arasındaki yolculuktan belki on beş dakika kazanmak için. Peki, mutlu yolcular bunca pahalıya edindikleri o on beş dakikayı ne yapacaklar? Birçoğu, rıhtımda saatin gelmesini bekleyerek harcayacak; bir kısmı kahvede bir çeyrek saat fazla kalarak gazetelerini ilan sayfalarına kadar okuyacak. Kâr neresinde bu işin? Kârlı çıkan kim?

Asıl garibi şu ki, tren biraz daha yavaş gitse canı sıkılacak olan yolcu, hareketten önce ya da varıştan sonra bir çeyrek saatini, bu trenin ötekilerden on beş dakika önce geldiğini anlatmaya harcayacak. Hepimiz her gün bu tür sözler sarfedip hayaller kurarak en az on beş dakikamızı harcamaz mıyız? Bu süreyi vagonda kaybetsek ne çıkar?

İnsan hiçbir yerde trendeki kadar rahat edemez; ekspreslerden söz ediyorum. Evdeki koltuğumuzdan daha rahatça otururuz. Geniş pencerelerin önünden nehirler, vadiler, tepeler, kasabalar ve şehirler geçer, gözlerimiz tepe yamacındaki yolları, bu yollardaki arabaları, nehirlerdeki mav-

na katarlarını izler; ülkenin bütün zenginlikleri gözlerimiz önüne serilir. Bazen buğday ve çavdar tarlaları, bazen pancar tarlaları ve bir şeker fabrikası; sonra güzel ormanlar, sonra çayırlar, sığırlar, atlar... Yol açmak için yarılmış tepelerde kat kat toprak tabakaları göze çarpar. İşte size kusursuz bir coğrafya albümü, zahmetsizce oturup yapraklarını karıştırırsınız, hem öyle bir albüm ki, mevsimlere ve zamana göre her gün değişir. Tepeler ardında fırtına bulutlarının toplandığı ve saman arabalarının yollar boyunca aceleyle gittikleri görülür; başka bir gün orakçılar yıldızlı bir toz bulutu içinde çalışırlar, güneşin altında hava titreşir. Böyle bir manzara nerede bulunur?

Ama yolcu, gazetesini okur, kötü resimlere ilgi göstermeye çalışır, saatini çıkarır, esner, bavulunu açıp kapar. İstasyona gelir gelmez bir araba çağırır, evinde yangın çıkmış gibi koşar. Akşam onu tiyatrodan bulursunuz; boyalı mukavvadan ağaçlara, yalancı evlere, yalancı bir çan kulesine hayran olur; yalancı orakçılar kulaklarını patlatır; ve içinde kapalı bulunduğu o kutu gibi yerden, incinmiş bacaklarını ovuştururken; "Orakçıların şarkısı falsolu ama, dekor fena değil!" diye düşünür.

KUMAR

Biri demiş ki: "Tek başına yaşayan ve karşılayamayacağı hiçbir gereksinimi, hiçbir kaygısı olmayan adama acırım, bir parça hastalanmaya ya da yaşlanmaya görsün, hali yamandır; çünkü kendini düşünmeye çok zamanı olacaktır. Hep kaygılı, borçlarından kurtulmayı bir türlü başaramayan bir aile başkanı, görünüşe karşın çok daha mutludur, çünkü midesinin iyi hazmedip etmediği ile ilgilenmeye zamanı yoktur." İşte ufak tefek borçları olmak ya da varsa teselli bulmak için bir neden!..

İnsanlara orta halli, sakın ve güvenli bir yaşam önerenler, buna katlanmak için çok makul olmak gerektiğini söylemeyi ihmal ederler. Servet ve mevkiyi küçük görmek kolay iştir; asıl güç olan, bunları küçük gördükten sonra can sıkıntısından patlamamaktır. İhtiraslı adam sürekli kendisine eşsiz bir mutluluk sağlayacağını sandığı bir amaç peşinde koşar; ama asıl mutluluğu meşgul olmakta bulur; bir hayal kırılışından yüreği yansa bile, şanssızlığından da mutluluk duyar.

Kumar hırsı, bu serüven gereksinimini, olduğu gibi, çıplak gözlerimizin önüne serer; çünkü kumarbaz hiçbir zaman kendini güvencede saymaz, onu asıl ilgilendiren de galiba budur. Onun içindir ki, gerçek kumarbaz, dikkatin, tedbirin, ustalığın şansa oldukça yardımı dokunan oyun türlerini seymez. Tersine, örneğin rulet gibi, sırf beklemek ve tehlikeyi göze almaktan ibaret bir kumara bayılır. Bunlar isteyerek davet edilen felaketlerdir; o her an kendi kendine, "Eğer istersem gelecek elde topu atabilirim." der. Bu, son derece tehlikeli bir keşif yolculuğu gibidir; yalnız şu farkla ki, insan istediği anda kendini evinde güvencede bulabilir. Şans oyun-

larının çekiciliği de burada değil midir? Çünkü oynamak için hiçbir zorunluluk yoktur, insan canı isterse kendini tehlikeye atar. Bu irade gücü boşa gider.

Kuşkusuz savaş da kumara benzer; savaşa neden olan can sıkıntısıdır. Kanıtı da şu ki, işi ve kaygısı en az olan adam, en iyi savaşçı olur. Zengin ve işsiz adam "hayat benim için kolaydır; ben kendimi bu tehlikelere atıyorsam, bu korkunç olasılıkları kendi dileğimle davet ediyorsam, herhalde bunun kesin bir nedeni, önüne geçilmez zorunluluğu olmalıdır." der. Hiç de öyle değil. O, yalnızca canı sıkılan bir adamdır. Sabahtan akşama kadar çalışsaydı, daha az sıkılacaktı. Böylece servetlerin bölüşümündeki eşitsizliğin özelliikle şu sakıncası vardır ki, karınları doymuş birçok insanı can sıkıntısına mahkûm eder. Bu yüzden onlar da kendilerine korku ve öfkeler yaratarak bunlarla ilgilenirler. Ve bu lüks duygular yoksul insanların en ağır yükünü oluşturur.

UMUT

Bir yangın beni sigorta üzerinde düşündürdü. İşte hiç de servet kadar seilmeyen bir tanrıça. Ondan korkarlar; istemeye istemeye küçük ikramlarda bulunurlar ona. Bunda anlaşılmayacak bir şey yoktur; ~~sigortanın~~ yararı ancak felaketin baş göstermesinden sonra görülür. Asıl iyilik, kuşkusuz, evinizin yanmamasıdır; ama bu, kollarımızla bacaklarımızın varlığı gibi, hiç hissetmediğimiz sürekli bir iyiliktir. Bu olumsuz mutluluğun yanında bu uğurda harcanan para boşa gitmiş sayılır. Ancak büyük tüccarlar, her şey gibi, sigorta primlerini de üzüntüsüz öderler; ama günün sonunda kâr mı, zarar mı ettiklerini bilmeyen o ticaret kodamanlarına acırım; onlar asıl bir sürü memurlarına emretmekten zevk duyarlar. Umutları büyük, olanakları küçük olan sigortayı sevemezler. İflasa karşı kendini sigorta ettiren bir tüccarı gözünüzün önüne getirebilir misiniz?

Parlak kârlarıyla ortak bir fön kursalar, bu pek kolay bir iş olurdu. Böylece ortak ticarethaneler, büyük kârlar sağlamasalar da, hep birlikte rahat rahat iş görürlerdi; ortak tüccarlar, belli bir maaşı ve emeklilik hakkı olan memurlara benzerlerdi; isterlerse bir doktor, bir operatör, bir işyerinde sigortalı olurlar; hatta bir balayı yolculuğuyla bir dizi eğlence yolculuklarını da sigortaya dahil edebilirlerdi. Bu çok akıllıca bir hareket olurdu; varsayım olarak da kusursuz görünüyor. Ama unutmamalı ki, maddi yaşam böyle tam anlamıyla güvence altına alındı mı, mutluluktan da ortada eser kalmaz. Kendi olanaklarıyla iş yapmayan kişi için can sıkıntısı kaçınılmazdır.

Eskilerin kör talih adını verdikleri piyango çok daha fazla sevilir. Burada ek umutlar vardır, karşılığında ise yalnız

kazanamamak korkusu, ki o da önemli bir şey değildir. Her şeyi sigorta eden bir işyeri düşünün, kapısına: "Buraya girenler, umudu dışarıda bırakın" diye yazmak gerekir. Bütün umut tüccarları daha çok rağbet görürler.

Kumar hırsını düşünün. Kumarcı, kendi istediği ve yarattığı bir şansla savaşım halindedir. Kumarın tehlikelerine karşı bedava bir sigorta vardır; oynamamak yeter. Ama boş zamanları olanların hemen hepsi ~~ve~~ zarlara koşarlar, ayrılmaz iki kız kardeş olan umutla korkuya bir arada hayran olurlar. İnsan, belki de iyi oynamaktan çok, salt talih nedeniyle kazanmaktan daha çok gurur duyar. Kutlamak da bunu ifade eder; çünkü kutlamak demek, yeteneği değil, başarıyı övmek demektir. Tanrıların bazı kimselere özel bir yakınlık göstermesi düşüncesi, tanrılardan sonra da yaşamaktır. İnsan böyle yaratılmış olmasaydı, insanlar arasında adaletli bir eşitlik kurulmuş olurdu, çünkü bu, güç bir şey değildir. Ama insan güç olmayan şeyi sevmez. Sesar, herkesin hırs ve tamahı sayesinde hüküm sürer; o bizim taç giymiş umudumuzdur.

KADERİNİ YARATMAK

Koşucular, futbolcular, boksörler ne zahmetlere katlanırlar! İnsanların zevk peşinde koştuğu söylenir; ama bu kesin değildir; galiba zahmeti seviyor ve onu arıyorlar. Yaşlı Diogenes derdi ki: "En iyi şey, zahmettir". İyi ama, onlar o zahmetten zevk duyuyorlar, diyeceksiniz; fakat bu sözcükler üstünde oynamak demektir; zevk değil, mutluluk dememiz gerekirdi; bunlar, birbirinden çok farklı şeylerdir, kölelikle özgürlük kadar farklı şeyler.

İnsan olup bitenlere katlanmak değil, bir şeyler yapmak ister. Bunca zahmete giren insanlar herhalde zorla yaptırılan işi sevmezler; zorla yaptırılan işi kimse sevmez; kendiliğinden gelen sıkıntıları kimse sevmez; kimse zorunluğa boyun eğmekten hoşlanmaz. Ama kendimi kendi isteğimle zahmete soktuğum zaman memnun olurum. Ben şu satırları yazıyorum: Yaşamını kalemiyle kazanan bir yazar, kalkıp, "Amma da zahmete girmiş!" diyecek; ama kimse beni bu işe zorlamıyor; kendi arzumuyla giriştiğim bu iş benim için bir zevk, daha doğrusu bir mutluluk. Boksör, biri gelip oturduğu yerde kendisini yumruklasa bundan hoşlanmaz, ama kendi isteğiyle katlandığı yumruklardan hoşlanır. Kendi arzumuzla giriştiğimiz bu mücadelede güç kazanılan bir zafer kadar hoş giden ne vardır? Aslını ararsanız biz asıl kudreti severiz. Herakles, arayıp bulduğu ve yere serdiği canavarlar sayesinde gücünü kendi kendine kanıtlıyordu. Ama âşık olunca kendi köleliğini ve zevkin gücünü anladı, bütün insanlar böyledir; onun için zevk onlara hüznün verir.

Cimri adam, kendini birçok zevkten yoksun bırakır, ilkin zevklere yenilmediği için, sonra da gücünü artırdığı için bundan büyük mutluluk duyar; ama bu mutluluğu kendine

borçlu olmayı ister. Miras yiyerek zengin olan adam cimri ise, kederli bir cimridir; çünkü her mutluluk, aslında şiidir; şiirse hareket demektir; gökten düşen bir mutluluk sevilmez, insan kendi emeğiyle yaratmak ister. Çocuk bizim bahçemizi beğenmez de gider bir yığın kum ve bir yığın samanla kendisine bir bahçe yapar. Koleksiyonunu kendi eliyle yapmamış bir koleksiyoncu düşünebilir misiniz?

Savaşta en hoş giden taraf, öyle sanıyorum ki, arzumuzla savaşmamızdır. Her silahlı adamın apaçık bir özgürlüğü vardır; adamları zorla savaştırmak isteyen bir komutanlık düşünülebilir mi? İnsanlar özgürlüklerini hissettiler mi, yeni bir yaşam başlar ve ondan zevk duyarlar. Ölüm korkusu her zaman mevcuttur, ölümü bekler ve sonunda ölürüz. Ama ölüme karşı giden ve onunla boy ölçüşen adam kendini ondan güçlü hisseder. Herkes bilir ki, askerler için ölüme gitmek, onu oldukları yerde beklemekten kolay gelir; insanlar kendi elleriyle yarattıkları sonucu, talihin getirdiği sonuçtan daha çok sever. Savaşta öyle bir şiir vardır ki, insan düşmanına artık kin bile duymaz. Savaşı ve bütün kötü alışkanlıkları açıklayan şey, o özgürlük sarhoşluğudur. Kolera salgını, katlanılan bir felakettir; savaşsa, tıpkı kumar gibi icat edilir. Onun için, bana öyle geliyor ki, tedbirli olmak, barış için yeterli bir güvence değildir; insanlar ancak adalet sevgisi yüzünden barışa katlanırlar; adalet güç yaratan bir şey, bir köprüden ya da bir tünelden daha güç yaratılan bir eser olduğu içindir ki, barış var olacaktır, yalnız bunun için.

İŞ ADAMLARI

Bir polis müdürü bence en mutlu adamdır. Neden? Çünkü devamlı bir çalışma halindedir, hep de yeni ve beklenmedik koşullar altında çalışır; bazen yangına, bazen su baskınına; bazen toprak kaymasına, bazen kamyon kazasına; çoğu kez çamura, toza, hastalıklara, yoksulluğa ve nihayet zaman zaman zaman öfkeye, bazen de coşkunluğa karşı direnir. Böylece yaşantısının her anında bu adam belli hareketler isteyen belli bir dava karşısında kalır. Demek ki, genel kurallara bağlı değildir; kırtasiyeye boğulmaz; idari raporlar biçiminde eleştiriler ve teselliler kaleme almaz. Bütün bunları kırtasiyecilere bırakır. O, kavrayış ve mutluluk nehri üstünde tüy gibi yüzer.

Kumar oyunlarının sırrı da buradadır. Briç oynamak, yaşamı, kavrayıştan işe doğru akıtmak demektir. Futbol oyunu bunu fazlasıyla sağlar. Önceden tahmin edilemeyecek yeni bir veri karşısında, hemen bir hareket tasarlamak ve onu hemen yapmak; işte bu, insan yaşamını mükemmel dolduran bir şeydir. O zaman ne arzu edebilirsiniz? Neden korkabilirsiniz? Zaman pişmanlığa meydan vermez. Bir hırsızın, bir haydutun iç yaşamı nasıldır, diye düşünürüz çoğu zaman. Bana kalırsa, iç yaşamı yoktur. Ya hep tetiktedir, ya uyku halinde. Elleriyle ayaklarının önünde bütün tahmin gücü ayaktadır. Onun için cezaya çarpmak düşüncesine de, başka düşüncelere de zamanı yoktur. Bu kör ve sağır makine korkunç bir şeydir. Ama her insanda iş bilinci susturur; bu düşüncesiz sertlik, oduncunun balta darbelerinde hissedilir; devlet adamının hareketlerinde daha az hissedilir ama o hareketlerin sonuçlarında görülür. İnsanı balta kadar sert ve hissiz görünce şaşarız, ama, bu insanın kendisine de acı-

madığını düşünürsek, bu çabamız azalır. Güç, acımayı bilmez, kendine bile acımaz.

Neden savaşılr? Çünkü savaşıan insanlar hareket içinde bozulmuşlardır. Hareket edince, tramvay arabasının ışıkları hafiflediği gibi, onların da düşünceleri yavaşlar. O yüzden iş ve hareketin korkunç bir gücü vardır; o iç lambamızı söndürür. Böylece de bir sürü bayağı hislerimiz, düşünceyle beslenen hüzn; hayattan tikslenme ya da entrika, ikiyezlülük, kin ya da romantik aşk ya da ruh sapkınlıkları gibi hislerimiz birlikte söner. Polis müdürü suya ya da yangına karşı nasıl savaşırsa, ayaklanmaya karşı da öyle savaşıır. Ayaklanan adam da lambasını söndürmüştür. Vahşı bir karanlık. O yüzdendir ki, bir zamanlar işkenceler yapılmış, mahkûmlar tah-ta sıraları üstünde ölünceye dek kürek çekmişlerdir; başka insanlar da onları kırbaçlamıştır. Kırbaçlayanlar kırbaçlarından başka bir şey düşünmezlerdi. Herhangi bir vahşet hali, bir kez yerleşti mi, devam edebilir. Bir polis müdürü, en mutlu adamdır; insanların en yararlısı olduğunu savunmaya-cağım. İşsizlik, bütün ahlaksızlıkların anasıdır ama, bütün erdemleri de o doğurur.

İnsan ancak istemek ve yaratmaktan mutlu olur. Bu durum, kâğıt oyunlarında açıkça görülür; yüzlere bakınca anlarsınız ki, her oyuncu düşünüp karar verme gücünü seyretmektedir; şans oyunlarında bile oyuna girip girmemek bütünüyle oyuncunun elinde olan bir güçtür; bazen tehlike ne kadar büyük olursa olsun cesaret edip girer; bazen de umut ne kadar büyük olursa olsun, kendine hâkim olur, girmez; فرمان onundur. Basbayağı işlerde münasebetsiz birer akıl hocası olan arzu ve korku, burada işe karışmazlar, çünkü insan herhangi bir tahminde bulunacak durumda değildir.

Bütün meslekler, hükmedebildiğiniz ölçüde hoş a gider, emir altına girdiğiniz ölçüde sevilmezler. Tramvay vatmanı, otobüs şoföründen daha az mutludur. Tek başına ve keyfince avlanmak çok zevkli bir iştir, çünkü avcı planını kendisi yapar, ona uyar ya da istediği gibi değiştirir; kimseye verilecek hesabı yoktur. Oysa bir mezbahada emirle hayvan boğazlayan kişi için öldürmek zevk değildir. İnsanın zevk peşinde koştuğunu ve zahmetten kaçındığını söyleyenler yanılıyorlar. İnsan, hazır zevkten usanır ve kuşatılmış zevkten hoşlanır. Ama her şeyden fazla uğraşıp didinmeyi ve kuşatmayı sever. Zahmetli çalışmayı, çalışmasız zevke tercih eder. Paradoksçu Diogenes, asıl hoş a gidenin çekilen zahmet olduğunu söylerdi. İnsanın isteğiyle seçtiği zahmeti kastediyordu; çünkü başkasının zorladığı zahmeti kimse sevmez.

Dağcı kendi gücünü ortaya koyar ve kendi kendine kanıtlar. Bu yüksek haz, karlı manzarayı aydınlatır. Ama ünlü bir tepeye bir elektrikli trenle çıkan adam, orada aynı güneşi bulamaz. Onun için zevklerin görünüş bakımından aldatıcı olduğu doğrudur; bizi iki türlü aldatırlar; hazır zevk bize

asla beklediğimizi vermez, oysa iş görme zevki, tersine, her zaman umduğumuzdan fazlasını verir. Atlet, vaat edilen ödülü kazanmak için çaba harcar, ama gösterdiği ilerleme ve güçlükleri yenmekle kendine bağlı olan bir başka ödül kazanmış olur. Tembel adam bunu asla düşünemez; çünkü o yalnız zahmeti ve öteki ödülü görür; her ikisini iyice tarttıktan sonra zahmeti göze alamaz. Oysa atlet, dünya idmanının şevkiyle hemen ayağa fırlamış, kendi irade ve gücünün zevkini tatmaya başlamıştır. Kısacası, hoş giden yalnız çalışmaktır. Tembel adam bunu bilmez ve bilemez. İşitmiş olsa bile inanmaz. Bu nedenle zevklerin hesaplanması insanı yanıltır. Can sıkıntısı çabucak yetişir. İnsan bir kere sıkıldı mı, öfke hemen damlar. Bununla birlikte köle olanın sıkıntısı bana efendi olanın sıkıntısından daha elverişli görünür; çünkü iş ne kadar monoton olursa olsun, her zaman biraz hükmetme ve yaratma alanı bulunur; oysa hazları bütünüyle hazır olan daha huysuz olur.

BENCİL

Bizim Batı dinlerimizin hatalarından biri, Auguste Comte'un da işaret ettiği gibi, insanın tanrı yardımı olmadıkça sürekli çaresiz bir biçimde bencil olduğunu ileri sürmesidir. Bu düşünce mutluluğa varıncaya dek her şeyi çığırından çıkarmıştır. Bu nedenle en aydın insanlar arasında bile hayli yayılmış bir kaniye göre, kendini feda eden adam da yine zevkini düşünmektedir. "Biri savaşı sever; öteki adaleti, ben de şarabı severim." Anarşist bile dincidir; ayaklanma kendini hor görmeyi karşılar; hepsi aynı kapıya çıkar.

Gerçekte, insanın zevkten çok hareketi, işi sevdiğine dikkat edilmeliydi, gençlerin oyunları da bunu kanıtlar. Çünkü bir futbol maçı nedir? Bir sürü itişip kakışma; yumruklar, tekmeler, vücutta bir sürü çürükler ve kompreslerden başka? Ama bütün bunlar şiddetle arzulanır. Düşüncesi bile insanı coşturur; ayaklar koşmaya can atar. Savaş da kusursuz bir oyundur ve onda vahşetten çok yüce gönüllülük görülür. Çünkü savaşta asıl çirkin olan yan, onu hazırlayan kölelikle, izleyen köleliktir. Savaşların kötülüğü şudur ki, en mert ve iyi olanlar ölür, becerikli olanlarsa, adalete karşı hükümlerini yürütür.

Bencil adam, sürekli alay eder, çünkü asıl duyguları zevk ve zahmetler gibi hesabi kılmaya kalkışır. "Sizler, şan ve şöhrete bunca düşkün olanlar ne budala insanlarsınız!" der Pascal. Katolik deha Pascal'ın şu düşüncesi ancak görece bir derinliğe sahiptir; "Başkalarının sözünü etmesi koşuluyla biz canımızı seve seve veririz." Aynı adam, biri verse almayacağı tavşanı avlamak için bunca zahmete katlanan avcı ile alay etmiştir. Dinle ilgili peşin yargılar öylesine güçlü olmalı ki, işi, zevkten çok, düzenli işi bütün öteki işlerden çok

ve adalet uğrunda didinmeyi her şeyden çok sevdiğimizi insanların gözünden kaçırmış. Bu çalışmalar kuşkusuz insana büyük zevk verir; ama çalışmanın amacının zevk olduğunu sanmak hatadır; çünkü zevk işe bağlıdır. Aşkın verdiği zevk, bize zevk aşkını unutturur. Köpeklerin ve atların tanrısı bu ademoğlu, işte böyle yaratılmıştır.

Bencil adamsa, bir mantık hatası yüzünden, kaderinden sapar. Ancak tadılacak bir zevk gördüğü zaman parmağını uzatmaya razı olur; ama bu hesapta gerçek zevkler hep unutulmuştur, çünkü gerçek zevkler zahmetsiz tadılmaz. Bu nedenle yaşlılık hesaplarında acılar daha çok göz önünde tutulur; korku her zaman için umuttan güçlüdür. Bencil adamsa hastalık, yaşlılık ve ölümü önüne geçilmez şeyler olarak düşünür. Onun düştüğü umutsuzluk kendisini iyi anlamadığını kanıtlar.

KRAL SIKILIYOR

Yaşarken biraz güçlük çekmek ve dümdüz bir yol izlemek hayırlıdır. Arzu etmekten başka yapacak işleri olmayan krallara acırım; ve tanrılar (eğer hâlâ tanrı kalmışsa), biraz sinirli olmalılar. Dediklerine bakılırsa, bir zamanlar tanrılar, yolcuların kılığına girerek ölümlülerin kapılarını çalarlarmış. Kuşkusuz onlar, açlığı, susuzluğu, aşkı hissetmekte biraz mutluluk buluyorlardır. Ama güçlerini anımsayacak olsalar, bütün bunların birer oyundan ibaret olduğunu, canları istese, zaman ve mesafeyi ortadan kaldırarak arzularını söndürebileceklerini bilirlerdi. Herhalde şurası kesin olmalı ki, canları sıkılıyordu. O zamandan beri kendilerini ya asmış ya da suya atmış olmaları gerekir. Ya da bir keyif uykusuna yatmış olmalılar. Mutlu olmak için birtakım kaygılara, birtakım tutkulara, bizi kendimize uyandıracak bir iğne ucuna gereksinim vardır.

İnsanın elle tutulur nimetlerinden çok, bunların hayaliyle mutluluğa eriştiği bir gerçektir. Çünkü gerçek nimetlere kavuşunca, insan her işin bitmiş olduğunu sanarak koşacak yerde oturur. İki türlü servet vardır: Adamı olduğu yerde oturtan servet can sıkır. Hoşa gideni, tasarılarla ve çalışmalara gereksinim gösterenidir. Bir köylünün arzuladığı tarlayı ele geçirmesi, bu türden bir servettir; çünkü hoşumuza giden kudrettir, rahat halindeki güç değil, faaliyet halindeki güç! Ona hazır mutluluklar getirin, bir hasta gibi başını çevirir. Hem çalgıyı dinlemektense, çalmayı tercih etmeyen var mıdır? Güç olan hoşa gider... Ne zaman yolumuzda bir engelle karşılaşsak, bu kanımızı kamçılar, çabamızı artırır. Hiç zahmetsizce kazanılacak olsa, bir olimpiyat madalyasına kim değer verirdi? Kimse... Kaybetmek tehlikesi olmasa

kim kumar oynardı? İşte size saray adamlarıyla oynayan yaşlı bir kral; kaybettiği zaman kızar, ötekiler de bunu bilirler. Saray adamları oyun oynamasını iyi öğrendikleri zamandan beri kral hiç kaybetmez olmuştur. Onun için de oynamayı canı çekmez artık. Kalkar, ata biner, ava gider; ama bu bir kral avidır, avlanan hayvan avcının ayaklarına atılır; dağ keçileri de dalkavuktur.

Birçok kral tanıdım. Bunlar küçük bir krallığın küçük krallarıydı. Aileleri arasında kraldılar; sevilir, nazlanır, türlü özenlerle üstlerine titrenirdi. Bir şeyi arzu etmeye zaman bulamazlardı. Dikkatli gözler düşüncelerini okurdu. Ama, işte bu küçük Jüpiter'ler de yıldırımlarını atmak isterler; kendilerine engeller yaratırlardı. Kaprisli arzular yaratan bir kış güneşi gibi değişir, mutlaka bir şey istemeye bakar, can sıkıntısından tuhaflığa düşerlerdi. Tanrılar (eğer can sıkıntısından ölmüş değillerse) sizi böyle yaban bir kral olmaktan korusun.

MUTLU ÇİFTLER

Çalışmak hem en iyi, hem en kötü şeydir; özgürse en iyi şeydir, köle olarak çalışmak ise berbattır. Ben özgür çalışmak diye, çalışanın kendi bilgi ve deneyimine göre yaptığı işe diyorum; bir marangozun kapı yapması gibi... Ama, kapıyı kendi gereksinimi için yapıyorsa iş değişir, o zaman deneme sürüyor demektir. Tahtanın zamanla ne sonuç vereceğini görür, tahmin ettiği bir çatlamanın doğru çıktığını göreyerek hoşnut olur. Ancak, işi yapmadığımız zaman başımıza bela olacak tiryakilikler yaratan akıl ve zekâ unsurunu unutmayalım. Bir adam, çalışmasının eserini gözleriyle görür ve karışanı görüşeni olmadan işini devam ettirirse, mutludur. Üzerinde yolculuk yapacağımız gemiyi kendi elimizle yapmak daha büyük bir mutluluktur. Bazen kenar semtlerde bir işçinin boş zamanlarında eline geçirebildiği malzemeyle yavaş yavaş bir ev yaptığı görülür. Bir saray insana bunun kadar mutluluk veremez. Kralın duyduğu en büyük zevk de, kendi planına göre saray yaptırmaktır. Kapısının tokmağında kendi çekicinin izini bulan adam ne kadar mutludur! Zahmet zevki yaratır. Emirle yapılan kolay bir işten, kendi keyfince yaratıp yapıldığı bir iş görmeyi tercih etmeyen yoktur. İşin en kötüsü, şefin gelip karıştığı ve durdurduğu iş tir. En mutsuz insan, evin her işine koşulan hizmetçidir. Bulaştığı bırak, yerleri sil, derler. Ama içlerinde enerjik olanlar, işlerine hâkim olarak yine mutlu olmanın yolunu bulurlar.

İnsanın kendi tarlasını ekmesi koşuluyla, tarım onun için işlerin en zevklisidir. Hayal gücü, sürekli, çalışmaktan sonuçlarına, başlanmış işten bitmiş işe gidip gelir. Kazanç düşüncesi bile ikinci derecede kalır, insan kendi emeğinin ürünleriyle süslenmiş topraktan öylesine bir haz duyar. Ken-

di elimizle yere döktüğümüz çakıllar üzerinde arabamızı yürütmekten büyük bir zevk mi olur? Hep aynı toprak üzerinde çalışacağımızdan emin olmak bir nimettir. Onun için toprağa bağlı köle, öteki kölelerden daha az köledir. İnsan işinin hakimi olmak ve ilerisinden emin bulunmak koşuluyla, uşaklığa bile katlanır. Bu kurallara uymak koşuluyla, başkalarının emeğiyle geçinmek bile kolaydır. Yalnızca efendi olanın canı sıkılır. Kumara, hafif kadınlara dadanması bu yüzündendir. Toplum düzenini bozan, her zaman can sıkıntısı ve onun neden olduğu çılgınlıklardır.

Bugünün insanları, eski Gotlardan, Franklardan, Almanlardan ve daha başka korkunç talancılardan pek farklı değildir. Bütün sorun, canlarının sıkılmamasıdır. Kendi iradeleriyle sabahtan akşama kadar çalışırlarsa hiç sıkılmazlar. Tarım işi can sıkıntısını olabildiğince giderir. Ama, seri halinde iş çıkaran fabrikalar için durum böyle değildir. Endüstri ile tarımı birbirine bağdaştırmak gerek. Fabrikalar köylere dağılmalı. Her işçinin kendi eliyle işlediği bir parça toprağı olmalı. Demiryolu makasçısının; yol kenarlarında, kaldırımlar arasında biten otların inatçılığıyla yeşeren küçücük bahçesi bu tür bir deneme değil midir?

ÇALIŞMAK

"Ölümler Evinden Anılar"da Dostoyevski, bize doğal durumlarıyla kürek mahkûmlarını tanımlar. Deyim yerindeyse, bütün lüks ikiyüzlülükler bir kenara bırakılmıştır. Zorunlu bazı ikiyüzlülükler kalmış olsa bile, insan ruhunun derinlikleri bazen çırılçıplak meydana çıkarılmalıdır.

Mahkûmlar çalışır, çoğu kez çalışmaları oldukça gereksiz şeylerdir. Örneğin odunun hemen hemen bedava olduğu bir ülkede, odun yapmak için eski bir gemiyi parçalarlar. Onlar da bilirler bu işin gereksizliğini onun için bütün gün, bir şey ummadan çalışırken tembel, hüzünlü ve beceriksizdirler. Ama o gün için kendilerine belli bir iş, ağır ve güç bir iş verilecek olsa, hemen becerikli, usta ve neşeli olurlar. Verilen iş, örneğin kar küremek gibi gerçekten yararlı bir şeyse, neşeleri iki kat olur. Ama o yorumsuz, doğru bir tanımlamayla dolu şaşırtıcı sayfalar okunmalıdır. Bu sayfalar, dolayısıyla değil, doğrudan bir zevktir; örneğin belli bir işi hızla ve neşeyle yaparlar, işin sonunda dinleneceklerdir, günün sonunda yarım saat kazançlı çıkabilecekleri düşüncesi onları harekete geçirir ve hep birlikte acele ederler; ama bir kez bu sorunu düşündükten sonra asıl hoşlarına giden, sorunun kendisidir. Yaratmak, gerçekleştirmek, istemek ve sonra yapmak zevki, o kazanacakları yarım saatin vereceği zevkten daha büyüktür. Çünkü o yarım saat, sonuçta bir hapis hayatı olacaktır. Onu yeğliyorlarsa, sırf o heyecanla yaptıkları işin anısına yeğliyorlardır. Birlikte yapılan güç ama serbest bir iş, örneğin futbol gibi, insana kuşkusuz en büyük zevki sağlar.

Öyle pedagoglar vardır ki, her an meşgul görünmek isteyerek çocukları yaşam boyu tembel yaparlar. Çocuk bu ne-

denle yavaş çalışmaya, yani kötü çalışmaya alışır. Sonunda alışma, korkunç bir yorgunluk halini alır. Oysa alışma ile yorgunluğu birbirinden ayırırsanız, her ikisi de hoşa gider. Yorucu işler, sırf yürümek ve hava almak için yaptığımız ge-zintilere benzer. İnsan bütün yol boyunca yorgundur. Eve dönünce yorgunluktan eser kalmaz. Oysa en güç işte bile in-san kendini hafif ve yorulmamış hisseder, sonra iş bitince bir gevşeme, ardından da rahat bir uyku gelir.

YAPITLAR

Başlanmış bir iş, onu gerektiren nedenlerden çok daha anlamlıdır. İşbirliği yapmak için bir sürü, hem de çok güçlü nedenler vardır. Bir yaşam boyu bunları zihninizde evirir çevirir de, yine bir iş için el ele vermeye bir türlü karar veremeyiz. Ama temeli atılmış bir kooperatif, ortakları bulmakta gecikmez. Her işte bir kez temel atıldı mı, devam etmek için nedenler yaratılmış demektir. Çünkü yaptığı işte kendi iradesinin izlerini bulan kişi çok mutlu olur.

İnsanların sürekli çıkar peşinde koştukları söylenir; ama mantıklı bir amaç karşısında tembel tembel durduklarını görüyorum. Hayalleri henüz girişilmemiş bir yapıtla ilgilenene kadar güçlü değildir. Onun içindir ki, önümüzde beğendiğimiz, fakat bir türlü girişemediğimiz bir sürü iyi şeyler vardır. Hayalimizin içimizde yarattığı bu hareketin meyve vereceğini sanarak aldanırız. Bu kımıldanmalar hep halde kalır. Tasarılırsa hep gelecekte. Onun için tembel adam, her zaman: "Yapacağım," der. Oysa "yapıyorum" demesi gerekir. Çünkü geleceği doğuran iştir. Geleceğimizi hayalimizle tahmin edemeyiz, çünkü işin önümüze açtığı gelecek, hayalimizde bulduğumuz gelecekte çok başkadır ve her zaman daha güzeldir; ama kimse buna ihtimal vermez. Hayalciler, tasarılarının, başkalarının yaptığı işlerden daha güzel olduğunu söyleyip dururlar.

Bir de şu çalışan ve mutlu olan insanlara bakın; hepsi de başlanmış bir işin peşindedirler. Bu iş gelişen bir bakkal dükkânı ya da bir pul koleksiyonudur. Bir kez başladıktan sonra herkes bilir ki, gereksiz iş yoktur. Bir nakış işi, ilk başlangıçta hiç hoşla gitmez. Ama ilerledikçe gitgide artan bir güçle arzumuzu kamçılar. Bu nedenle, asıl erdem inanmak-

tır; ummak ikinci derecede kalır. İşe hiç umutsuz başlamamalıdır. Umut, ilerleme ve genişlemeden doğar. Gerçek tasarımlar ancak başlanmış bir iş üzerinde boy atabilir. Michel Angelo'nun, yaptığı bütün resimlere, kafasında biçimlendirdikten sonra başladığını hiç sanmıyorum. Çünkü zorunlu kalınca: "Bu benim işim değil ki," demişti. Ama, işte işe koyuldu, resimler ortaya çıktı. Resim yapmak da budur; yani yaptığı işi keşfetmektir.

"Mutluluk bizden bir gölge gibi kaçır," deriz. Hayali bir mutluluğa hiçbir zaman kavuşamadığımız doğrudur. Yaratma mutluluğu hayali değildir ve hayal edilemez. O yalnızca madde halinde vücut bulur. Onu zihnimizde tasarlayamayız. Yazarlar çok iyi bilirler ki, güzel konu diye bir şey yoktur. Hatta diyeceğim ki, güzel konudan sakınmak gerekir. Hemen kolları sıvayıp işe girişmelidir. Bu da, umudu bir yana bırakıp insanca işe sarılmak demektir. Yapmak için yıkmak demektir. Romanla onu esinlendirmiş olan gerçek olay arasındaki şaşırtıcı fark da bundan ileri gelir. Ressam, modelin gülümsemesine kaptırır kendini.

UZAĞA BAKMAK

Melankolik kişilere bir tek sözüm var: "Uzağa bakın!" Melankoliye tutulan, çoğu kez fazla okuyan kişidir. İnsan gözü bu kısa uzaklık için yaratılmamıştır; uzaklara bakarak dinlenir. Yıldızları ya da deniz ufkunu seyrettiğiniz zaman gözünüz rahatlar. Göz rahatlayınca kafa serbesttir, yürüyüş daha kararlıdır. Damarlarımıza varıncaya dek, vücudumuzda her şey gevşer ve hafifler. Ama iradeni kullanarak zihnen bu sonuca varmaya kalkışma! İraden her şeyi altüst eder ve sonunda seni boğar. Kendini düşünme, uzağa bak!

Melankolinin bir hastalık olduğu kuşkusuz. Doktor bazen bunun nedenini bulup çaresini gösterebilir. Fakat bu çare dikkatimizi vücudumuza çevirir ve rejim yapma derdi, ilacın etkisini yok eder. Bu nedenle, doktor akıllısıyla, seni filozofa gönderir. Ama filozofa gittiğinde ne bulursun? Çok okuyan, bir miyop gibi düşünen ve senden daha dertli olan bir adam.

Devletin tip okulu gibi, bir de bilgisizlik okulu açması gerekirdi. Nasıl mı? Çevremizi izlemekten ibaret gerçek bilimi, dünya kadar geniş şiiri öğreterek. Uzun ufuklarda dinlenen gözlerimizin mekanizması bize büyük bir gerçeği öğretir. Düşüncenin vücudu serbest bırakması ve doğaya iade etmesi gerekir. İnsanlık kaderimizle vücudumuzun görevleri arasında büyük bir yakınlık vardır. Hayvan, çevresindeki şeyler kendisini rahat bırakınca yatıp uyur. İnsan ise düşünür. Eğer hayvanca düşünüyorsa, yandı demektir. Dertlerini ve gereksinimlerini katmerleştirmekten, kuşklar ve umutlarla kendi kendini yemekten başka bir şey yapmaz. Vücut da hayalin faaliyetine göre gerginleşir; kıvranır, atılır, kendini tutar. Hep çevresindeki insanlardan ve şeylerden

kuşku duyar, etrafını gözetler. Bu durumdan kurtulmak isteyince de kitaplara koşar, gözlerine çok yakın olan, hislerine çok yakın olan bu kapalı evrene... Düşünce, kendine bir hapisane yaratır, vücut bundan ıstırap duyar. Tutkulu adam, söylevlerini zihninde bin kez yineler, âşık yalvarışlarını bin kez tazeler. Oysa vücudun sağlam olması için zihnin gezinip seyretmesi gerekir.

Açgözlü, geveze, sabırsız olmaması, bizi kitaplardan çevirip gözlerimizi ufuklara kadar uzatması koşuluyla bilim bize bunu öğretir. Bilgi, gözlem ve yolculuktan gelmelidir. Gözünle gördüğün bir şey, gerçek oranlarını keşfettirerek seni bir başka şeye, bin bir başka şeye götürür ve bu kasırga düşünceni rüzgârlara, bulutlara, yıldızlara kadar ulaştırır. Gerçek bilgi gözlerimizin dibine kadar gelmez. Çünkü bilmek demek, en küçük şeyin bütüne ne şekilde bağlı olduğunu anlamak demektir. Hiçbir şeyin nedeni kendinde değildir. Böylece gerçek hareket bizi kendimizden uzaklaştırır. Bu da gözler kadar zihin sağlığı için de yararlıdır. Böylece düşünce kendi alanı olan evrende dinlenecek ve yine her şeye bağlı olan vücudunun yaşayışına uyum gösterecektir. Hristiyan, "Benim vatanım göklerdir" derken, bir gerçeği söylediğinin farkında değildi. Uzağa bak!

YOLCULUK

Şu tatil aylarında, her taraf, herhalde az zamanda çok şey görmeye çaba göstererek oradan oraya koşan insanlarla dolu. Eğer bu koşuşmayı salt gördüklerinden söz etmek için yapıyorlarsa, çok iyi. Çünkü bir sürü yer adı saymak iyidir. Zaman öldürür. Ama kendileri için, gerçekten bir şeyler görmek için geziyorlarsa aklım ermez. Gider ayak gördüğümüz şeyler hep birbirine benzerler. Bir çağlayanın başka çağlayanlardan pek farkı yoktur. Böylece dünyayı acele dolaşan adam, işini bitirdiği zaman, anılar bakımından başlangıçtan daha zengin değildir.

Görülen şeylerin asıl zenginliği ayrıntılardadır. Görmek, ayrıntıları dolaşmak, her birinin önünde bir süre durmak, sonra hepsini bütünlüklü bir bakışla kavramaktır. Bu işi acele bitirip başka bir işe koşarak yeni baştan başlamayı başkaları becerebilir mi bilmem ama, kendi hesabıma benim elimden gelmez.

Bir müzeyi yalnız bir kez dolaşırsanız ya da bir ülkeden turist olarak geçerseniz, anıların birbirine karışması, zihninizde çizgilerin karmakarışık, bulanık bir manzaradan başka bir şey kalmaması önlenemez.

Benim anlayışıma göre yolculuk etmek, birkaç adım atıp durmak, aynı şeyin başka bir görünüşüne tekrar bakmak demektir. Çoğu kez gidip sağa sola oturmakla, yüzlerce kilometre yol almaktan fazla şey görmüş olurum.

Çağlayan çağlayan dolaşırsam, gördüğüm hep aynı çağlayandır. Ama, kayadan kayaya gidersem, aynı çağlayan gözlerimin önünde her an başka bir anlam alır. Görülmüş bir şeye tekrar dönersem, üzerimde yeni görülen bir şeyden fazla etki yapar. Bütün sorun, değişik ve zengin bir yer seçmesi-

ni bilmektir. Şunu da söylemek gerekir ki, daha iyi görmesini öğrendiğimiz ölçüde gelişigüzel bir manzara bize tükenmez zevkler verir. Hem, her taraftan aynı yıldızlı gök görünmez mi?

HANÇER DANSI

Stoa'cıların nasıl bir ruh gücüne sahip olduklarını herkes bilir. Kin, kıskançlık, korku, umutsuzluk gibi duyguları inceliyor ve usta bir arabacının atları idare etmesi gibi onların dizginlerini sımsıkı ellerinde tutuyorlardı.

Hoşuma giden ve çoğu kez işime yaramış olan yargılamalardan biri de geçmiş ve gelecek hakkındaki düşüncelerdir. "Biz ancak duruma katlanmak zorundayız," derler. "Ne geçmiş, ne de gelecek bize dert olabilir, çünkü biri artık mevcut değildir, öteki ise henüz mevcut değil."

Ne kadar doğru! Durum ve gelecek ancak biz onları düşündüğümüz zaman var olurlar; bunlar birer fikirdir, birer olgu değil... Biz, üzüntülerimizi, kaygılarımızı yaratmak için az mı zahmete gireriz? Bir cambaz görmüştüm. Bir yığın hançeri üst üste koyarak korkunç bir ağaç oluşturuyor ve bunu alnının üstünde denge halinde tutuyordu. Biz de üzüntülerimizle kaygılarımızı böyle, ihtiyatsız bir sanatçı gibi birbiri üstüne yığarak taşırız. Bir dakika yerine bir saat taşırız. Bir saat yerine bir gün, on gün, aylarca, yıllarca taşırız. Bacağı ağrıyan biri, dün de, çok eskiden de ağrıdığını, yarın da ağrıyacağını düşünür. Bütün yaşamı için ağlar. Gerçi burada bilgelik fazla bir şey yapamaz; çünkü insan isteğiyle şimdiki ağrıyı dindiremez ama, bu yalnızca manevi bir acıysa, insan dünü ve yarını düşünmekten vazgeçtiği anda bir şeyi kalmaz.

Uyuyacak yerde yatağında kıvranan ve korkunç intikamlar tasarlayan bu ihanet görmüş âşık, geçmişi ve geleceği düşünmese kederinden eser kalır mı? Bir başarısızlığın can evinden vurduğu şu hırslı adam, tekrar yaşadığı bir geçmiş ile yoktan var ettiği bir gelecekten başka nereden alıyor der-

dini?

Böyle kendi kendilerine işkence edenlere demek isterim ki: Bugünü düşün; önce, dakikadan dakikaya devam eden hayatını düşün; her dakika, önceki dakikayı kovalıyor. Yaşadığına göre, demek senin gibi yaşamak mümkünmüş. Ama, gelecekten korkuyorum, diyorsun. Bilmediğin bir şeyden söz ediyorsun. Olaylar hiçbir zaman beklediğimiz gibi çıkmaz. Bugünkü üzüntüne gelince, çok güçlü olduğu için azalacağından emin olabilirsin. Her şey değişir, her şey geçer. Bu düşünce az mı canımızı sıkmıştır, ne olur, bir kere de bizi teselli etsin.

KONUŞMA SANATI

Bazen yolumuzun üstünde güneşte ısınan ve evine doğru sürüklenen kadit haline gelmiş bir insan görürüz. Bitkinliğin son haddine gelmiş bu bir ayağı çukurdan insan, ilkin bize katlanılmaz bir dehşet duygusu verir: "Bu insan artığı ne diye yaşar? Oysa hayatı seviyor hâlâ. Baksanıza güneşte ısınıyor, ölmek istemiyor." Düşüncemiz için güç bir yol. Mantığımız çoğu kez bu noktada aksar, sarsılır, yolunu şaşırır.

Bu tür bir manzaraya tanık olduktan sonra, ihtiyatlı ve çekingen sözlerle doğru yolu bulmaya çalıştığım sırada; gözlerinde cehennem alevleriyle şom ağzıyla tip tip titreyen bir dostu gördüm karşımda. Açtı ağzını, yumdu gözünü: "Bu dünya zaten kötülük dolu," dedi. "Sağlıklı olanlar bile hastalık, ölüm korkusuyla titriyorlar. Olanca güçleriyle bunu düşünüyor, dehşet içinde yaşıyorlar. Şu hastalara bakın bir: Ölümü istemeleri gerekmez mi? Ne münasebet, tam tersine ondan bucak bucak kaçıyorlar. Çektikleri acılara bir de ölüm korkusu ekleniyor. Yaşam böyle bir yük haline gelmişken, insan nasıl olur da ölümden korkar, şaşılacak şey, diyorsunuz. Ama görüyorsunuz ki, insan hem acılardan, hem de ölümden nefret edebiliyor. İşte hepimizin sonu böyle olacak."

Söyledikleri ona gerçeğin ta kendisi gibi geliyordu. Ben de istesem onun inandığına inanabilirdim. Mutsuz olmak zor bir şey değildir. Güç olan, mutlu olmaktır. Ama güçtür diye denemekten de kaçınacak değiliz ya! Tersine; "bütün güzel şeyler güç ele geçer," demiş atalar.

Sahte bir gerçeklik ışıyla gözlerimi kamaştıran bu cehennemî şom ağızlılıktan sakınmak için neden mi yok? Kaç kez kendi kendime çaresiz bir felakete uğradığımı söyleme-

miş miyimdir? Hem de niçin? Kamaşmış ya da yorulmuş, belki de bir buluttan gölgelenmiş, hadi bilemediniz, sıradan bir düşünceden, bir hırs ya da gurur hissi yüzünden karar-mış bir çift kadın gözü için. Bu garip çılgınlığa hepimiz düşmüşüzdür. Bir yıl sonra anımsadıkça, o halimize güleriz. Gözyaşları, yaklaşan hıçkırıklar, hazımsızlık, kalp ve karın ağrısı, şiddetli hareketler, kasların gereksiz kasılması mantığa karıştı mı, hislerimiz bizi aldatır. Saf olanlar her seferinde bu tuzağa yeniden düşerler. Ama biliyorum ki, bu kötü ışık çok geçmeden söner, ben onu derhal söndüreceğim. Bu da elimdedir. Fikir yürütmem yeter. Kendi sesimin üzerimdeki etkisini yeteri kadar bilirim. Onun için kendi kendimle bir trajedi aktörü gibi değil de, sakın sakın konuşacağım. Hastalıkla ölümün sıradan ve doğal şeyler olduğunu da biliyorum. Buna karşı isyan etmek, sahte ve insanlığa aykırı bir düşüncedir. Çünkü doğru ve insani bir düşünce, insanlığın koşullarına ve dünyanın gidişine uyum sağlayabilmelidir. Öfkeyi besleyen ve öfkeyle beslenen bu yakınmalara gözü kapalı atılmamak için bu da yeterli bir nedendir.

ŞİKÂyetler

Sizin için dilediğim tek şey, her şeyin kötüye doğru gittiği düşüncesine kendinizi kaptırmamanızdır. "Bu para hırsı, bu zevk düşkünlüğü, bu görev tanımazlık, gençliğin bu küstahlığı, bu görülmemiş hırsızlık ve cinayetler, hırsların bu yüzsüzlüğü, kış ortasında bahar havası getiren şu münasebetsiz mevsim." İşte insanların dünyası kadar eski bir tekerleme; bunlar yalnızca şunu ifade eder: "Artık yirmi yaşımın sağlam midesinden ve neşesinden eser kalmadı bende."

İnsanın yalnızca duyduklarını ifade etmesinden ibaret kalsaydı, bu ağızlara da katlanılırdı, tıpkı hastaların kaderine katlandığımız gibi. Ama, sözlerin ölçüsüz bir gücü vardır. Derdi artırır, genişletir, onu her şeyin üstüne bir manto gibi örter. Böylece sonuç, neden haline gelir. Nasıl ki bir çocuk da kendi eliyle aslan ya da ayı kılığına soktuğu küçük arkadaşından müthiş korkabilirse!

Bir adam, doğuştan kederli olduğu için evini bir türbe gibi döşemeye kalkarsa, elbette ki kederi artar; çünkü etrafındaki her şey ona acı acı derdini anımsatır. Düşüncelerimiz için de böyledir. Canımız sıkkin olduğu için bütün insanları kapkara, dünyanın halini berbat görmeye başlarsak, bu düşüncemiz de bizi ayrıca umutsuzluğa götürür; en zeki adam da çoğu kez kendini en kolayca aldatandır. Çünkü o düşüncelerine mantıklı bir çeşni ve sıra vermesini bilir.

Asıl kötüsü şu ki, bu hastalık bulaşıcıdır. Fikir kolerası gibi bir şeydir. Öyle adamlar tanırım ki, önlerinde memurların genellikle eskisinden daha namuslu ve daha çalışkan oldukları söylenemez. Tutkularının esiri olanlar o kadar doğal bir konuşma tarzına, öyle dokunaklı bir samimiyete sahiptirler ki, karşı durmak mümkün değildir; böylece sızlanmalar

bir dogma gibi yerleşir ve çok geçmeden nezaket kuralları arasında yer alır.

Dün bir döşeme işçisi, laf arasında diyordu ki, "Artık mevsimler de yolunu şaşırdı. Kış ortasında olduğumuza kim inanır? Yaz gibi bir şey, ne olduğu belli değil." Bunları, bu yazın o bunaltıcı sıcaklarından sonra söylüyordu, oysa o sıcakları o da herkes gibi hissetmişti. Ama o döşemeciye gülenler, kendinize dikkat edin; çünkü bütün olgular bu yılın yazı gibi hatırdan kalmaz.

Şu sonuca varıyorum ki, neşenin nüfuz ve itibarı yoktur, çünkü gençtir. Oysa keder bir tahta oturmuştur, ona herkes saygı gösterir. Onun için, kedere karşı koymak gerek, diyorum. Yalnız neşe iyi bir şey olduğu için değil, gerçi bu da yeterli bir nedendir, ama asıl haksızlık etmemek için. Çünkü sürekli derin anlamlı, sürekli egemen olan keder bizi haksızlıklara yöneltir.

Hayatı karartan, dert aşılayan bir iyilik vardır, adına pişmanlık derler. İnsanlığın başına bela kesilmiştir. Veremli sayılan zayıflamış bir adama hassas bir kadının nasıl hitap ettiğine hiç dikkat ettiniz mi? Gözlerindeki yaş, sesindeki titreyiş, söylenen sözler, her şey, hayatından umut kalmadığını ona açıkça anımsatır. Ama o hiç kızmaz, kendi hastalığı gibi başkalarının merhametine de katlanır. Sürekli böyle olagelmıştır. Herkes onun kederine daha fazla keder katar; herkes ona aynı şeyleri tekrarlar: "Ah, sizi bu halde gördüğüm için yüreğim sızlıyor, doğrusu."

Daha mantıklı insanlar vardır, sözlerini kontrol altında tutarlar. Onlar da akıl verirler: "Cesur olun, havalar düzeline, bir şeyiniz kalmaz." Ama söyleyiş tarzı hiç de bu sözlerin umutlu havasına uygun değildir. Hep o insanı ağlatacak sızlanmadır. Zaten ne kadar saklamaya çalışsanız, hasta farkına varır. Kaçamaklı bir bakışı görür ve bu bakış ona bir sürü laftan fazla şey anlatır.

Ne mi yapmalı? Kedere kapılmamalı, umut kesmemeli. İnsanlara ancak kendi umutlarını verebilirsiniz. Doğaya güvenmeli, geleceği aydınlık görmeli, yaşamın üstün geleceğine inanmalı. Bu sanıldığından daha kolaydır, çünkü doğaldır. Yaşayan her insan, yaşamın üstün geleceğine inanır, inanmasa hemen düşüp ölürdü. Yaşamın bu gücü size o zavallıyı çabucak unutturur. İşte ona bu yaşam gücünü aşılmalısınız. Gerçekten ona fazla acımamalısınız. Hissiz ve kalpsiz olun, demiyorum. Ama neşeli bir dostluk gösterin. Başkalarında acıma duygusu uyandırmaktan kimse hoşlanmaz. Bir hasta, merhametli bir adamın neşesini söndürmediğini görürse yüreği ferahlar, teselli bulur. Güven mükemmel

bir ilaçtır.

Din bizi zehirlemiş. İnsanların zaaflarını, acılarını gözetleyen papaz, bir vaaz vererek hastayı öbür dünyaya göndermek için fırsat kollar. Bu ölümcül konuşmalardan nefret ederim. Ölüm üzerine değil, hayat üzerine vaaz vermeli. Korku değil, umut dağıtmalı. İnsanlığın gerçek serveti olan neşeyi yaymalı. Büyük bilgelerin sırrıdır bu, yarının ışığı da bu olacaktır. Tutkular kötü şeylerdir, kin kötü şeydir. Neşe, tutkuları da, kini de öldürür. Ama, kederin asla soylu, güzel, yararlı bir şey olmadığını hele bir kabul edelim.

BAŞKALARININ DERTLERİ

Ahlakçı, galiba La Rochefoucauld; "Her zaman başkalarının dertlerine katlanacak kadar gücümüz vardır." derken doğru bir söz söylemişti. Ama bu, ancak yarı yarıya doğrudur. Asıl şunu da görmeliyiz: Her zaman kendi dertlerimize katlanacak kadar gücümüz vardır. Başka türlü de olamaz. Zorunluluk elini omzumuza koydu mu, ister istemez katlanmak zorundayız. Ya öleceğiz, ya da elimizden geldiğince yaşayacağız. Çoğumuz ikincisini seçeriz. Yaşamın hayran olunacak bir gücü vardır.

Örneğin su baskınına uğrayanlar, bu belaya katlanırlar. Bağırıp çağırmaz, kayığa binerler. Okullara ve başka genel yerlere yığılanlar ellerinden geldiğince barınır, seve seve yiyip uyurlar. Savaşa girmiş olanlar da aynı şeyleri anlatırlar; o zaman insanlar savaşta olduklarından değil, ayaklarının üşümesinden yakınırırlar; her şeyden önce ateş yakmaya bakarlar. Isındılar mı, keyifleri yerine gelir.

Hatta denebilir ki, yaşam ne kadar güç koşullar içinde olursa, insan zahmetlere o kadar kolaylıkla katlanır ve zevklerin tadını daha çok çıkarır; çünkü olası belaları düşünüp kendine dert edecek vakti yoktur. Zorunluluk dizginleri ele almıştır. Robinson, ancak evini yaptıktan sonra yurt özlemi çekmeye başlar. Yine aynı nedenle olmalı, zengin adam avlanmaktan hoşlanır. O zaman ancak ayağın ağrması gibi yakın zevkler hatıra gelir. Eylem ve hareket her şeyi silip götürür. Bütün dikkatini güç bir iş başarmaya ayıran adam, çok mutludur. Geçmişini ve geleceğini düşünen ise, tam anlamıyla mutlu olamaz. İnsan olayların ağırlığını taşıırken ya mutlu olur, ya ölür; ama, kendi ağırlığını kaygı halinde taşıırken her yol çetinleşir. Geçmiş ve gelecek, yolumuz üstünde

büyük engellerdir.

Sözün kıyası, kendimizi hiç düşünmemeliyiz. Asıl garibi şu ki, başkaları kendilerinden söz edince benim dikkatim üzerlerine çevrilir. Birlikte iş yapmak her zaman iyi bir şeydir. Sırf konuşmak, sızlanmak, şikâyet etmek için birlikte oturup konuşmak ise, dünyamızın büyük afetlerinden biridir. Üstelik, insan yüzü son derece anlamlıdır. Olayların bana unutturduğu birtakım kederleri içimde uyandırmayı başarır. Biz ancak topluluk içinde, başkalarıyla karşılaşmak yoluyla, ağzımızla, gözlerimizle, kalbimizle verdiğimiz cevaplarla bencil oluruz. Bir şikâyet, bin şikâyete yol çar. Bir korku bin korkuyu tahrik eder. Her koyunda bütün sürü koşar. O nedenle de, hassas yürekli olanlar, insanlardan biraz kaçarlar. Bunlar dostluğun üzerinde düşünmesi gereken şeylerdir. İnsanların sözlerinden sakındığı için yalnızlığı seven hassas adama hemen bencil deyip çıkarız. Bir dostun yüzünden okunan hüznün, acı kaygıya katlanamamak, katı bir kalbin kanıtı değildir. Ve dertlilerle bir arada bulunmak isteyenlerin, kendi dertlerine mi daha düşkün oldukları, daha cesur mu, yoksa daha kayıtsız mı oldukları kestirilemez. O ahlakçı şakâ yapmış. Başkalarının dertleri kolay katlanılır şey değildir.

TESELLİ

Mutluluk ve felaket düşünülemez. Zevk adını verdiği-miz şeylerden ya da romatizma, diş ağrısı, engizisyon işken-celeri gibi can acılarından söz etmiyorum. Nedenlerini düşünmekle bunların hakkında bir fikir edinebiliriz. Çünkü nedenlerin mutlak bir eylemi vardır. Örneğin elime kaynar su dökülecek olsa, bir otomobilin altında kalsam, elimi bir kapıya sıkıştırırsam, bütün bu durumlarda duyacağım can acısını ya da bir dereceye kadar başkasının acısını tahmin edebilirim.

Ama mutluluk ya da mutsuzluğumuzu oluşturan o kanı-ların şekline gelince, ne başkaları, ne de kendimiz hakkında bir şey düşünebiliriz. Her şey düşüncenin alacağı yöne bağlıdır, hem insan, canı istediğini düşünemez. Hiç de hoş olmayan düşüncelerden kurtulmamız mümkündür. Örneğin tiyatroyu göz önüne getirin; boyalı bir muşamba, yaygaracı bir adam, yalancıkta ağlayan bir kadın gibi derme çatma nedenler düşünülürse, tiyatronun bizi o kadar çok sarsması ve ilgilendirmesi gülünç bir şeydir. Ama bütün o yapmacık haller gözlerinizden yaş getirir. Hem de gerçek yaşlar. Kötü okunmuş bir rol yüzünden siz bir an bütün insanların, bütün dertlerini dert edirsiniz. Bir an sonra da kendinizden ve bütün dertlerden pek uzaklarda bir yolculuğa çıkmışsınızdır. Dert ve teselli, kuşlar gibi konup konup uçarlar. Bundan utanırız. Montesquieu gibi, "Bir saatlik okuma, her derdimi dağıtır," demekten utanırız. Oysa insanın, gerçekten okurken kendini bütünüyle okuduğu, yazıya verdiği apaçıktır.

Yük arabasıyla idama götürülen bir adam, acınacak haldedir. Oysa başka şeyleri düşünecek olsa, benim şimdiki durumumdan daha mutsuz olmaz. Yol dönemeçlerini ve sar-

sıntıları saysa, dönemeçleri ve sarsıntıları düşünmüş olur. Uzaktan gördüğü ve okumaya çalıştığı bir afiş, son anında onu oyalayabilir. Ne biliyoruz? Ne biliyor?

Suya düşen bir arkadaşın serüvenini dinlemiştim. Bir gemi ile rıhtım arasına düşmüştü. Oldukça uzun bir süre teknenin altında kalmış; kendini kaybetmiş bir durumda sudan çıkarmışlar; yani ölümden döndüğü söylenebilir. İşte anlatıkları: Suya düştüğü zaman gözleri açkımış, önünde su içinde bir halat görüyormuş. İstese bu halatı yakalayabileceğini düşünmüş, ama yakalamak istememiş. Bu yeşil suyun ve sallanan halatın görüntüsü düşüncesini dolduruyormuş. Bana anlattığına göre, aklında son kalanlar bunlar olmuş.

YAĞMUR ALTINDA

Gerçek dertler az değildir; ama insanlar, bir tür hayal eğitimiyle bunlara daha başkalarını eklerler. Her gün mesleğinden yakınan hiç değilse bir kişiye rastlarsınız. Sözleriyle oldukça güçlü görünür; çünkü her şeyden yakınmak mümkündür. Hiçbir şey kusursuz değildir.

Siz, profesör, hiçbir şey bilmeyen, hiçbir şeye ilgi göstermeyen birtakım küçük ahmaklara ders vereceksiniz; siz, avukat, sizi dinleyecek yerde yemeklerini hazmederek uyuklayan hâkimlerin huzurunda davanızı savunacaksınız. Dedikleriniz doğrudur kuşkusuz, ben de doğru buluyorum. Üstelik bir de midenizden rahatsızsanız ya da ayakkabılarınız su alıyorsa, sizi anlamamak olası mı? Yaşama, insanlara hatta -varlığına inanıyorsanız- Tanrıya lanet okumakta haklısınız.

Ama, bir noktaya dikkat edin; bunun sonu yoktur. Keder kederi doğurur. Böylece kederinizden şikâyet etmekle derdinizi çoğaltmış oluyorsunuz. Gülme umudunu kaybediyorsunuz, mide rahatsızlığınız bile bu yüzden artıyor. Bir dostunuz olsa da durmadan her şeyden şikâyet etse, onu yatıştırmaya, dünyayı ona daha sevimli göstermeye gayret ederdiniz. O halde neden aynı dostluğu kendinize yapmazsınız? Ciddi söylüyorum, kendinizi bir parça sevmeli, kendinize karşı daha iyi davranmalısınız. Çünkü çoğu kez her şey, ilkin takınacağınız tavra bağlıdır. Eski bir yazar, demiştir ki, "Her olayın bıçak gibi iki yüzü vardır, elinize alırken keskin tarafını avcunuza batırıp canınızı yakmanın ne anlamı var?" Halk, her türlü durumda en iyi, en güçlü sözleri bulup söyleyene filozof adını verir. Yani insan kendi aleyhinde değil, lehinde bulunmalı. Biz hepimiz öyle candan avukatlarız ki, o

yola bir kez sapacak olsak, hoşnut olmak için pek mantıklı nedenler bulmakta gecikmeyiz. Çoğu kez dikkat etmişimdir: İnsanlar mesleklerinden şikâyet ediyorlarsa, bunu dikkatsizlik yüzünden, biraz da nazik olmak için yaparlar. Bağlı oldukları şeylerden değil de, kendiliklerinden yaptıkları ve ortaya çıkardıkları şeylerden konuşmaya davet ettiniz mi hemen bülbül kesilirler; neşeli birer bülbül...

İşte hafif bir yağmur yağıyor, sokaktasınız, şemsiyenizi açıyorsunuz; bu kadarı yeter. "Aman, bu yağmurdan da illallah!" demekle ne geçer elinize?.. Düşen su damlaları, bulut, rüzgâr, bu sözlerin farkında bile olmaz. Neden, "Ah, ne hoş bir yağmur!" demiyorsunuz? Evet, yağmur bu sözün de farkında olmaz, doğru. Ama size iyiliği dokunur, bütün vücudunuz ısınır. Bir neşe anının böyle hayırlı etkileri vardır. Siz de yağmuru nezle olmadan atlatacak gücü bulursunuz kendinizde.

İnsanları da yağmur yerine koyun. Kolay mı, diyeceksiniz. Kolaydır, hem de yağmur örneğinde olduğundan çok daha kolaydır. Çünkü yağmur, gülümsemenizin farkında olmaz ama, insanlar farkında olurlar. Salt taklit yoluyla da bu gülümseme onların kederini azaltır, daha az can sıkıcı olurlar. Hem kendinizi dinleseniz onları bağışlamakta gecikmezsiniz. Marcus-Aurelius, her sabah derdi ki; "Bugün bir kibirli, bir yalancı, bir huysuz, bir sıkıcı geveze ile karşılaşacağım; böyle oluşları cahilliklerindendir."

HEYECAN

Savaşlar da öfke gibidir. Bir öfke nöbetini haklı göstermek için ileri sürdüğümüz çıkar ayrılığı, rekabet, hınç gibi nedenler hiç de büyük bir şey ifade etmez. Uygun koşullar her zaman faciayı önleyebilir. Çoğu kez, tartışmalar, kavgalar, cinayetler, bir rastlantı eseridir. Karşılaşmaları kesinlikle bir kavgaya yol açabilecek, aynı çevreden iki insan düşünün; büyük birtakım çıkarlar bu iki adamı uzunca bir zaman için birbirinden oldukça uzak iki kente atmıştır; bu pek basit olay kavganın önüne geçer; hiçbir mantık bu sonucu sağlayamazdı. Bütün tutkular gibi öfke de rastlantı ürünüdür. Bir kiracı ile kapıcısı gibi iki insan her gün karşılaşırsa ilk sonuçlar da gerekçe yerine geçer, sabırsızlık ve öfke hareketleri daha şiddetli öfkelere yol açar, böylece ilk nedenle kesin sonuç arasında büyük bir orantısızlık ortaya çıkar.

Küçük bir çocuk ağlar ya da bağırırsa, kendisinin hiç farkında olmadığı fiziksel bir olay oluşur. Anne ve babası buna dikkat etmelidir. Bağırması çocuğa ıstırap verir ve öfkesini artırır. Tehditler, bağırımlar, çığın büsbütün büyümesine yol açar. Öfkeyi besleyen yine öfkedir. Onun için, yalnızca masaj yapmak ya da çocuğu hoplatmak yoluyla bedensel bir değişiklik yapılmalıdır. Bu tür durumlarda ana şefkati yanılmaz bir bilgi gösterir. Yavruyu dolaştırır, sallar, okşar. Masaj yaparak bir kramp tedavi edilir. Bir bebeğin ya da herhangi bir kimsenin öfkesi, adalelerin kasılması halidir ki, eskilerin dediği gibi, jimnastik ve müzikle tedavi edilmelidir. Öfke nöbeti tuttuğu zaman, ileri sürülecek en iyi deliller bütünıyla gereksiz ve çoğunlukla zararlıdır, çünkü öfkeyi tahrik edecek şeyleri akla getirir.

Bu düşünceler, savaşın her zaman çıkabileceğini ve her zaman önlenebileceğini gösterir. Heyecan hali bir kere yayıldı mı, bazen hiç yoktan bir savaşın patlak vermesine neden olur. Oysa heyecan araya karışmazsa savaşın önlenmesi her zaman mümkündür. Vatandaşlar bu çok basit kanunları dikkatle göz önünde tutmalıdırlar. Çünkü bezgin bir tavırla; "Avrupa'yı yatıştırmak için benim gibi zavallı birinin elinden ne gelir? Her an yeni anlaşmazlık gerekçeleri ortaya çıkıyor. Her geçen gün, çözümü olanaksız davalar ortaya çıkıyor, burada bir sorunun çözülmesi, ötede bir başka bunalımın patlak vermesine neden oluyor. Arap saçına dönmüş bu yumağın bir düğümünü çözelim derken başka düğümler atıyoruz. Kadere karşı gelinmez." deyip dururlar. Evet ama, savaşı çıkaran kader değildir; bin bir örnek bunu kanıtlar. Her şey yoluna girer ya da bozulur. İngiltere'ye karşı Bretagne kıyılarının güçlendirildiğini gördüm; sahte kâhinlerin iddialarına karşın savaş o tarafta olmadı. Ama, asıl tehlike, heyecan ve coşkunluk halidir. Bu tür durumlarda herkes kendinin hükümdarı ve fırtınalar hâkimidir. Bu büyük bir güçtür ve vatandaşlar kütlesi bu gücü idare etmesini öğrenmelidir. Le Sage'ın dediği gibi, "önce mutlu olun; çünkü mutluluk barışın meyvesi değildir; mutluluk barışın ta kendisidir."

EPIKTETOS

"Yanlış kanıyı yok et, kötülüğü de ortadan kaldırmış olursun." Epiktetos böyle der. Beklediği madalyayı elde edemediği için uykusu kaçan adama güzel bir tavsiye... Bir şerit parçasına bu kadar itibar değer mi? Onu gerçek haliyle, yani bir parça ipekle bir parça kök boyası olarak düşünen, üzülmez. Epiktetos kusursuz örnek bulur; bu hayırlı dost, omzumuza dokunur: "Tiyatroda istediğin ve layık olduğunu sandığın yere oturamadin diye üzülüyorsun. Gel bak şimdi, orası bomboş. Gel o nefis taş dokun, hatta istersen oraya oturabilirsin de." Bütün korkulara ve bütün zorba düşüncelere karşı ilaç aynıdır, doğruca üstüne yürümeli ve ne olduğunu görmelidir.

Epiktetos der ki: "Fırtınadan korkuyorsun, sanki şu koskoca denizi yutacakmışsın gibi, oysa seni boğmaya bir fiçı su yeter." Kuşkusuz, dalgaların o heybetli kaynaşması gerçek tehlikeyle ilgili değildir. Kuduran denizin büyük bir tehlike oluşturduğunu düşünürüz. Bu doğru değildir, bu dalgalar yer çekimine, met ve cezre, rüzgâra bağımlı çalkalanmalardır. Bunda kara bahtın bir suçu yoktur. Bu gürültü, bu hareket seni öldüremez. İnsan bir deniz kazasından kurtulur da sakın bir suda boğulup gider. Asıl sorun şuradadır: Başın suyun üstünde kalacak mı? Kusursuz denizcilerin bazı uğursuz kayalıklara yaklaştıkları zaman gözlerini kapayarak geminin içinde yüzükoyun yattıklarını işitmiştim. Böylece sözde, bir zamanlar işitilmiş olan sözler onların şimdi ölümüne neden oluyormuş. Aynı kumsala vuran cesetleri boş inanç lehine birer kanıt oluyordu. Akıllarına kayalar, akıntılar, dalgalar, yani birbirine bağlı ve tam anlamıyla açıklanabilir güçlerden başka bir şey getirmeyenler, bütün korkularından ve

belki de kazadan kurtulurlar. İnsan dümen başında yalnız bir tehlikeyi görür. Usta düelloocu hiç korkmaz, çünkü kendi yaptığını ve karşısındakinin yaptığını açıkça görür. Ama, kendini kadere emanet edecek olsa, onu gözetleyen karanlık göz, kılıçtan önce vücuduna saplanır, bu korku kötülüğün kendisinden daha beterdir.

Böbreğinde taş bulunan ve operatöre başvuran adam, deşilmiş bir karın ve oluk gibi kan görür. Ama, operatör böyle bir şey görmez. Operatör bilir ki, tek bir hücreyi bile kesip atmayacaktır, yalnızca bu hücreler topluluğunda birtakım hücreleri birbirinden ayıracak, yol açacaktır. Belki biraz kan akıtacaktır, ama elini kesen bir adam büyük bir olasılıkla daha fazla kan kaybeder. Bu hücrelerin asıl düşmanının ne olduğunu bilir, bir düşman mikrobun, doğal olarak ifrazata engel olan o taş yüzünden orada birikmiş olduğunu da bilir. Neşterinin ölüm değil, hayat getirdiğini de bilir. Düşmanlar bir kere ayıklandıktan sonra bütün kestiği yerlerin yine yaşamaya devam edeceklerini bilir; çünkü temiz bir kesik çabucak iyileşir. Hasta bunları düşünecek, yanlış kanıya yol açmayacak olsa, gerçi taş derdinden kurtulmaz ama, hiç değilse korkudan kurtulur.

KENDİNİ BİL

Dün şu bildiğimiz ilanlardan birini okuyordum: "Bir sır, hayatta başarıya ulaşmak, başkalarını etkileyip kendi tarafımıza çevirmek için kesin çare... Herkesin sahip olduğu, ama kullanmasını yalnız Profesör X'in bildiği hayati bir cevher var. On frank karşılığında size bunu öğretecek. Bundan böyle işlerinde başarılı olamayanların on frankı esirgedikleri için başına bunun geldiği söylenebilir... vb..." Bu satırları basan gazete, bu işi bedava yapmadığına göre, başarı profesörünün ve hayati cevher tüccarının müşteri bulduğu kesin.

Bu sorun üzerinde düşünürken dedim ki, bu profesör herhalde sandığından çok daha becerikli bir adam olmalı. Cevheri mevheri bir yana bırakırsak, nedir yaptığı? İnsanlara biraz umut verebiliyorsa, bu da büyük bir kazançtır; gözü-müzde büyüttüğümüz ufak tefek güçlükleri yenmek için de bu kadarı yeter. Sıkılganlık büyük bir engeldir, bazen tek engeldir.

Ama, daha fazlasını da yapıyor. Belki kendisi de farkında olmadan onları dikkatle düşünmeye, özenmeye, yönleme yöneltiyor. Bütün bu sözüm ona cevher hikâyelerinin alt tarafı, bir kimseyi ya da bir şeyi kuvvetle düşündürmektir. Öyle tahmin ediyorum ki, profesör onları yavaş yavaş eğiterek dikkatlerini bir nokta üzerinde topluyor. Yalnız bunu yapmakla da parasını hak etmiştir. Çünkü, bu sayede, o kişiler, ilkin kendilerini, geçmişlerini, başarısızlıklarını, yorgunluklarını, midelerindeki rahatsızlığı düşünmekten vazgeçerler, böylece de her an biraz daha ağırlaşan bir yükten kurtulmuş olurlar. Ne çok insan her şeyden şikâyet ederek hayatı kendisine zehir eder! İkincisi de, ne istediklerini ciddi ciddi düşünmeye başlarlar, bunun için gerekli şeyleri, kişileri rüyada

görür gibi karmakarışık bir biçimde değil, açık ve seçik olarak görürler. Bundan sonra başarıya erişirlerse bunda şaşılacak ne var? Profesörden yana çalışan uygun şans hiç hesaba katmıyorum. Aksi rastlantılara gelince, onları da kim hesaba katar? Genellikle herkes düşmanları olduğunu sanır ve bu konuda aldanır. İnsanlar bu derece sebatlı değildirler, ama biz dostlarımızdan çok düşmanlarımızla ilgileniriz. Bu adamın size **hıncı** olduğunu sanıyorsunuz; o belki de hıncını unutmuştur. Ama siz unutmazsınız, takındığınız tavırla ona, size karşı görevlerini anımsatırsınız. Bir insanın kendinden başka düşmanı yoktur. Yanlış yargıları, boş kaygılar, umutsuzluğu, kendi kendini yiyen dırdırlarıyla o asıl kendisinin baş düşmanıdır. Bir adama yalnızca "kaderiniz kendi elinizdedir," demek, on frank eden bir sözdür. Cevher filan da cabası...

Sokrates'in zamanında Delphoi'de, Apollo tapınağında, bilindiği gibi, her sorun hakkında öğütler veren bir kâhin vardı. Yalnız bizim cevher tacirinden daha dürüst olan Tanrı, tapınağın kapısına sırrını yazmıştı. Bir adam kaderini öğrenmeye geldiği zaman, içeri girmeden önce, herkese seslenen şu kusursuz kehaneti okuyordu: "Kendini bil!"

Trene bineceğim zaman bazı kimselerin "Ta saat bilmem kaçta varacaksınız. Bu yolculuk ne kadar uzun ve can sıkıcı!" dediklerini duyuyorum. Asıl kötüsü, bu söylediklerini inanırla da. *Beni göbeme,*

Oysa başka bir gözle baksalar, bu tren yolculuğunu en büyük zevklerden biri olarak görürlerdi. Biri bir panorama icat etse, merkezi ufkun bitiminde oluşan çember gibi bu panorama üzerinde yer ve gök, durmadan yürüyen bir görünüm halinde izlense, böyle bir şeyi herkes görmek isterdi. Kâşif, trenin sarsıntısını ve yolculuğun gürültülerini de buna eklese, icadı daha da güzel görünürdü.

muhtemelen Oysa bu güzel panorama trene biner binmez bedava olarak önümüze serilir. Evet, bedava, çünkü siz yol parasını ödediniz. Vadiler, nehirler, dağlar görmek için para verdiniz. Hayat, böyle bedava zevklerle doludur. Ama biz bunun değerini gereğince bilmeyiz. Hemen her yere, her dilde levhalar asmak gerek: "Gözünüzü açın, zevk alın."

Ama siz diyeceksiniz ki; "Ben seyirci değilim, yolcuyum. Önemli bir iş için olabildiğince çabuk falanca yerde olmam gerek... Ben bunu düşünüyorum. Dakikaları ve tekerleğin devirlerini sayıyorum. İstasyonlarda duruşlara ve bagajları tembel tembel götüren memurlara lanet okuyorum. Ben kafamda kendi bagajımı, treni, zamanı itip duruyorum. Siz bunun mantıksız bir iş olduğunu söylüyorsunuz, bense damarlarında kanı kaynayan bir insan için bunu pek doğal ve zorunlu buluyorum."

Kuşkusuz, insanın damarlarında kanının kaynaması iyi bir şeydir ama, şu yeryüzünde galip çıkmış olan hayvanlar en öfkeliiler değildir, en mantıklı olanlardır, tutkularını tam

zamanında saklayanlardır... Örneğin sakınılması gereken eskrimci, ayağıyla yere vuran ve nereye atılacağını düşünmeden ileri atılanı değildir, meçine yol açılmasını bekleyen ve açıldı mı, bir kırlangıç gibi birdenbire saldırandır. Aynen onun gibi, siz ki iş adamı olmak istiyorsunuz, vagonunuzu boş yere itmeyiniz. Sizin yardımınıza gereksinim olmadan da yürür o. Bütün evrenleri bir andan sonraki ana götüren sonsuz ve şaşmaz zamanı itmeye kalkmayın. Her şey sizi alıp götürmeye hazırdır. Kendinize karşı iyi ve dürüst olmayı öğrenmelisiniz.

HAKARET

Bir gramofon birdenbire size küfürler yağdırmaya başlasa, buna gülersiniz. Huysuz, fakat sesi çıkmayan bir adam, öfkesini yatıştırmak için bir gramofona, küfürler yağdıran bir plak koysa, kimse bu küfürlerden alınmaz. Ama küfür, bir insanın ağzından çıksa, o anda gerçekten düşünüldüğünü sanırız. Bizi aldatan konuşma tarzıdır, bir insan ağzından düşüncesizce çıkmış olan sözlerin ortaya çıkardığı anlamdır.

Descartes, pek az okunan, ama en güzel yapıtlarından birisi olan "des Passions"u, vücut makinemizin, biçiminin ve alışkanlıklarının etkisiyle, düşünceyi nasıl kolayca atlattığını anlatmak için yazmıştır. Çünkü biz gerçekten kızdığımız zaman fiziksel öfkemize çok iyi uyan ve şiddetleri yüzünden bize kusursuz birer kanıt gibi görünen bir şey düşünürüz; sonra kendi kendimize, pek haklı gibi görünen sözler söyleriz ve rolünü başarıyla oynayan bir aktöre kapıldığımız gibi, bu sözlerin etkisi altında kalırız. Bir başkası bizden görerek kızacak ve cevap verecek olsa, işte size bir facia! Yalnız şu var ki, bu dramda düşünceler sözleri hazırlayacak yerde, onların ardından gelir. Tiyatronun gerçeği şuradadır ki, kişiler, söyledikleri sözler üzerinde düşünmekten geri durmazlar. Sözler birer kehanet gibidir, bunların anlamlarını araştırırlar.

İyi geçinilen bir evde, sabırsızlığın etkisiyle düşünülmeden söylenen sözler çoğu kez gülünç bir etki yapar. Bu gelişigüzel sözlerle gülmesini bilmek gerekir. Ama, insanların çoğu, heyecanların bu otomatik çalışmasından habersizdirler, her şeyi aptalca ciddiye alırlar. Böylece, hayali diyebileceğimiz kinler doğar. Kin besleyen adamın sakinliğine hayranım. Bir hâkim, ne dediğini bilmeyecek kadar öfkeye kapı-

lan bir tanığı dinlemez. Ama insan işin içinde ise, kendi aklından geçenlere inanır, her şeye inanır. En hayret verici hatalarımızdan biri, öfkenin uzun zaman gizli kalmış bir düşüncüyü ortaya çıkarmasını beklemektir. Bu binde bir bile doğru değildir, bir insanın düşüncesini söylemesi için kendini tam olarak denetlemesi gerekir. Bu açıktır, ama gerçeği size unutturur; "Kızılla Kara"da papaz Pirard bunu tahmin eder. "Ben çabuk kızan bir adamım," der. Birbirimize darılabiliriz. Saflık bundan ileri gidemez. Nasıl? Demek, öfkem bir gramofon olayından ibaret, yani salt bir vücut aksaklığından ileri geliyor, ben de bunu biliyorum, şu halde bu facia aktörünü tam söze başladığı anda ıslıklamak için daha ne bekliyorum?

Bir ahlak kitabı yazacak olsam, neşeyi görevlerin başına geçirirdim. Katı bir din, bize kaderin büyük ve güzel bir şey olduğunu ve akıllı adamın kendi mezarını kazarak ölümü düşünmesi gerektiğini öğretmiş. On yaşındayken Grande Trappe manastırını ziyaret etmiştim; rahiplerin her gün azar azar kazdıkları mezarları ve ölülerin, dirilere ders olsun diye içinde bir hafta bekletildiği odayı gördüm. O korkunç manzaralar ve o cenaze kokusu uzun zaman aklımı kurcaladı. Ama onlar kanıtlamak için gereğinden fazla çaba harcamışlardır. Katolik dininden ne zaman ve neden çıktığımı tam olarak söyleyemeyeceğim. Ama, daha o gün, "Hayatın gerçek sırrı bu olamaz" demiştim içimden. O ağlamaklı rahiplere karşı bütün benliğim ayaklanıyordu. Bir hastalıktan kaçır gibi dinlerden kaçtım.

Ama, izi üzerimde hâlâ duruyor. Hepimizin üzerinde izi vardır. Kolayca ve en önemsiz nedenler yüzünden ağlayıp sızlanırsınız. Başımız gerçekten sıkıntıya girse, bunu herkese yaymayı görev sayarız. Bu konuda kilise kokan yanlış düşünceler egemendir. İyi ağlamasını bilen bir adamın her şeyi bağışlanır. Onun için, gidip bakın, mezarlar üzerinde ne korkunç trajediler oynanıyor. Konuşan kişi üzüntüden bitkin bir haldedir, sözcükler boğazında düğümlenir. Eskiler olsa, bu halimize acırlardı: "Nasıl?" derlerdi. "Demek bu adam, bir rehber değil, yalnızca bir trajedi aktörüymüş, bir keder ve ölüm hocasıymış." Ya o vahşi *Dies Irae* duası hakkında ne düşünürdü? Öyle sanıyorum ki, bu ilahiyi trajediler arasına atardı. "Çünkü," derdi, "ancak üzüntülü olduğum zamanlarda üzücü şeyler seyredebilirim. O zaman bu benim için normal bir ders olur. Ama, gerçek bir acıya uğradığım

zaman erkek olmak ve hayata sımsıkı sarılmaktan başka bir görevim yoktur. O zaman düşmana karşı koyan bir savaşçı gibi, felakete karşı irademi ve hayatımı seferber ederim; ölümlerden, elimden geldiğince dostça ve neşeyle söz ederdim. Ama onlar o asık yüzleriyle –ölüler görebilseler– ölüleri utandırıyorlardı.

Evet, papazların yalanlarını bir kenara attıktan sonra, yaşamı soylu bir ruhla kabul etmemiz, trajik sözlerle kendimizi ve taklit yoluyla başkalarını yıpratmamaya çalışmamız gerekir. Hayatın ufak tefek sıkıntılarını alt etmek için de bunları anlatıp yaymaktan, büyütmekten kaçınmalıyız. Başkalarına ve kendimize karşı iyi davranmak; herkesin yaşamasına yardım etmek; kendi yaşamamıza yardım etmek; İşte asıl din! İyilik mutluluktur. Sevgi mutluluktur.

ZİHİN SAĞLIĞI

Dün, kafalarına bir şeyler takmış deliler hakkında bir makale okuyordum; o tür deliler ki, olaylara hep aynı açıdan baka baka, kendilerine zulmedildiği kanısına varır, çok geçmeden tımarhanelik deli olurlar. Beni üzüntülü düşüncelere iten bu yazı (bir deliyi düşünmek insana ne kadar üzüntü verir), bir zamanlar işitmiş olduğum çok güzel bir cevabı anımsattı. Bilge adamın önünde yarı deli birinden söz ediyorlarmış, üstelik hep ayakları da üşürmüş bu delinin. Bunu öğrenen bilge adam, "Kan dolaşımında aksama, fikir dolaşımında aksama!" demiş. Üzerinde düşünölmeye değer bir söz.

Kuşkusuz, her birimizde, rüyalar ve garip hayaller halinde yığın yığın deli düşünceleri vardır. Bu, iç dilin sürçmesi ve bir yanlış telaffuz yüzünden bizi çoğu kez saçma sapan düşüncelere yöneltmesi demektir. Yalnız biz bunların üzerinde durmadan geçeriz. Normal insanda, sineklerin uçuşması gibi, düşünceler durmadan değişirler. Deliliklerimizi o kadar unuturuz ki, pek basit görünen "Ne düşünüyorsunuz?" sorusuna bir türlü cevap veremeyiz. Bu fikir dolaşımı bizi çoğu kez bir tür basitliğe ve çocukluğa götürür. Ama, zihin sağlığı buna dayanır. Tercih etmek elimde olsa, manyak olmaksansa, kayıtsız ve düşüncesiz bir insan olmayı yeğlerim.

Çocukları ve insanları yetiştirenler bilmem bu nokta üzerinde yeterince düşünmüş müdürler? Onlara bakılırsa, asıl önemli olan oturaklı ve yerinden kımıldamayan düşüncelere sahip olmaktır. O gülünç bellek eğitimleriyle de bizi erkenden buna alıştıranlar, yaşam boyu birtakım kötü dizele ve boş vecizelerle tespih çeker durur; bu nedenle de her

attığımız adımda sendeleriz. Sonra da bize birtakım ilahiler öğretirler. Hazırlap fikirleri sakız gibi çiğnemeyi öğretirler. Yaş ilerledikçe, insan huysuz ve karamsarlaştıkça, bu tehlikeli bir alışkanlık haline gelir. Manzum coğrafya dersini ezberden okur gibi içimizden kederimizi okur dururuz.

Tersine, zihinleri serbest bırakmalıdır. Sağlık kuralı olarak, "Aynı düşünceyi iki kez düşünme" diyeceğim. Hipokondriyak cevaben diyecek ki, "Elimde değil, benim kafam böyle işliyor." Ama biz, zihne masaj yapacak bir yöntem biliyoruz: Yalnızca başka şey düşünmeli; bu, alışkın olan için güç bir iş değildir. Zihni temizlemek için yanılmaz iki çare vardır: Bunlardan biri çevresini seyretmek ve neredeyse görünümünden bir duş almaktır; görünüm de istendiği kadar boldur. Öteki çare, sonuçlardan nedenlere çıkmaktır. Bu da kara düşünceleri dağıtmak için emin bir yoldur. Çünkü nedenler ve sonuçlar zinciri bir tür yolculuğa çıkarır insanı ve uzaklara götürür; bu da bir tür fala baktırmak gibi bir şeydir. Falcı, örneğin, sonunda cimri olacağını söylemiştir. Ne diye başka bir şey değil de cimri dediğini düşünürüm. Aklim, sözcüklere, hecelere takılır. Biri kötü bir rüya görmüştü. Gerçek nedenlerini düşün, dedim. O nedenler ki, birtakım taze izlenimler, bazı ufak tefek rahatsızlıklardan oluşur. Adam acaba şu muydu, bu muydu, diye varsayımlar yürütmeye başladı. Artık kurtulmuştu. Düşünce dolaşımı düzelmişti.

SÜTE ÖVGÜ

Descartes, "sevgi duygusu sağlık için yararlıdır, kinse zararlıdır," der. Bilinen bir düşünce, ama pek de benimsenmemiş. Daha doğrusu, buna inanan kişilerin sayısı az. Descartes, Homeros ya da İncil gibi, alayların erişemeyeceği bir kimliğe sahip olmasa, bu düşünceye gülerlerdi. Oysa insanlar, kinle yaptıkları şeyleri sevgiyle yapmaya başlasalar; insanlar, eylemler ve yapıtlar arasında hep sevmeye layık ve güzel olanları seçseler, bu küçük bir ilerleme olmazdı. Kötü olanı azaltmak için de en güçlü çare yine budur. Kısacası, kötü müziği ıslıklamaktansa, iyi müziği alkışlamak daha iyi, daha doğru, daha etkilidir. Neden mi? Çünkü sevgi, fizyoloji açısından güçlü, kin ise aynı açıdan zayıftır. Ama, tutkulu kişiler, tutku hakkında yazılanların tek kelimesine inanmazlar.

Nedenlere giderek, anlamaya çalışmalıyız; bu nedenleri de Descartes'da buluyorum. "İlk sevgimiz, en eski sevgimiz hangisidir?" der. Tabii o gıda dolu kan, o temiz hava, o tatlı sıcaklık, kısacası bebeği büyüten şeylerin hepsi değil midir? Biz o sevgi dilini ilk yıllarda öğrenmişizdir. O dil ki, temiz sütü bulan hayati organlarımızın hareketi, bükülüğü, o tatlı uyumuyla ifadesini bulur! Tıpkı ilk hoş a giden hareketimizin, iştah açıcı çorbaya evet diyen baş işareti oluşu gibi... Çok sıcak bir çorbaya çocuğun başının ve bütün vücudunun nasıl hayır dediğine de dikkat edin. Tıpkı onun gibi, mide, kalp, bütün vücut, bize zarar verebilecek gıdalara hayır derler ve nefret, tikslenme ve düşmanlığın en güçlü ve en eski ifadesi olan bu bulantı duygusuyla dışarı atarlar. Onun içindir ki, Homeros tarzı bir kısalık ve yalınlıkla Descartes der ki: "Her insanda kin duygusu hazmı güçleştirir."

DOSTLUK

Dostlukta eşsiz hazlar vardır. Hazzın bulaşıcı oluşuna dikkat edilirse, bunu anlamak güç olmaz. Benim varlığım, dostuma bir parçacık gerçek haz verecek olursa, bu hazzı görmekten ben de haz duyarım. Böylece herkesin verdiği haz hazineleri serbest bırakılmış olur. Her ikisi de; "Bende meğer, kullanmadığım ne mutluluklar gizliymiş," der.

Hazzın, mutluluğun kaynağı içimizdedir, kabul. Kendilerinden ve her şeyden hoşnutsuz insanların, gülüşmek için birbirlerini gıdıklamalarını görmek kadar hazin bir şey olur mu? Ama, şunu da söylemeli ki, hoşnut insan, çok geçmeden hoşnut olduğunu unuttur. Bir süre sonra sevinci uyuşur, zamanla bir tür sersemliğe, kayıtsızlığa varır. İç duyguların dış hareketlere gereksinimi vardır... Bir zorba, iktidara saygı göstermeyi öğrenmek için beni hapsedecek olsa, her gün kendi kendime gülmeyi bir sağlık kuralı olarak uygulardım. Ayaklarım gibi sevincime de idman yaptırırdım.

İşte size bir demet kuru dal. Görünüşte toprak kadar hareketsiz şeyler, orada bırakacak olsanız, onlar da toprağa karışıp toprak olacak. Oysa onlarda güneşten aldıkları gizli bir sıcaklık var. En küçük bir alevi yaklaştırdınız mı, hemen ateş alırlar. Yalnızca kapıyı sarsıp hapistekini uyandırmak gerekir.

Sevinci uyandırmak için de böyle bir çabaya gereksinim vardır. Küçük çocuk, ilk kez güldüğü zaman, gülüşü hiçbir şey ifade etmez, mutlu olduğu için gülmez; daha doğrusu, güldüğü için mutludur, diyeceğim geliyor. Gülmekten zevk duyar, tıpkı karnını doyurmaktan duyduğu gibi; ama önce karnının doyması gerekir. Yalnız gülmek için değil, daha başka şeyler için de durum aynıdır. Ne düşündüğümüzü öğ-

renmek için söze gereksinim duyarız. İnsan yalnız kaldıkça benliğini bulamaz. Burada ahlakçılar, "Sevmek, unutmak demektir," derler. Bu pek basit bir görüştür. İnsan kendinden çıktığı ölçüde gerçek benliğini bulur, yaşadığını daha iyi duyumsar. Odununu bodrumunda çürütme!

KARARSIZLIK

Descartes der ki; "Kararsızlık ne büyük felakettir!" Bu-
nu birkaç kez söylemiştir ama, hiç açıklamamıştır. İnsan do-
ğası hakkında bundan daha doğru bir düşünce bilmiyorum.
Bu düşünce bütün tutkularımızı, onların bütün kısır hareket-
lerini açıklar. Kumar oyunlarının o kadar hoşla gidişi, karar
verme gücümüzü ortaya çıkarmasındadır. Kumarda bütü-
nüyle eşit şeyler arasından seçmek gereklidir. Sonradan piş-
manlık duymayız, çünkü pişmanlık duymamız için neden
yoktur. "Ah, bir bilseniz!" diyemeyiz, çünkü bilmemize ola-
nak yoktur. Kumarın can sıkıntısına karşı tek çare oluşuna
şaşıyorum; çünkü can sıkıntısı, düşünmenin yararsız oldu-
ğunu önceden bile bile düşünmekten doğar.

Uykusu kaçan âşığın ya da istediğine sahip olamayan
tutkulu kişinin neden acı çektiğini düşünebiliriz. Bu tür kö-
tülük bütün düşüncededir; gerçi bütün bedende olduğu söy-
lenebilirse de, uykuyu kaçırın bu üzüntü ancak hiçbir şeye
karar veremeyen boş kararlardan ileri gelir. Bu kararsızlık,
vücudu sudan çıkarılmış balık gibi çırpındırır. Kararsızlık
çok güçlüdür. "Karar; ilişkimi keseceğim." Ama düşünce-
miz, hemen uyuşmanın çarelerini bulup önümüze koyar.
Lehte ve aleyhte nedenler birer birer görünüp bizi hep oldu-
ğumuz yerde saydırır. Gerçek hareketin yararı şuradadır ki,
yapılmamış olan iş, unutulur; daha doğrusu, eylem bütün
oranları değiştirmiş olduğu için, artık akla gelmez. Fakat
zihnen hareket etmek, hiçbir şey yapmamak demektir. Her
şey yerli yerinde durur. Her harekette bir kumar oyunu var-
dır. Çünkü konularını tüketmeden önce düşüncelerin bitme-
si zorunludur.

Katıksız bir tutku, hem de en rahatsız edici bir tutku

olan korkunun, deyim yerindeyse kaslarla ilgili bir kararsızlık duygusundan başka bir şey olmadığını çok düşünmüşümdür. İnsan harekete geçmek gereğini duyar ve kendini âciz hisseder. Baş dönmesi, korkuyu bize daha çıplak bir biçimde gösterir. Çünkü burada kötülük yalnızca yenmeyi başaramadığımız bir kuşkudan ileri gelir. Korku çekmemiz hep fazla düşünmemiz yüzündendir. Kuşkusuz, can sıkıntısında olduğu gibi, korkuda da en kötü şey, insanın kendini bundan kurtulmaktan âciz hissetmesidir. Askerlikte de bunun uygulaması görülür. Fransız Mareşali Turenne, durmadan hareket eder, böylece kararsızlık hastalığından kurtularak hastalığı düşmanına aşılar.

Descartes da düşüncelerinde böyledir. Pervasızca düşünür, zihnen hep hareket halindedir, hep karar verir. Bir geometricinin kararsızlığı çok gülünç bir şey olurdu, çünkü sonu gelmezdi. Bir çizgide kaç nokta vardır? Paralel göz önüne getirildiği zaman ne düşündüğümüzü biliyor muyuz? Fakat geometricinin dehası, bildiğine karar vermesi ve kararından dönmemeye kararlı olmasındadır.

GÖRGÜ

Bir dalkavuk nezaketi vardır ki, güzel değildir. Ama zaten o nezaket de değildir. Bana öyle geliyor ki, bile bile yapılan şeylerin hepsi nezaketin dışında kalır. Örneğin, gerçekten nazik bir adam, kötü ve huysuz bir insana kötü davranıp hatta şiddet de gösterebilir. Bu nezaketsizlik değildir. Düşünerek yapılan iyi davranış da nezaket değildir. Hesaplı övmeler nezaket değildir. Nezaket, yalnızca düşünmeden yapılan ve bizim ifade etmeyi düşünmediğimiz birtakım şeyler ifade eden hareketlere denir.

Aklına geleni yapan, aklına geleni söyleyen, hemen ilk hissine kendini kaptıran, daha ne hissettiğini bile anlamadan, hayret, iğrenme, haz hislerini ifade eden adam, nezaketsiz bir adamdır; bu tür bir kişi, nezaketsiz biridir. Böyle biri, sürekli özür dilemek zorunda kalır. Çünkü kastı olmadan başkalarını rahatsız eder, üzer.

Farkında olmadan anlattığı şeylerle birini gücendirmek, hoş bir şey değildir. Nazik adam, iş iştenden geçmeden rahatsız ettiğini fark edip derhal yolunu değiştirir. Ama, neler söyleyeceğini ve neler söylememek gerektiğini önceden tahmin etmek, daha büyük bir nezaketsizliktir. Bütün bunlar, istemeden kötülük etmemek içindir. Çünkü, amacı, tehlikeli bir insanı bam telinden yakalamaksa, bunu yapmakta serbesttir. O zaman hareketi nezaketten çok ahlak konusunu ilgilendirir.

Nezaketsizlik her zaman beceriksizliktir. Birine yaşını hissettirmek kötü bir şeydir; ama bunu istemeden, işaretle, yüz ifadesiyle ya da düşünülmemiş bir sözle yapmış olan, nezaketsizlik etmiş demektir. Birinin ayağına basmak, kasten yapılmışsa bir terbiyesizliktir; istemeyerek yapılmışsa neza-

ketsizliktir. Nezaketsizlikler, beklenmedik olaylardır. Nazik adam, bunlardan sakınır ve ancak dokunmak istediği şeye dokunur; onun için de iyi dokunur. Nazik, kesinlikle dalkavuk demek değildir.

Demek oluyor ki, nezaket bir alışkanlık işidir. Nezaketsiz adam, yapmak istediğinden başka türlü şeyler yapan insandır. Söylemek istediğinden başka şeyler söyleyen ya da kaba tonu, gereksiz yere yükseltilmiş sesiyle tereddüt ya da kekelemeyle, kastettiğinden başka anlamlar hissettiren insandır. Onun için, nezaket de eskrim gibi öğrenilebilir. Atak bir adam, kasıtlı taşkınlıklarla ne dediğini bilmeden bir şeyler söyleyen adamdır. Bir sıkılansa, atak olmak istemeyen, fakat hareket ve sözlerin önemini hissettiği için ne yapacağını da bilmeyen adamdır. Bu nedenle de bir şey söylememek, bir şey yapmamak için ezilip büzüldüğünü görürsünüz. Kendi üzerinde harcadığı bu büyük çaba onu titreyen, terleyen, kıpkırmızı kesilen ve doğal halinden daha beceriksiz bir insan haline koyar. Hiç kimseyi gücendirmeyen bir hareket ve söz rahatlığı mutlu olmak için çok önemli bir meziyettir. Bir yaşama sanatı bunu hiçbir zaman ihmal etmemelidir.

S O N

İÇİNDEKİLER

Mutlu olma sanatı.....	5
Mutlu olma görevi	7
Gönül almak	9
Sağlıklı olma sanatı	11
Zaferler	13
İskenderin atı	15
Öfke	17
Dertli Marie	19
Sinirlilik	21
Korku bir hastalıktır	23
Hayalin gücü	25
Hayali hastalıklar	27
Küçük sebepler	29
Gülümseme	31
Facialar	33
Jimnastik	35
Huysuzluk	37
Karakterler	39
Falcılık	41
İrade gücü	42
Azmin gücü	45
Kader	47
Umut kesmemek	49
Büyük çayırda	51
Yakınlık ve uzaklık	53
Ailede	55
İlgi	57
Evlilik	59

Can sıkıntısı	61
Hız <i>тезетк + бузган</i>	63
Kumar	65
Umut	67
Kaderi yaratmak	69
İş adamları	71
Diogenes	73
Bencil <i>бессовест</i>	75
Kral sıkılıyor	77
Mutlu çiftçiler	79
Çalışmak	81
Eserler	83
Uzağa bakmak	85
Yolculuk	87
Hançer dansı	89
Konuşma sanatı	91
Şikâyetler	93
Acımak	95
Başkalarının dertleri	97
Yağmur altında	101
Heyecan	103
Epiktetos	105
Kendini bil	107
Sabır	109
Hakaret	111
Neşe	113
Zihin sağlığı	115
Süte övgü <i>сүткө мактоо</i>	117
Dostluk	118
Kararsızlık <i>кеңештин жоктугу</i>	120
Görgü	122